

TÚRY SÁNDOR KORNÉL

FOKOZOTT HATÁLYÚ TULAJDONFENNTARTÁS

I. A probléma megjelölése. A mű célja.

1. A tulajdonfenntartás (tf.) régóta meggyökeresedett és nagyban-egészben kitaposott nyomokon haladó intézményével kapcsolatban a háborút követő évtizedekben oly törekvések kezdenek érvényesülni, amelyeknek az a célja, hogy *különleges kikötések* (klauzulák) megállapításával *fokozzák* a biztonságot, amelyet az egyszerűnek nevezhető tf. ingó dolog visszterhes elidegenítőjének van hivatva nyújtani, s ezzel *kiterjesszék magának a tf.-nak hatályát*.

E törekvések főként Németországban hatályosultak ugyan; de azok nyomai ma már hazai gazdasági életünkben is fellelhetők. Tekintve pedig azt, hogy a tf. intézményét kifejezett törvényi szabályozás hiányában is elismerő és fejlesztő hazai bírói gyakorlatunk egyes részletkérdések kivételével¹ nagyban-egészben hasonló alapelveket fejlesztett ki, mint a BGB.-ben (455. §.) foglalt törvényi „szabályozás“ alapján induló német bírói gyakorlat, nem minden alapot nélkülöző az a feltevés, hogy a szóban levő törekvések nálunk épúgy elismerést fognak kívánni a maguk részére, mint ez Németországban tapasztalható volt.

2. A tf. hatályának fokozását célzó ügyleti kikötések általában két irányban mozognak: részint vertikális, részint horizontális irányban. Az *első* csoportba tartozó klauzulák *a tf.-al biztosítandó követelés* tekintetében kívánják fokozni a tf. nor-

---

¹ Amilyen pl. az a kérdés, követelhető-e az árú visszaadása az elállási jog egyidejű gyakorlása nélkül.

mális hatását (a biztosítandó követelések *halmozásával*); a *második* csoportba tartozók pedig ugyanezt a *biztosítékul szolgáló vagyontárgy* tekintetében kívánják elérni azzal, hogy a biztosítékul szolgált esődleges vagyontárgy (árú) kiesetével kiterjesztik a tf.-t az annak helyébe lépő egy más vagyontárgyra (követelés) s ezzel a tf. hatályát *meghosszabbítják*.²

a) Míg *normális* esetben a tf. a tulajdonátruházás alapjául szolgáló kötelmi ügyletből (rendszerint, de nem kizárólag: adás-vételből)³ eredő követelésnek (vételárkövetelés) biztosítékául szolgál, addig *újabbán az elidegenítő (eladó) egyéb — más ügyletből fakadó — követeléseinek szolgálatába is állítják azt*. Teszik ezt annak a megállapításával, hogy a tulajdon átmenetelét, amely egyébként csupán az alapul szolgáló kötelmi

² A tf. hatályának fokozására szolgáló különböző lehetőségekre vonatkozóan áttekintést ad: *Charlet: Die Erweiterung der durch den Eigentumsvorbehalt gewährten Sicherheit*, Freiburg, 1933.

³ A tf.-nak csupán *szűkebb* értelmét tartjuk szem előtt akkor, midőn — tekintettel a gyakorlati életre és az általános szóhasználatra — tf. alatt a *vételi szerződés* alapján végbemenő tulajdonátruházáshoz fűzött azt a kikötést értjük, mely a tulajdonnak a vevőre átszállását a vételi szerződésből eredő kötelezettség teljesítésétől teszi függővé. *Tágabb* értelemben tf. *ingó dolog tulajdonának* (elvileg) *bármely kötelmi ügylet alapján végbement visszterhes átruházásához* fűzhető az a kikötés, mely a tulajdon átszállását az alapul szolgáló kausalis ügyletből fakadó kötelezettségnek teljesítésétől, mint feltételtől teszi függővé. Elvileg ugyanis a tf.-t érvényesen ki lehet kötni minden olyan elidegenítési ügyletben, amely a tulajdon átruházására alapít meg *kötelezettséget* az egyik oldalon, valamelyes vagyoni ellenszolgáltatásra vonatkozó kötelezettséget a másik oldalon. Így nincs jogi akadálya a tf. kiköthetésének — adás-vételen felül — pl. csere-, vállalkozási, társasági szerződéssel és meghagyással terhelt ajándékozással kapcsolatban. Mégis a társasági szerződés tekintetében meg kell jegyezni, hogy különösen *részvénytársasággal* kapcsolatban alig lehet szó arról, hogy pl. a nem pénzbeli betéttel a társaság céljához járuló részvényes fenntartsa tulajdonát a betét tárgyában. Nem azért nem lehet szó erről, mert bírói gyakorlatunk helyes megállapítása (626. E. H.) szerint a részvényaláírás feltételes nem lehet. Hiszen tulajdonfenntartásos ügylet esetében a tulajdonátruházás alapjául szolgáló kausalis ügylet maga — helyes felfogás szerint — feltétlen s csak a tulajdon átmenetele van kitolva a feltétel bekövetkeztéig. De nem lehet szó a tf.-ról rtg.-gal kapcsolatban azért, mert ennek lehetősége a hitelezők egyetlen biztosítékának, az alaptőkének csorbulását vonná maga után, aminek megakadályozása célja az említett bírói állásfoglalásnak is. — A következőkben csak a vételi ügylettel kapcsolatos tf.-t tartjuk szem előtt.

ügyletből eredő konkrét követelésnek megfizetésétől, mint halasztó feltételtől⁴ függ, ahhoz a tágabb körű feltételhez fűzik, hogy az (ingó) jószág⁵ (árú) megszerzője (a vevő) az elidegenítő irányában fennálló más tartozását is kiegyenlíti. Kikötik pl., hogy az eladó tulajdonjoga mindaddig fennmarad, amíg a vevőt bármily tartozás terheli a felek között fennálló üzleti összeköttetésből kifolyóan.

b) Míg eredeti alakjában a tf. oly tárgyakra vonatkozóan köttetetik ki, amelyek rendeltetése az, hogy huzamosabb időn át a megszerző (vevő) birtokában (és használatában) megmaradjanak, addig *újabbán alkalmazzák e kikötést oly árúk tekintetében is, amelyeknek rendeltetésszerű használatu (felhasználása) a megszerző részén épen abban van, hogy ő azokat elidegenítse (továbbeladja) vagy pedig új józággá feldolgozza.* Minthogy pedig a tf. a megszerző részéről végbemenő továbbeladás esetében mindig, a bennünket az alábbiakban egyébként nem foglalkoztató feldolgozás esetében pedig rendszerint (BGB. 950. §; Mtj. 598. §.) megszűnik, ugyancsak meg-

⁴ Az élet jelenségeinek helyes megfigyelése alapján minősíti értelmezési szabály megállapításával halasztónak a tulajdonátruházáshoz fűzött feltételt a Mtj. 1367. §-a, s teszi ezt hazai gyakorlatunk is a Kúria 1324/904. sz. elvi határozat nyomán. Nyilvánvalóan halasztó feltételre gondol a laikus, aki szerződésileg „fenntartja” a maga javára a tulajdont; ő abban a hiszemben van, hogy a kifejezés szóhangzatának is megfelelően tulajdonos marad s egyáltalában nem gondol a tőle távoleső ismeretlen bontó (resolutív) feltétel lehetőségére. Innen van, hogy bontó feltétel — bár elvileg kizárva nincs — úgyszólván sohasem fordul elő a gyakorlatban. Ehhez járul, hogy az eladó védelmét, mint akinek érdekében állapítják meg a felek a tf.-t, a feltétel halasztó jellege inkább szolgálja. Halasztó feltétel esetében a feltétel bekövetkeztéig a vevő nem tulajdonos, miért is büntetendő cselekményt követ el, ha a dologgal jogosulatlanul rendelkezik, azt elidegeníti vagy elzálogosítja. Bontó feltétel esetében mindennek az ellenkezője áll.

⁵ Ingatlan tekintetében a tf. nagyon ritkán fordul elő, de kizártnak bírói gyakorlatunk értelmében sem tekinthető. Ily esetben, minthogy jogunk szerint az ingatlant elidegenítő (kötelmi) ügylet érvényességéhez írásbafoglalás szükséges (4420/1918. M. E. sz. rendelet óta) s minthogy az ingatlan tulajdonát átruházó (dologi) szerződést — mint amelyhez fűzött kikötésként jelentkezik a tf. — a kötelmi szerződéssel rendszerint egybe szokás foglalni, a tf. is csak úgy hatályos, ha okiratba van foglalva. Az alábbiakban az ingatlanra vonatkozóan kikötött tf.-t figyelmen kívül hagyjuk.

felelő klauzulák alkalmazásával kívánják *kiterjeszteni* a tf. hatályát a tf.-al eladott árú továbbeladása, illetőleg feldolgozása utáni időre vonatkozóan is.

A hatály-kiterjesztésnek (*meghosszabbításnak*) szolgáltatásban áll továbbeladásra rendelt árukkal kapcsolatban a továbbeladásból előálló vételárkövetelésnek *előzetes*, mert a tf.-al egyidejű dologi hatályú engedményezése a tf.-al vevő fél részéről a tf.-al élt eladó részére. Ugyanennek a célnak szolgáltatásban feldolgozásra rendelt jószág (pl. nyersanyag) tekintetében pedig az oly kikötés szolgál, amely szerint a tf. hatálya feldolgozott állapotban is fennmarad az ily fenntartással eladott jószágon.

3. A német *birói gyakorlat* e kikötésekkel kapcsolatban már több ízben foglalkozott azzal a kérdéssel, érvényesnek lehet-e a szóban levő kikötéseket tekinteni. Általában azt mondhatni, hogy a *német bíróságok gyakorlatában meg van a hajlandóság arra, hogy meglehetősen széles terjedelemben honorálják az áruszállítással foglalkozó vállalatoknak a szóban levő kikötések mögött meghúzódó törekvéseit azzal, hogy e kikötéseket érvényesnek ismerik el*. Ezzel szemben az *elméleti irodalomban* sem a német, sem az egyéb jogok (mint pl. a svájci) szempontjából főként *dogmatikus nehézségek* okából korántsem alakult ki egységes álláspont a szóban levő kikötések jogérvényességének megítélése tekintetében.

4. Az alábbi fejtegetésnek az a feladata, hogy hazai jogunk szempontjából tegyék vizsgálat tárgyává a fentiekhez hasonló kikötéseket s ezzel hozzájáruljanak a *magyar és német* s amennyiben mód van, más, különösen épen a szóban levő kérdés megítélése szempontjából fontos tényezők tekintetében a miénkkel sok hasonlóságot feltüntető *svájci jogrendszernek* egybevetéséhez.

Kétségtelen ugyan, hogy jelenleg a kérdésnek nálunk koránt sincs oly gyakorlati jelentősége, mint Németországban. Oka ennek egyrészt az, hogy nálunk *a tf. eredeti* (egyszerű) *formáját sokkal inkább őrizte meg, mint Németországban*; másrészt, hogy még ebben az egyszerű alakjában sincs, mert nem is lehet, annyira elterjedve, mint ott.

Amde: önmagában ez a tény nem lehet akadálya annak, hogy a *jogösszehasonlításból* adódó eredmények alapján bizo-

nyos gyakorlatilag is értékesíthető következtetéseket vonhasunk le s ezzel rámutassunk *azokra a veszélyekre, amelyeket épen a német jogi felfogásnak nálunk annyira elterjedt chablón-szerű követése a szóban levő vonatkozásban felidézhetne.*

És arról sem lehet szó, mintha a kérdés nálunk minden gyakorlati jelentőséget nélkülözne. *Sem az áruszállítással foglalkozó vállalatok üzleti gyakorlata, sem bírói gyakorlatunk nem idegenkedik oly kikötések honorálásától, amelyek a tf.-nak korábban ismert és elismert szokásos (tipikus) tartalmát jelentékenyen tágitják.* Az ú. n. „általános szállítási feltételek”-ben találkozunk a tf.-nak fenntebb jelzett mindkét irányú tágitásával.⁶ Bírói gyakorlatunk pedig, míg egyrészt itt-ott a mult remiscenciájaként a jó erkölcsbe ütközőnek s így érvénytelennek deklarálja a tf.-nak szokásos és általánosan elismert azt a tartalmát is, amely szerint az eladó a vételár (részletek)-ral való késedelem esetére visszaigényelheti a tulajdonjog tárgyát,⁷ addig másrészt oly kijelentéseket is tartalmaz, amelyekből nyilvánvaló, hogy *szintén nem kívánja a tf. alkalmazását arra a feladatra vagy inkább arra a funkcióra korlátozni, amelyet az eredeti rendeltetésének megfelelően betöltött.* Hogy bírói gyakorlatunk arra az esetre, ha az eladó ugyanazzal a vevővel több, de egymástól független vételi szerződést kötött, még pedig valamennyit tf.-al, nem látja jogi akadályát a felek oly megállapodásának, amely szerint a több különálló szerződést nem önállóan, hanem mint egységes ügyletet kell megítélni ama kérdés szempontjából, eleget tett-e a vevő vételárfizetési kötelezettségének; hogy továbbeladási szándékkal kötött vétel (Kt. 258. §. 1. p.) esetében is elismeri a tf. hatályosságát (Kúria,

⁶ Az e feltételekben nem egyszer visszatérő azt a kikötést, amely szerint az eladó (gépgyár) mindaddig fenntartja tulajdonjogát az eladott árua vonatkozóan, amíg a vevő irányában fennálló „összes követelése” kiegyenlítve nincs, alig lehet másként értelmezni, mint a tf. hatályának a fenntebb a) alatt jelzett módon szándékolt tágitását. A fenntebb b) alatt jelzett fokozást megállapító kikötés gyakoribb. Rendszerintí szövege: „Az árúnak kifizetés előtt való elidegenítése esetén az áru átvéveje elleni követelés bennünket illet”. Feldolgozás esetére: „Az átvett árúk a vásárlás teljes összegű kifizetéséig még feldolgozott állapotban is a cég tulajdonát képezik.”

⁷ A bpesti törvényszéknek a kir. Kúria P. VII. 788/933. sz. ítéletével megváltoztatott határozata.

196/1912.), nyomatékkal hangsúlyozva, hogy a tf. hatálya nem szűnhetik meg annak folytán, hogy a vevő az árut kereskedelmi üzletében leendő továbbeladás céljából vette meg (K. P. VII. 3383/1928.); hogy a tf.-al eladott áru vételárának kifizetése a közadós részéről nem támadható meg abban az esetben sem, ha a közadós az általa továbbadott áruért kapott pénzzel fizette ki az eladót, (Kúria 580/1911.) — egyaránt kifejezői gyakorlatunkban is benneélő annak a tendenciának, mely a tf.-hoz fűződő joghatásnak kiterjesztése (tágítása) irányában halad.

II. A jogfejlődést mozgató tényezők a német jogban és azok jelentősége hazai jogunk szempontjából általában.

5. Ha a tf. hatályának fokozására a német gazdasági életben elterjedt s fentebb jelzett kikötéseknek érvényességét hazai jogunk szempontjából vesszük vizsgálat tárgyává, azt kell megállapítanunk, hogy *míg jogunknak* alább érintendő *bizonyos jellemvonása — szemben a német joggal — akadályául szolgál az érintett kikötések jogérvényessége elismerésének, addig fellelhető jogunkban oly tényező is, amely viszont megkönnyíti e kikötések általánossá válását s jogérvényességük elismerését.* Akadályozó körülmény jogunknak bírói gyakorlatunkban is teljes határozottsággal érvényesülő az az álláspontja, amely ingó dolgon zálogjog alapítása tekintetében szigorúan ragaszkodik a birtokba bocsátás (traditio) kellékéhez (kézi zálogjogi elv). A kikötések érvényessége elismerésének kedvező körülmény viszont a *tf. formától mentes volta* s ezzel kapcsolatban az *általános szállítási feltételek* jelentőségének a tf. szempontjából előtérbenyomulása.

6. Németországban annak magyarázata, hogy a tf. hatályának fokozását célzó érintett kikötések a gyakorlatban elterjedhettek s azok érvényességét a bírói gyakorlat egyre szélesebb körben ismeri el, az az álláspont, amelyet a német bírói gyakorlat a BGB. életbenléte óta abban a kérdésben foglalt el, jogilag megengedett-e a tulajdonnak (csupán) biztosítás céljából végbemenő átruházása (Sicherungsübereignung) a hitelezőre a birtok fenntartása (constitutum possessorum) mellett, vagyis úgy, hogy az átruházó adós továbbra is megmarad a jószág birtokában, megegyezve a hitelezővel abban, hogy a

dolgot ezentúl a hitelező tulajdonaként, tehát annak nevében fogja, pl. mint letéteményes, bérő birtokában tartani.

A német bírói gyakorlat ebben a kérdésben szinte minden ingadozás nélkül arra az álláspontra helyezkedett, hogy *a zálogjogban rejlő biztosítási célt más jogtechnikai eszközzel megvalósító ez az eljárás megengedett*, mert nincs ellentétben az egyébként a BGB.-t is átható azzal az alapelvvel, hogy ingó dolgon *zálogjogot* csak tényleges átadással lehet alapítani. A német gyakorlat elsősorban a BGB. előmunkálatai alapján — az 1205. §. történeti magyarázata útján — vallja következetesen azt a felfogást, hogy a törvényhozó csak a *zálogjognak* alapítását kívánta birtokba bocsátás nélkül kizárni, de nem irányult akarata arra is, hogy *fiduciárius tulajdonátruházás* érvényessége is a tradíciótól függővé tétessék.⁸

Nem igényel bővebb magyarázatot, hogy amennyire kedvező volt a gyakorlatnak most érintett kialakulása egyrészt a hitelt igénybevevő kereskedőre, aki az üzeme folytatásához

⁸ A BGB. (III.) tervezetének tárgyalására kiküldött bizottságban indítványozták oly rendelkezésnek felvételét, amely kizárta volna constitutum possessoriumnak tulajdonátruházás formájában dologi biztosítéknyújtás céljára leendő felhasználását úgy, miként ezt a svájci polg. törvénykönyv 717. §-a kifejezetten rendeli. Az indítvány szövege a következő volt: „Befindet sich der Veräußerer im Besitze der Sache, so kann die Übergabe dadurch ersetzt werden, dass der Erwerber ihm den Besitz als Niessbraucher, als Mieter oder Pächter oder als Werwahrer belässt. — Diese Vorschrift findet keine Anwendung, wenn die Umstände ergeben, dass durch die Veräußerung dem Erwerber Sicherheit wegen einer Forderung verschafft werden soll“. A bizottság azonban elvetette az indítványt azzal az indokolással, hogy abból a körülményből, hogy a törvényhozó *korlátolt dologi jognak* valamely dolgon követelés biztosítása érdekében végbemenő megállapításához megkívánja a dolognak tényleges átadását, nem következik annak a szükségessége, hogy *tulajdonjognak* biztosítás céljából leendő átruházásához is ugyanezt megszabja. A jelképes zálogjog és a constitutum possessoriummal kapcsolatos biztosítéki tulajdonbaadás között ugyanis — a bizottság szerint — az a lényegbevágó eltérés áll fenn, „dass die letztere (t. i. a biztosítéki tulajdonbaadás) die besonders bedenkliche Begründung konkurrierender Rechte für mehrere Gläubiger nicht zulasse“. — V. ö. a kérdésre: Motive (hiv. kiadás, 1888.) III. 801.; *Düringer-Hachenburg*: HGB. IV. köt. (1932.) 1073. köv. I.; Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entw. zum BGB., közölve *Homburger*: Beiträge zur Frage der erweiterten Eigentumsvorbehalte, 41—42. l.

szükséges dologi berendezéseknek biztosítékkal történt lekötése ellenére is azok birtokában kívánt maradni, másrészt a *pénz hitelezésével foglalkozó intézetekre* (bankokra), akiknek igen egyszerű és kényelmes módját tette lehetővé dologi biztosíték szerezhetésének, éppannyira romboló hatású volt azokra, akik árút hitelre szállítottak. Az áruhitelző ugyanis a bírói gyakorlat érintett állásfoglalása folytán ki volt téve mindenkoron annak, hogy az áru vevője a részére hitelre szállított árút az eladó-hitelező nyilvánvaló megkárosításával pénzszerzésre használja föl azzal, hogy azt egy banknak biztosítékkal tulajdonba adja, még mielőtt az áru ellenértékét megfizetné. Ez pedig azt a következményt vonta maga után, hogy míg a tulajdonzáloggal biztosított pénzhitelező fedezetet talált követelésére az adós által harmadik személytől (eladó) szerzett, neki tulajdonába is bocsátott, de általa még ki nem fizetett árúban addig az áru szállítója eme jogi lehetőség folytán talán az egyetlen fedezettől is elesett, amely az általa szállított árúban rendelkezésére állott volna.

Nyilvánvaló, hogy az áruszállítással foglalkozó vállalatok rendelkezésükre álló minden eszközzel igyekeztek védekezni a gyakorlat által felidézett eme jogi lehetőség ellen. És *e védekezés szempontjából a tf.-nak épen nem jelentéktelen szerep jutott*. Kapcsolatban van ez azzal, hogy a BGB. értelmében (933. §.) a birtok fenntartásával (constitutum poss.) ingó tulajdonának megszerzése csak abban az esetben mehet végbe, ha az ily módon elidegenítő fél *tulajdonosa* az elidegenített jószágnak. Ha ellenben nem így áll a dolog, vagyis ha a jószág nem az elidegenítőé, — aminthogy tf. esetében ez a helyzet —, úgy a tulajdonszerzés csupán a tényleges birtokba bocsátás feltétele mellett következhetik be.

Ez magyarázza meg, hogy *Németországban a tf. elsősorban mint harci eszköz került alkalmazásra a biztosítéki tulajdonátruházásban, mint elsősorban a pénzhitelezők érdekét szolgáló intézményben az áruhitelzők irányában benne rejlő veszedelmek elhárítása végett*. S minél tágabb körben és lazább feltételek mellett tette lehetővé a bírói gyakorlat az ú. n. „Sicherungsübereignung“-ot, annál inkább igyekeztek az áruszállítással foglalkozó vállalatok szállítási feltételei az ő érdekeiknek megfelelő tf. hatályát *kiterjeszteni*. Ez a körülmény

magyarázza meg a tf. intézményének a háborút követő időkben a nagykereskedelem körében is elterjedő széleskörű alkalmazását. Míg korábban a tf.-t csak nagyobb értékű oly objektumok tekintetében kötötték ki, amelyek nem arra voltak szánva, hogy a vevő azokat nyomban tovább adja, addig újabban — épen a biztosítéki tulajdonátruházás folytán az áruhitelezőkre felidézett veszedelem visszahatásaként — egyre tágabbskörű alkalmazást nyer az továbbeladási szándékkal megszerzett árukkal kapcsolatban is, nemkülönben az illető áruira vonatkozó konkrét vételárkövetelésen túl az eladó egyéb követeléseinek biztosítására.⁹

A tf. intézményének, mint az áruhitelező védőeszközének ez az elvi beállítottsága s ezzel a bírói gyakorlatban érvényesülő az az irányzat, amely kedvez a tf. minél szélesebb körű hatály-kiterjesztésének, mindennél jellemzőbben jut kifejezésre a Reichsgerichtnek 1935. márc. 15. napján kelt egyik határozatában,¹⁰ amely miután joghatályosnak ismeri el az általános szállítási feltételekben foglalt azt a kikötést, amely szerint az áruszállító sorozatos szállítás esetében minden egyes szállítással kapcsolatban nem csak az illető szállítmányra vonatkozó vételárkövetelésnek, hanem az üzleti összeköttetés folyamán áru szállításából kifolyóan a jövőben előálló minden követelésnek biztosítására tartotta fenn a maga részére a tulajdont, a következő elvi jelentőségű kijelentést teszi: „Der Eigentumsvorbehalt bildet im heutigen Wirtschaftsleben bis zu einer anderweitigen gesetzlichen Regelung das kaum zu entbehrende Sicherungsmittel des Warengläubigers gegen das Überhandnehmen der Sicherungsübereignung, durch die sich der Geldkreditgeber, häufig zum Nachteil des Warenlieferers, vor den Folgen der wirtschaftlichen Leistungsunfähigkeit des Kreditnehmers zu schützen sucht. Der Eigentumsvorbehalt vermag den ihm zugedachten Sicherungszweck auch zu erfüllen, da er einer weitgehenden rechtlichen Ausgestaltung fähig ist“.

⁹ L. e. fejlődésre vonatkozóan: *Döhrendorf*: „Der Eigentumsvorbehalt vom Standpunkt des Grosshandels“, a berlini keresk. és iparkamara által „Der Eigentumsvorbehalt in Wirtschaft u. Recht“ c. gyűjteményes munkában (1931.), 43. köv. I.

¹⁰ Entscheidungen des Reichsgerichts in Zivilsachen, 147. köt. 327. I.

És ennek a kijelentésnek elvi jelentősége a bennünket foglalkoztató probléma szempontjából elsősorban nem annak a kiemelésében van, hogy a *tf.* legitim fegyver az áruszállító kezében a biztosítéki tulajdonbaadás ellen,¹¹ lévén ez elsősorban német tételes jogi adottság folyománya, hanem annak a hangsúlyozásában, hogy *a tf. alkalmas az általa eredetileg nyújtani szándékolt biztosítás erejének fokozására.*

7. Hazai jogunk nem tartalmaz ugyan kifejezetten a svájci polg. törvénykönyv 717. §.-ához hasonló oly rendelkezést, amely hatálytalanná nyilvánítaná harmadik személyek irányában ingó tulajdonának biztosítás céljából tényleges átadás nélkül végbemenő átruházását; amennyiben ez a kézi zálogjogra vonatkozóan megállapított rendelkezések megkerülését foglalná magában. Figyelembe véve azonban azt, hogy a zálogjog alapítása *felismerhetőségének érdekében jogunk is* — mint fentebb már érintettük — szigorúan ragaszkodik ahhoz az elvhez, hogy zálogjogot csak a zálogul lekötni kívánt vagyontárgy birtokba bocsátásával lehet alapítani, *már pedig a biztosítéki tulajdonátruházás annyiban, amennyiben ingó dolognak a tulajdonátruházás formájában ugyan, de csupán biztosítékkul leendő leköttetését anélkül teszi lehetővé, hogy a feleknek a zálogjog alapításának publicitása érdekében a traditio tekintetében megtartott követelményt meg kellene valósítaniok, lényegileg a zálogjog alapítására vonatkozó törvényes rendelkezések megkerülését teszi lehetővé, — hazai jogunk szempontjából is alig térhet kétség ahhoz, hogy ingó dolog tulajdonának biztosíték nyújtási céllal, de oly módon végbemenő átruházását, hogy a dolog továbbra is az átruházónak, mint ú. n. albirtokosnak birtokában maradjon, mint a törvény céljának megkerülésére irányuló* (in fraudem legis) *ügyletet érvényesnek nem lehet elismerni.*¹²

A kézi zálogjogi elvnek (traditio) szigorú keresztülvitele

¹¹ Így Schwartz Gustáv: a 9. j.-ben idézett gyűjteményes munka 34. lapján.

¹² V. ö. a Mtj. 844. §. 2. bek. „Oly birtokátruházás, amelynél a tulajdonos valamely jogviszonynál fogva mint albirtokos a dolog birtokában marad, a zálogjog megalapításához nem elegendő; továbbá Mtj. 1000. §., amely „visszaszolgáltatás“-ról szól. — L. a kérdésre bővebben Türy: „Fiduciárius jogátruházás és közvetett képviselőt“ (1930), 11. köv. 1.

folytán jogunkban époly kevésbé van meg, mint akár a svájci jogban annak a veszedelme az árúhitelező szempontjából, hogy a vevő az általa megvett, de ki nem fizetett árút pl. valamely banknak biztosítékadás céljából úgy bocsáthassa tulajdonba, hogy ez kifelé felismerhető ne legyen. *Arra a funkciójára tehát a tf.-nak, amelyet az Németországban, mint a Sicherungsübereignung elleni védelmi eszköz volt hivatva betölteni, nálunk szükség nem volt.* Ehhez képest az a mozgató tényező, amely a német jog körében felidézte a tf. hatályának fokozására irányuló törekvéseket, a mi jogunkban nem hatályosulhatott.

De a kézi zálogjogi principiumnak jogunkban benne élő ereje nem csak szárnyakat nem adott a tf. hatályának kiterjesztésére irányuló törekvéseknek, de — s a mi szempontukból ezen van a súly — egyenesen akadályozólag hatott az ily törekvések jogi elismerése tekintetében, legalább is amennyiben a tf.-nak a biztosítandó követelések halmozásával kapcsolatos, fenntebb vertikálisnak nevezett fokozásáról van szó. Miként ugyanis alább részletesebben ráutalunk, *maga a tf. intézménye nem egyéb lényegileg, mint épen a kézi zálogjogi elv alól birói gyakorlatunk jogfejlesztő ereje által tett s immár törvényes jogszabályban¹³ is elismert kivétel: birtok nélkül is hatályos zálogjog.* Ezzel a természetével a tf.-nak merőben ellentétben állana, ha az abban rejlő biztosítási funkciót az illető vagyontárggyal jogilag mi összefüggésben sem álló egyéb követelésekre is ki lehetne terjeszteni.

8. A kézi zálogjogi elvvel ellentétben a tf.-ra vonatkozó kikötésnek minden alakszerűségtől mentes volta közel hozza jogunkat a német joghoz, amennyiben inkább egyenleti az útját a szóban levő kikötések érvényességének, mint azok a jogrendszerek, amelyek — mint pl. a svájci polg. tvk. vagy az 1929. évi román törvény — bizonyos alakot (nyilvános lajstromba való bejegyzést) kívánnak meg a tf. érvényességéhez. A svájci jogban a polg. tkv. 715. §-ában említett nyilvános lajstromba való bejegyzés oly értelemben feltétele a tf. érvényességének, hogy e nélkül az nem csak harmadik személyek

---

¹³ A gazdatartozások rendezéséről szóló 14.000/1933. M. E. sz. rendelet 14. §-a, amelyet fenntartott az 5000/1937. M. E. sz. rendelet is.

irányában, de a felek (eladó és vevő) egymás közötti viszonyában sem bír joghatállyal.¹⁴

Ennek pedig a bennünket foglalkoztató probléma szempontjából annyiban van jelentősége, hogy a bejegyzést megkívánó ily jogrendszerben minden egyes tf. érvényességéhez külön bejegyzésre lévén szükség, ki van zárva — ha csak a jogszabály kifejezetten kivételt nem tesz — annak a lehetőségére, hogy a felek általánosságban megszerkesztett s főként a biztosítandó követelés tekintetében szélesebb keretek között mozgó tf.-t létesíthessenek pl. már azon az úton-módon, hogy az általános szállítási feltételekbe megfelelő klauzulákat állítanak be.

Németországban a most érintett szempont is hozzájárult — a kézi zálogjogi elv laza alkalmazásán felül is — ahhoz, hogy fokozott hatállyal bíró tf.-os kikötések általános elismerést nyerhettek. A svájci jogban ezzel szemben a most szóban levő második szempontból sem volt kedvező a helyzet az ily kikötések elterjedésére. Hazai jogunk a német és a svájci jog között e tekintetben középhelyet foglal el. Míg a *kézi zálogjogi elvnek* szigorú keresztülvitele gátlólag hat az ily kikötések joghatályosságának elismerése tekintetében, addig a *tf. formája* szempontjából ily visszatartó momentum jogunkban éppoly kevésbé érvényesül, akárcsak Németországban. Már pedig az a jelentőség, amelyre a tf. hatályának fokozását célzó kikötések a német jogi és gazdasági életben emelkedtek, első sorban arra a körülményre vezethető vissza, hogy azokat egyre sűrűbben vették fel az áruszállítással foglalkozó vállalatok és ezek tömörülései (szövetségei) által megállapított *általános (szállítási) feltételekbe*.

Ez a körülmény szükségessé teszi, hogy az általános szállítási feltételek jelentőségével a tf. szempontjából kissé részletesebben foglalkozzunk.

¹⁴ Állandó gyakorlata a svájci bíróságoknak. L. *Leemann*: Sachenrecht (Bern) ad Art. 715. N. 29.; *Rauch*: Der Eigentumsverbehalt insb. nach schwerischem ZGB. (1933.) 74. l.; *Tuhr*: Allg. Teil des Schw. Obligationsrechts (1924/25.) 648. l.

III. Az általános áruszállítási feltételek jelentősége a tulajdonfenntartás körében.

9. Annak a kérdésnek megítélésében, hogy mily szerepet játszottak és játszanak az ált. szállítási feltételek Németországban és szerényebb keretek között nálunk is a tf. hatályának kiterjesztésére irányuló törekvések alátámasztása szempontjából, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a tf. annyiban különállást foglal el a hitel biztosítására szolgáló jogi berendezések között, amennyiben *kizárólag az áruhitelzésnek sajátja*, míg a hitelbiztosításnak egyéb jogi instrumentumai (zálog, kezesség) egyaránt alkalmazást nyernek mind az áru-, mind pedig a pénzhitelnek biztosítására. A tf.-nak az áruhitelzéssel való ez a kapcsolata ugyanis nem jelentőség nélkül való az általános feltételek szerepének épen a tf.-al összefüggésben levő kifejlődése tekintetében.

Az áruhitelező ugyanis ama lehetőség szempontjából, hogy biztosítékot kössön ki az általa nyújtott hitel tekintetében, általában nincs egyenlő helyzetben a pénzhitelezővel, hanem helyzete kedvezőtlenebb. Míg ugyanis az utóbbinak a gazdasági válság folytán amúgy is felfokozott pénzszűke és a pénz utáni keresletnek ezzel kapcsolatos fokozódása folytán módjában van egyrészt gondosabb válogatást eszközölni a jelentkezők között, másrészt különösen külön biztosítékot is kívánni s a hitel folyósítását biztosíték nyújtásától függővé tenni, addig az áruhitelzők között épen a legutóbb lezajlott gazdasági krízis során is tapasztalható módon kiéleződött üzleti verseny nem csupán a hitelezési hajlandóság erősödésére, hanem arra is vezet, hogy a vevő megszerzésére irányuló küzdelem folyamánként az áruhitelző kénytelen biztosíték kívánásától egyáltalában eltekinteni.¹⁵

Az áruhitelzőket fenyegető eme kollektív veszedelem ellen a védekezés módja csak az lehető és tényleg volt is, hogy az áruszállítással foglalkozó vállalatok *szállítási feltételeiknek egységesítése útján* igyekeztek a tf. kikötését nemcsak *általánossá*, hanem oly értelemben *kötelezővé* is tenni, hogy e

---

¹⁵ L. *Oberparleiter*. Funktionen- u. Risikenlehre des Warenhandels, Berlin-Wien (1930.) 59. 1.

kikötés a vevő személyére tekintő minden megkülönböztetés nélkül nyerjen alkalmazást.

Hogy a feltételeknek ez az uniformizálása elsősorban a közvetlenül érintett vevők körében talált ellenzésre, ezen nem csodálkozhatni addig, amíg valaki — mint vevő — ezt az eljárást a bizalmatlanság különleges megnyilvánulásának hajlamos felfogni. Pedig arról nem is szólva, hogy a tf. kikötésének általánosan kötelezővé tett alkalmazása bizonyos tekintetben maguknak a vevőknek érdekét is szolgálja, mert csökkentvén az áruszállító (eladó) hitelezési rizikóját, mérséklőleg hat egyben az eladási árban kifejezésre jutó kockázati díjra, épen a megkülönböztetést nem ismerő alkalmazás ténye alkalmasnak látszik a tf. intézménye ellen a vevők részéről általában tapasztalható idegenkedésnek gyöngítésére. A kivételt nem tűrő egyöntetű alkalmazás ugyanis egymagában kizárja annak a lehetőségét, hogy a tf.-ra vonatkozó kikötést egyetlen konkrét vevő ellen irányuló bizalmatlanság megnyilvánulásaként lehessen értékelni.¹⁶

10. A tf.-ra vonatkozó kikötéseknek az áruszállító vállalatok és ezek tömörüléseinek általános feltételeibe történt felszívódása több vonatkozásban bír jelentőséggel. Egyrészt nem kis mértékben járult hozzá a *tiszta személyi hitelnek a reálhittel szemben tapasztalt háttérbeszorulásához*, annak a gazdasági jelenségnek erősítéséhez, amely egyik legjellemzőbb vonása a háborút követő évek gazdasági életének. De másrészt *nem kis mértékben segítette elő azt a folyamatot is, amelynek eredményeként a tf. intézménye lényegesen eltávolodott attól az elképzeléstől, amely a törvényhozó szeme előtt lebegett* akkor, midőn a magánjogi kódexekben egyetlen oly rendelkezés megállapításával (BGB. 445. §.; Mtj. 136—7. §.) vélte a tf.-t elintézhetőnek, amely lényegében kimerül *törvényes elállási jognak* kivételes megállapításában, szemben azzal a szabállyal, amely szerint hitelre történt eladás esetében nem illeti meg törvénynél fogva az eladót az elállás joga akkor, ha a maga részéről a szerződést teljesítette (az árút átadta).

És akkor, midőn tf. életbeli kialakulásának a törvényhozó

¹⁶ Stulz: Der Eigentumsvorbehalt im in- u. ausländischen Recht. (1931.) 6. I.

elképzelésétől való eltávolodását hangsúlyozzuk, nem arra a fenntebb (3. j.) már érintett tényre gondolunk, hogy az idézett kódexek a tf.-t csupán mint a vételi szerződéssel kapcsolatos kikötést szabályozzák, holott annak helye lehet minden olyan kötelmi ügylettel kapcsolatban, amely tulajdon átruházására irányuló kötelezettséget alapít meg visszteher ellenében. Gyakorlatilag ugyanis a tf. valóban csak adás-vétellel kapcsolatban fordul elő. Épen ezért inkább csupán elméleti jelentőséggel bír annak a kiemelése is, hogy *a tf. ingó jószág feletti tulajdon normális átruházásával szemben kivételes jelenség lévén, természeténél fogva inkább a dologi jogba, mint a kötelmi jogba kívánczoló jogintézmény*. Ép ezért logikusabb mind a BGB.-nél, mind a Mtj.-nál nézetem szerint a *svájci polg. tkv.*, amely épen az érintett szempontokra tekintettel a tf.-t az ingó tulajdonának átruházásával kapcsolatban szabályozza (715. és 716. Art.).

Az életnek a törvényhozó elképzelésétől való eltávolodása fenntebbi hangsúlyozásában arra céloztunk, hogy *míg a törvényhozó* — s ez nem csupán a század-fordulón kelt BGB.-re, de a majd egy emberöltővel későbbi (1928.) kódex-javaslatunkra (Mtj.) is áll — *a tf.-t sporadikus esetekben előforduló kivételes jelenségnek képzelte el, addig a háborút követő évek gazdasági életében az a kereskedelmi vállalkozás körében kötött vételi ügyletekben szabály szerint alkalmazott s épen ezért tipikusan előforduló kikötéssé vált*. És épen a tf.-t magában foglaló kikötésnek ez az általánosítása szoros kapcsolatban van az üzleti élet sok egyéb területén is mindinkább hatályosuló azzal a jelenséggel, amely nem egyetlen szerződésre szabott s ebben az értelemben izoláltnak mondható, hanem a szerződések tág körére vonatkozó s ebben az értelemben általánosnak nevezhető szerződési feltételek alkalmazásában jut kifejezésre. Fokozódik természetesen az ily feltételek jelentősége abban az esetben, ha azok mint az azonos vagy legalább hasonló üzletkörű vállalatok tömörülései (szövetségei) által tagjaikat kötelező hatállyal megállapított általános, normatív feltételek gyanánt jelentkeznek.

11. Az általános üzleti feltételek problémája egyike a modern jogfejlődés egyik legérdekesebb s hatásában legnagyobb

jelentőségű megnyilatkozásainak.¹⁷ Alkalmazásuk nem mentes minden hátránytól. Keletkezésük — általánosságban — folyamánya a gazdasági és jogi élet jelenségeinek egyre fokozottabb differenciálódásának, ami az állami főhatalom részére nem teszi sem lehetségessé, sem célszerűvé azt, hogy az élet szerteágazó jelenségeinek mindegyikét központilag megállapított egységes jogi normával rendezze. Kisebb-nagyobb mértékben korábban is az volt a helyzet, hogy a törvényhozó hatalom — nem lévén képes maga megragadni az életnek, hely (terület), idő és a gazdasági (üzleti) ágak természete szerint más és más követelményekkel fellépő szétágazó igényeit — jogalkotó hatalmának egy részét átruházta (delegálta) bizonyos közületekre (szervezetekre), amelyeknek feladata ennek folytán az volt, hogy *az állami főhatalom által megszabott általános keretek között* oly szabályozást létesítsenek, amely leginkább felel meg a konkrét (helyi, üzletágbeli) viszonyoknak. Ám míg korábban ez a jelenség inkább csak a köz-, illetőleg közigazgatási jog területén volt észlelhető, addig az újabb jogfejlődés elvezetett annak a magánjogi viszonyok területén hatályosulásához, még pedig abban a formában, hogy *bizonyos gazdasági (érdekeltségi) szervezetek és tömörülések jutottak a jogalkotó főhatalom delegációja alapján abba a helyzetbe, hogy a saját speciális viszonyaik természetének leginkább megfelelő jogi szabályozást létesíthessenek, önmaguk alkotta, autonóm jog formájában.*

Annak folytán már most, hogy egy- és ugyanazon üzletágban jogi elbírálást igénylő (visszatérő) esetek sok vonatkozásban hasonlóságot tüntetnek fel, természetszerű, hogy az államhatalom delegálása alapján a szóban levő érdekeltségi szervezetek által alkotott autonóm jog bár külsőleg az egyes eset testére szabott köntösben, „szerződés” alakjában jelenik meg, mégis nem szorítkozik egyes konkrét esetek szabályo-

¹⁷ L. a kérdésre általában a következő műveket: *Grossmann-Doerth* „Selbstgeschaffenes Recht der Wirtschaft u. Staatliches Recht“ (Freiburg, 1933.); *Raiser*: „Das Recht der allg. Geschäftsbedingungen“ (1935.); *Manig*: „Die Privatautonomie im Aufbau der Rechtsquellen“ (1935.); *Hippel*: „Das Problem der rechtsgeschäftlichen Privatautonomie“ (1936.); *Schantz*: „Verlängerter Eigentumsvorbehalt“; — ein kritischer Beitrag zum Recht der Geschäftsbedingungen“ (1937).

zására, hanem ezeken túlmenő *egységesítésre*, (normalizálásra) tendál. Így került sor kezdetben azonos „szerződési” feltételeknek sablonszerű (formuláris) alkalmazására egy vállalaton belül; majd oly „általános”-nak nevezett feltételek alkotására, amelyek mint az illető gazdasági (üzleti) ágba tartozó s így azonos, vagy legalább hasonló érdekű vállalatok „önalkotta” joga, egyöntetűen és a tömörülésbe tartozó vállalkozásokat kötelező módon rendezik az illető üzleti ágban felmerülő jogviszonyokat.

Függetlenül attól, hogy tisztán jogelméleti szempontból helyeselhető-e az újabb jogfejlődésnek ez az iránya, — amelynek legerőteljesebb nyomaival Németországban találkozunk — annyi kétségtelen, hogy annak eredményeként *a különböző gazdasági érdekeltségeknek általános üzleti feltételeiben élő jog hova-tovább az állam alkotta joggal szinte versenyző, oly jogrendszerre kezdi magát kinőni*, amelynek külföldön épen úgy meg vannak a kódexei s az állami joghoz írt kommentároktól sem terjedelem, sem tartalom tekintetében el nem maradó kommentárjai, akár csak az állami jognak.¹⁸

12. Jóllehet hazai jogunkban ez a fejlődés korántsem érte el azt a fokot, mint egyes külföldi államokban, de annak jelei — főként a biztosító magánvállalatoknak most már ugyan (1923 óta) sokban más tekintet alá eső általános biztosítási feltételeiben — nálunk is mutatkoznak s a fejlődés iránya épen az áruszállítással foglalkozó kereskedelem körében is egyre határozottabban kezd kialakulni. Épen ezért azt egyszerűen figyelmen kívül hagyni, immár jogunk szempontjából sem szabad, hanem számba kell venni az előnyöket épúgy, mint a hátrányokat, amelyek a fejlődéssel velejárnak.

13. Alig lehet ugyanis kétségbe vonni, hogy a röviden fentebb vázolt fejlődésnek *az elasticitásban és az alkalmazkodó képességben rejlő nagy előnyei* vannak, amelyeket teljesen feláldozni aligha lehetne. De épannyira bizonyos, hogy

¹⁸ Elég e tekintetben hivatkozni a tüzbiztosítással foglalkozó német biztosító vállalatok ált. feltételeihez írt *Raiser*-féle nagyszabású kommentárra (1930), amelynek előszava világosan tükrözi vissza a jogfejlődésnek a szövegben jelzett irányát. „Die vorliegende Arbeit ist unternommen in der Zuversicht, es könne die Erläuterung eines Typenvertrages . . . . kaum einem geringeren Bedürfnis entsprechen, als diejenige eines Gesetzeswerkes“.

vannak annak *veszedelmei* is, amelyek elől szemet-húnyni nem lehet.

Legszembetűnőbb e hátrányok közül *a szerződés konstrukciójának formai megtartása mellett is a szerződési szabadság által feltételezett érdekkiegyenlítődés gondolatának háttérbe szorulása s a hatalmi szóval végbemenő jogrendezés előtérbenyomulása*. Kézen fekvő ugyanis, hogy ha közvetlenül érdekelt vállalatok bizonyos tömörülése (szervezte, szövetsége) jut abba a helyzetbe, hogy önmaga „alkosson jogot” a maga számára, az a jogi rendezés mikénti kialakításában elsősorban a saját előnyét (érdekét) tartja szem előtt s az ellenérdek érvényesülhetését a lehető legszűkebb körre szorítja. Az egyes egoizmusa helyébe lépő eme *csoportegoizmusnak* törekvése épen ezért arra fog irányulni, hogy *a végsőig használja ki a saját érdekei megvédésének az autonóm jogalkotásban kínálkozó lehetőségeit, anélkül azonban, hogy eljárása — formailag legalább is — a jóerkölccsel és a törvénnyel összeütközésbe kerüljön*.

És épen a most érintett szempont az, amelyben az egyoldalúan orientálódó „Interessenjurisprudenz”-nek *másik főveszedelme* van. Az általános üzleti feltételek kinövései ellen általánosságban alig van más remedium, mint az, hogy a feltételek tartalma felett a törvénybe és a jóerkölcsbe ütközés szempontjából *a bíróságok gyakorolnak esetenként bizonyos repressív ellenőrzést*.¹⁹ Ám ennek a módszernek nem csak az a hátránya, hogy a bírói intervencionizmus lehetősége, főként ha az kellő szigorral alkalmaztatik, jogbizonytalanságot idéz fel, de még inkább az, hogy *a legszigorúbb alkalmazás mellett is hatálya, sikere kétséges marad*. A tapasztalat ugyanis azt bizonyítja, hogy a szóban levő gazdasági érdekcsoportok igen sok esetben megtalálják a jogi technika minden eszközének felhasználásával az útát és módot arra, hogy a feltételeknek a bíróságok által netán kifogásolt kikötéseit akként dolgozzák át, hogy azok átdolgozott alakjukban teljesen megfeleljenek ugyan a bírói kívánalmaknak, anélkül azonban, hogy érdemi leg bármilyen változás állna be az ellenérdekű felek helyzetében.

Az elméleti irodalom újabban beható vizsgálat tárgyává

¹⁹ Így volt ez 1923. előtt hazai jogunkban a biztosító magánvállalatok általános feltételei tekintetében is.

tette azt a kérdést, miként lehetne az általános feltételeket bizonyos prohibítív ellenőrzésnek alávetni, annyiban is, amennyiben ez a feltételek bizonyos faja tekintetében — minők pl. a biztosító magánvállalatok általános feltételei — máris nem nyert megvalósulást. Az 1936. évi német Juristentag is foglalkozott a kérdéssel,²⁰ anélkül, hogy a kérdés tekintetében akár külföldön, akár nálunk gyakorlatilag is használható egyöntetű felfogás alakult volna ki.

Ily körülmények között nem marad más hátra, mint az, hogy az általános üzleti feltételeknek azokat a tipikus kikötéseit, melyek akár elméleti, akár gyakorlati szempontból különösképen problematikusoknak tűnnek fel, egyenkint tegyük vizsgálat tárgyává s ezen a módon igyekezzünk feltárni azokat a veszedelmeket, amelyeket azok felidézhetnek.

14. Ilyen mind elméleti, mind gyakorlati szempontból kifogásolható általános kikötések — egyebek közt — épen a tf.-al kapcsolatos azok a kikötések, amelyekre fentebb már ráutaltunk. Már az imént vázolt általános szempont is indokoltá teszi, hogy e kikötések jogérvényességének kérdésével hazai jogunk szempontjából is foglalkozzunk.

De a most érintett szemponton túl — amelyet általánosnak azért neveztünk, mert az hatályosul az általános üzleti feltételekbe felvett valamennyi kikötéssel kapcsolatban — a tf.-al összefüggésben levő már érintett kikötések még egy másik, csak utóbbiakat jellemző, épen ezért különlegesnek mondható okból is okot adnak bizonyos aggodalomra, amely e kikötések jogérvényességét kétségessé teszi. Ez a szempont pedig az, hogy *harmadik személyek irányában túlon-túl nehezíti meg a tulajdoni viszonyok felől való tájékozódás lehetőségét az, ha a fentebb jelzett fokozott hatályú tf.-os kikötések jogérvényességéhez elégségesnek tekintjük azt, hogy azok az áruszállítással foglalkozó vállalatok általános szállítási feltételeibe foglaltatnak bele.*

Ez a szempont viszont a *publicitas* (felismerhetőség) problémáját veti fel a tf.-al kapcsolatban, miért is ezzel kissé tüzetesebben kell foglalkoznunk.

²⁰ V. ö. *Klausing* referátumát: „Rechtsgestaltung u. Rechtsschöpfung im Vertrags- u. Gesellschaftswesen; közölve a „Deutsche Notarzeitschrift“ 1396. évf. 446. köv. 1.

IV. A publicitás szempontja és a tulajdonfenntartás funkcionális jelentősége. Különösen a kiigénylési jog szerepe.

15. A publicitás elvét a különböző jogrendszerek a *forgalom biztonsága és a hitelezéssel járó veszélyek csökkentése* érdekében fejlesztették ki, még pedig a hitel biztosítására szolgáló ősi dologi jognak, a (kézi) zálogjognak alapításával kapcsolatban. Ez az elv azt foglalja magában, hogy mindenkinek, aki más részére hitelt kíván nyújtani, meg kell adni a lehetőséget arra, hogy megbízható tájékozódást szerezzon a leendő adósnak hitelképességéről, abban a vonatkozásban, nincs-e a hitelt igénybe vevőnek vagyona túlterhelve s hogy számíthasson a hitelt igénybe vevő birtokában levő jószágokra, mint kielégítési alapra. A zálogjoggal kapcsolatban ez a kíváncsi azt foglalja magában, hogy az ily jog megalapítása érvényesen csak úgy mehet végbe, hogy az elzálogosító a leendő zálogtárgyat birtokából kiadja s a hitelező birtokába bocsátja (traditio).

A tf. intézménye ellen épen a publicitas elve szempontjából szokták a legerősebb kifogást felhozni; azt állítván, hogy a tulajdon fenntartása a dolognak átadásával kapcsolatban oly külső tényállást teremt, amelynek alapján nem lehet felismerni azt, hogy a vevő, aki birtokában tartja a tf.-al neki eladott jószágot, annak nem tulajdonosa, s így az nem hitelalap az ő szempontjából. Ezzel kapcsolatban rámutatnak arra is,²¹ hogy szemben a tf.-al a kézi zálogjognak — legalább is azokban a jogrendszerekben, amelyek a traditiot megkívánják az alapítás érvényességéhez s ezt az elvet következetesen keresztül is viszik — meg van az az előnye, hogy a hitelt igénybe venni kívánó félnek vagyoni viszonyai (az általa elzálogosított jószágoknak az ő birtokából történt szükségszerű kikerülése folytán) kellő megvilágításban kerülnek azok elé, akik neki hitelezni kívánnának. „Die vom Gesetz zur Gültigkeit der Pfandbestellung verlangte Übertragung des Besitzes soll verhindern, dass derjenige, der seine fahrende Habe verpfändet, sich auch

²¹ Mohl: Zur Frage des Eigentumsvorbehaltes u. seiner Reform, (1936) 68. köv. I.

nachher noch damit umgebe und den Schein der Kreditwürdigen Person erzeuge“ — mondja *Leemann*²² a svájci polg. tkv. 884. Art.-a szempontjából.

Ennek a nézetnek helytállóságát csakugyan nem is lehet annyiban kétségbe vonni, hogy a tf. jogunkban és az azt lényegileg bár törvényi szabályozás hiányában azonos szerkezettel elismerő többi jogokban²³ is az ingóhitel biztosításának olyan — jogunkban mindenesetre egyedül álló — formája, amely biztosítékul szolgáló jószágot meghagyja (helyesebben: odajuttatja) az adós birtokába. Mégis úgy vélem, hogy az említett elítélő kritika a tf.-al szemben bizonyos optikai zavar következménye. Korántsem abban az értelemben, mintha a tf. mentes lenne a publicitas szempontjából emelhető minden kifogástól; csupán abban az értelemben, hogy a publicitas hiánya — bár más vonatkozásban — a zálogjognál épúgy megvan, mint a tf.-al kapcsolatban.

Mert: vajjon mi a következménye a zálogjog tekintetében annak, hogy az adós a tulajdonában levő dolog birtokát a hitelezőre ruházza? Kétségtelenül az, hogy utóbbi immár egy oly vagyontárgy tulajdonosaként tűnik fel, amely valóban nem az övé s hogy ehhez képest vagyona a birtokába bocsátott idegen jószággal megnagyobbodottnak, hitelbázisa szélesebbnek látszik harmadik személyek irányában. Lényegileg tehát az a veszedelem, amely a tf.-al kapcsolatban áll elő a fel nem ismerhetőség hiánya folytán, fennáll a zálogjog tekintetében is, s az eltérés csupán annyi, hogy, *míg tf. esetében az adós az, akinek vagyona idegen vagyontárggyal megnagyobbodottnak tűnik fel, addig zálogjog esetében a hitelező*. Mint-hogy pedig a gazdasági életben hitelezők és adósok nem állanak mint külön társadalmi osztály egymással szemben, hanem minden gazdaság egyik vonatkozásban adós, a másikban pedig hitelező, s így a záloghitelező is kerülhet abba a helyzetbe,

²² Sachenrecht, Bern, 1920, 1925.

²³ Tehát Franciaországot és Belgiumot kivéve szinte csaknem valamennyi kontinentális jogban. Sőt Angliát is ideszámíthatjuk, mert bár itt a gyakorlatban a tf. bérleti szerződés formájában (hire purchase-agreement) valósul meg, mégis a Sale of goods Act-ban (19. Art.) említett „reserve the right of disposal” lényegileg egyet jelent a mi tf.-unkkal. V. ö. *Stulz*, id. m. 9. és köv. l.

hogy, kénytelen hitelt igénybe venni, azért a felismerhetőség hiánya szempontjából a tf. ellen éppen a zálogjoggal való egybevetés alapján hangoztatni szokott érvet elvi alapon nyugvónak nem lehet tekinteni.²⁴

Azt viszont nem lehet kétségbevonni, hogy a zálogjognak a traditio követelményének elvi álláspontján álló jogrendszerekben nagy hátránya szemben a tf.-al az, hogy a dolog birtokának átadását teszi szükségessé. Mindenesetre oly fogyatékosága ez a kézi zálogjog intézményének, amely annak alkalmazhatóságát a gyakorlati életben mind szűkebb körre szorítja.

Éppen ezt a hiányát a zálogjognak lenne hivatva kiküszöbölni az ingó jelzálogjogon kívül a tf. intézménye és a constitutum possessorium útján is érvényesen végbemehető tulajdonzálognak Németországban az utóbbi években annyira elterjedt konstrukciója. De ezek sem mentesek minden fogyatékoságból. Ami különösen a tf.-t és az ingó jelzálogjog intézményét illeti, a publicitás hiánya erősen kiütőző fogyatékoságuk, anélkül, hogy — mint láttuk — a kézi zálogjog e szempontból abszolút fölényben lenne a tf. fölétt.

A tf.-nak ez a kétségtelenül bennerejlő fogyatékosága vezetett el egyes jogrendszerekben (Svájc, legutóbb Románia) oly *nyilvános lajstrom* megállapításához, amely feltünteti a tulajdonfenntartásos ügyleteket. Arról azonban szó sem lehet, hogy ezzel a publicitás kívánalmának, amely a hitelt igénybe vevő tulajdoni viszonyainak maradéktalan feltárását hozza magával, teljes mértékben elég lenne téve. Azzal ugyanis tisztában kell lenni, hogy bármennyire is ideális állapot lenne, ha sikerülne a hitelt igénybe venni kívánó fél sajátját tevő vagyonnak, mint az ő hitelbázisának maradéktalanul tökéletes nyilvánosságtétele, s ezzel a publicitásnak minél szélesebb körű megvalósítása, ez csupán cél lehet, amelynek elérésére helyes törekedni, de amelynek betöltését teljesen biztosítani sohasem lehet. Teljesen megbízható lajstromot ebben az értelemben megszerkeszteni, s ezzel a teljes publicitást biztosítani még abban az esetben sem lenne lehetséges, ha a lajstrom az adósnak biztosítás adását célzó valamennyi ügyletét feltüntetné, tehát

²⁴ Mohl id. m. 69. köv. l.

a tf.-on felül a zálogszerződéseket és a biztosítéki tulajdonát-
ruházásokat is. A hitelező biztosítását célzó eme ügyleteken
kívül ugyanis egy sora van az ügyleteknek, amelyek a leendő
adós hitelbázisa tekintetében lehetséges tévedés felidézése
szempontjából a tf.-al és a biztosítási célzatú imént említett
egyéb ügyletekkel egy tekintet alá esnek annak folytán, hogy
szintén vagyontárgyakat juttatnak valamely személynek bir-
tokába, anélkül, hogy az illető azok tulajdonosává válnék.
A bérleti, a letéti, a bizományi, a kölcsönszerződésnek szintén
meg van az a hatása, hogy azok folyamányaként a bérlőnek,
a letéteményesnek, a kölcsönbe vevőnek, a bizományosnak
hitelbázisa kifelé nagyobbnak tűnik fel, mint amekkora az a
valóságban. Ha tehát a tf.-os ügyletekről nyilvános jegyzéket
vezettetünk is, s ha sikerülne ezt a jegyzéket olyképen meg-
szerkeszteni, hogy az feltüntetné az illető személy birtokában
levő vagyontárgyak tekintetében kötött valamennyi biztosítást
nyújtani hivatott ügyletet, ez még mindig csak félmegoldást
jelentene. Oly nyilvános jegyzéket pedig, amely a fentebb jel-
zett valamennyi szerződést feltüntetné s amelynek mindezen
felül a mindenkori változásokat is pontosan regisztrálni kel-
lene, ha valóban betölteni kívánná a célt, a teljes publicitás
megteremtését, — gyakorlatilag megvalósítani teljesen lehe-
tetlen dolog.

Épen ezért azzal, amint fentebb a publicitást illetően
előadtunk a tf.-nak az ingó zálogjoghoz való vonatkozásában,
koránstem kívántuk azt állítani, mintha a publicitás hiánya
— elsősorban természetszerűen a lajstromot nem ismerő jo-
gokban — nem vonna, vagy legalább nem vonhatna maga után
hátrányos következményeket a tf.-al összefüggésben is. Maga
után vonhat, még pedig részint a tulajdont fenntartó eladónak,
részint az ily fenntartással vásárló fél hitelezőinek szempont-
jából.

16. a) Az eladó hátrányára a publicitás hiánya a vevő
tisztességtelen vagy legalább is szerződésellenes cselekménye
esetében vonhat maga után hátrányos következményeket. Ha
ugyanis a vevő a megállapodás ellenére *elidegeníti* a jószágot,
itt is alkalmazást nyernek természetszerűen azok a szabályok,
amelyek a nem tulajdonostól való jogszerzés védelme tekinte-
tében irányadók (Kt. 299. §.; 25. sz. polg. JE. döntv.). Ehhez

képest a visszteher mellett szerző harmadik személy tulajdonosává lesz a jószágnak, ha a szerzés időpontjában nem tudott a tf. létéről, s az eladó tulajdona — a tf. dacára — megszűnik. S az eladónak a jóhiszemű harmadik személy ellen semmi néven nevezendő jogigénye nincs, csupán a tf.-al vevő fél irányában léphet föl kártérítési követeléssel, aminek azonban gyakorlatilag — a tf. alapjául rendszerint szolgáló részletügyletben vevőként érdekelt felek gyengébb gazdasági erejére figyelemmel — nem nagy jelentősége van. Az sem kárpótolja az eladót, hogy a sikkasztás büntetőjogi következményeinek (Btk. 355. §.) teszi ki magát a vevő ily eljárásával.

Hasonlóképen kedvezőtlen az eladó helyzete a jószágnak szerződésellenes *elzálogosítása* esetében. Ez a visszaélés a részletüzlet széleskörű elterjedése folytán talán még gyakoribb, sokszor tapasztalt jelenség lévén, hogy rosszhiszemű vevők a tf.-al biztosított, általuk még ki nem fizetett jószágot a vétel után hamarosan elzálogosítják, ezen a módon oly pénzösszeg birtokába jutván, amely tetemesen meghaladja az eladónak már kifizetett vételár-részletet. Az eladónak ily esetben sincs módjában fenntartott tulajdonjogát a (jóhiszemű) záloghitelezővel szemben érvényesíteni, s így a tf.-al eladott jószágot csak úgy szerezheti vissza, ha a jószágra hitelezett összeget kifizeti.

Természeteszerű, hogy a nyilvános lajstromot nem ismerő jogokban a jogi helyzetnek az eladó szempontjából imént vázolt kedvezőtlen alakulása oly törekvéseknek adott tápot, az áruszállítással foglalkozó vállalatok részén, amelyek eme visszaélésszerű jelenségek kiküszöbölésére vagy legalább enyhítésére irányultak, annyiban is, amennyiben jogszabállyal valamelyes enyhülés nem következett be.²⁵

²⁵ Hazai jogunkban bár nagyon szűkörű, de mégis a szóban levő védelem gondolatának jegyében fogant rendelkezésnek tekinthetjük a kereskedelemügyi miniszternek 141.592/930. XIV. sz. rendeletét, amely gépjárművek (autók) elzálogosítása tekintetében tapasztalt visszaélések meggátlása végett elrendeli, hogy kézi zálogüzlet tulajdonosai autók elzálogosítása alkalmával különös figyelmet fordítsanak arra, hogy a gépkocsi forgalmi engedélye a tulajdonos személyében bekövetkezett minden változást feltüntet-e s ennek megfelelően csak oly személytől fogadjanak el zálogként gépkocsit, aki igazolja, hogy harmadik személynek nincs a kocsin tulajdonjoga fenntartva. Ha pedig az tűnnék ki a for-

E törekvéseknek célja az, hogy a tf.-nak az általános szállítási feltételekben vagy egyes esetben történt kikötésére vonatkozó tudomásszerzést általánossá tegyék, hogy ezáltal a jóhiszemű szerzésnek főként zálogjoggal kapcsolatban útját vágják. Ezért különösen Németországban szokásos, hogy az áruszállítással foglalkozó vállalatok követségei értesítik a bankokat és ezek szervezeteit a tf.-nak általános feltételeikbe történt felvételéről. A gépkocsi kereskedelemben érdekelt körök maguk szerveztek meg oly lajstromot, amelybe tf.-al létrejött minden vételi ügyletet bevezetnek. A mezőgazdasági hitel tekintetében érdekelt tömörülések pedig ú. n. nyilvántartó központot (Evidenzzentrale) létesítettek, amelynek mezőgazdával kötött minden tulajdonfenntartásos eladást be kell jelenteni s amely viszont a maga részéről ezeknek felvilágosítást ad.²⁶ A zálogkölcönüzletek érdekképviselője és a varrógépgyárosok szövetsége közvetlenül létesített megállapodás alapján igyekeztek a jogosulatlan elzálogosítással kapcsolatos visszaéléseknek elejét venni. A megállapodás szerint a varrógépkereskedők minden gépet, amely tf. mellett adatott el, a gépnek mindig ugyanazon részén oly megjelöléssel látnak el, amelyből a tf. kikötése kitűnik (Eigt.-Vorb.). A zálogkölcönüzletek tulajdonosai viszont arra kötelezték magukat, hogy az ily jellel ellátott tárgyakat csak abban az esetben fogadják el zálogként, ha az elzálogosító megfelelő módon igazolja, hogy a gép vételárát már teljesen kifizette.²⁷

galmi engedélyből, hogy a járműre másnak tulajdonjoga van fenntartva, úgy a tulajdonos írásbeli beleegyezése is szükséges a zálogba vételhez. — Habár e rendelet alapján a gépjárművekről a rendőrhatalóság által vezetett, s voltaképpen közigazgatási célokra szolgáló nyilvántartás a tulajdoni viszonyok tekintetében is hivatva lenne tájékoztatást nyújtani, ezt a funkciót nem képes betölteni, minthogy ahhoz a publica fides joghatása természetesen nem fűződik. Miként a Kúria P. 7. 2534/1937. sz. határozatában is kijelentette, a rendőrhatalósági nyilvántartás tartalma csupán vélelmet alapít meg arra vonatkozólag, hogy az abban tulajdonosként megjelölt személy valóban a gépkocsi tulajdonosa, de ezzel a vélelemmel szemben bizonyítani lehet az ellenkezőt. — De a megoldás azért sem elégséges, mert az elzálogosítással kapcsolatos visszaélések nem csupán gépkocsi tekintetében fordulnak elő, s így a védelem szükségessége más tárgyak tekintetében is fennáll.

²⁶ Stulz id. m. 59. l.; Jacusiel: Der Eigentumsvorbehalt, (1932) 36. köv. l.

²⁷ V. ö. részletesen Hitelvédelem 1930. évf. 34. sz.

Újabban pedig a bírói gyakorlat is védelmet ad a tf.-t kötő áruszállítási vállalatoknak a jogosulatlan zálogbaadással üzhető visszaélések ellen. Elvi álláspontja a gyakorlatnak, hogy oly tárgyakkal kapcsolatban, amelyeket köztudomás szerint részletfizetésre szoktak megvásárolni, (aminő a gépkocsin kívül a varrógép, kerékpár, rádió) elzálogosításuk esetében kötelessége a kézi zálogkölcsonüzlet tulajdonosának annak tüzetesebb megvizsgálása, vajjon csakugyan tulajdonosa-e az elzálogosító a zálogba adni kívánt jószágnak, mert ellenkező esetben őt nem lehet jóhiszeműnek tekinteni.²⁸

17. b) Még kedvezőtlenebbül befolyásolja a publicitás hiánya azokat, akik ezután kívánnak a vevőnek hitelt nyújtani. Ezek legtöbb esetben a hitelt igénybe venni kívánó felet (a vevőt) a birtokában levő jószág tulajdonosának vélik s nem egyszer épen a későbbiek folyamán (a vevő fizetőképzetlensége esetében) helytelennek bizonyuló eme feltevés által indíttatva szánják el magukat arra, hogy neki — esetleg külön biztosíték nélkül is — hitelt folyósítsanak. Főként a pénzintézetek részéről kereskedő részére folyósítani kölcsön tekintetében utóbbinak árúraktára az a bizalmi alap, amely a hitel alátámasztásaként figyelembe jön. Ha azután a hitelező követelésének kielégítése végett végrehajtást vezet a tf.-al eladott jószágokra, az így szerzett (végrehajtási) zálogjog az eladónak a tulajdonra támaszkodó igénykeresete — helyesebben az ennek alapján hozott bírói ítélet folytán — veszendőbe megy, épen úgy, mint ahogy a csőd esetében kiderül, hogy az árúraktár talán a maga egészében nem is a vagyontukotté. A végrehajtató hitelező anélkül, hogy célját, követelésének kielégítését elérné, egy csomó per- és végrehajtási költségnek teszi ki magát, amelynek behajtása rendszerint szintén problematikus.

A pénzintézetek külföldön, de újabban nálunk is akként próbálkoznak a tf.-ban saját érdekeik szempontjából benne rejlő eme veszedelem ellen védekezni, hogy *reverzális-szerű nyilatkozatot vesznek a féltől*, amelyen utóbbi kijelenti, hogy

²⁸ L. Különösen a Rg. 1928 IX. 28. napján s 1933, V. 26. napján kelt határozatait; előbbi közölve Jur. Wochenschrift, 1929. évf. 582. l.; utóbbi: Entsch. des Reichsgerichts 143. köt. 14.; továbbá már a frankfurti Oberlandsgericht 1930. évi máj. 22. napján hozott ítéletét, idézve *Stulz*, id. m. 57. l. 178. j.

szabadon rendelkezhetik a biztosítékkal lekötendő áruval.²⁹ Kérdés azonban, vajon fedezheti-e magát a bank teljes mértékben ily nyilatkozattal. Ha ugyanis a banknak tudomása van arról, hogy a *tf.* abban az üzleti ágban, amelyben ügyfele működik, általánosan el van terjedve, úgy nyilvánvaló, hogy az eset körülményeihez képest a nyilatkozat ellenére is számolnia kell azzal, hogy a neki biztosítékkal lekötött jószágban még másnak (a szállítónak) tulajdonjoga áll fenn; közelfekvő ugyanis, hogy a bankhitelt igénybe venni kénytelen ügyfél *tf.* mellett vásárolta az árut s annak vételárát még nem fizette ki. Sőt a Reichsgerichtnek több döntése³⁰ annyira megy, hogy a részletügyletnek és a *tf.*-nak bizonyos üzletágakban észlelhető széleskörű elterjedése tényéből minden további nélkül bizonyos fokú *tudakozódási kötelezettséget* („eine gewisse Nachforschungspflicht“) vél megállapíthatni a hitelt nyújtó terhére, amelynek utóbbi korántsem tett eleget azzal, hogy az érintett tartalommal bíró nyilatkozatot kér a hitelt igénybevevőtől.³¹

18. Mindez azt mutatja, hogy a harmadik személyeket (leendő hitelezőket) érintő ez a hátrány oly vele járója a *tf.*-nak, amely ellen általánosságban a mai jog nem ad oltalmat. És tévedés lenne azt gondolni, mintha emiatt a tulajdonát fenntartó eladót szemrehányással lehetne illetni. Elvégre a *tf.*-nak *igazi jelentősége* — mint erről még alább is szólnunk — *harmadik személyek irányában van s ez a jelentőség az ezek ellen adott dologi hatályú védelemben jut kifejezésre, amelynek viszont eszköze éppen a kiigénylési (kikövetelési) jog a vevő csődjében és az ellene vezetett (singularis) végrehajtás során. E jog nélkül az egész intézmény érték nélkül való lenne az eladó kezében.* Annak gyakorlásával az eladó saját jogszerű érdekét kívánja megoltalmazni s szabály szerint távol áll tőle az, hogy a vevő hitelezőinek okozzon kárt. Éppen ezért, amennyiben csak arról van szó, hogy a tulajdonát fenntartó vevő saját joga érdekében él az áru kiigénylésével, ebben semmi kivetni valót nem lehet látni.

²⁹ V. ö. Jacusiel, id. 36.

³⁰ Pl. 1928. szep. 28. napján hozott határozat; közölve: *Wedekind: Die wichtigsten Fragen des Eigentumsvorbehalts* (1937), 48. l.

³¹ L. *Meyerstein*, az *Eigentumsvorbehalt im Wirtschaft u. Recht* c. már idézett gyűjteményes műben. 8. l.

Természeteszerű, hogy miként minden joggal, úgy a gazdaságilag általában teljesen indokolt kiigénylés jogával is vissza lehet élni, úgy hogy az csak a vevő hitelezőinek megkárosítását célozza. Nincs kizárva az sem, hogy a tf.-al élt eladó és a vevő egyenesen egyetértő megállapodás alapján használják fel a kiigénylés jogát a hitelezők által vezetett foglalkoztatás hatálytalánítására. Az pedig még gyakoribb lehet, hogy az eladó hallgatólagos beleegyezésével marad késedelmes a vevő a vételár bizonyos töredékének megfizetésével, csupán a végett, hogy az eladót ezen a címen még mindig megillető igénykeresetnek segítségével lehessen távol tartani a vevő hitelezőit az árúra egyébként vezethető végrehajtástól. S nem kell különösebb éleslátás annak a felismeréséhez, hogy az eladó ezt a „szívességet“ már csak azért is nem egyszer hajlandó lesz a vevő irányában megtenni, hogy ezzel őt vevőjének a jövőben is megtarthassa.³²

Ilyen és ehhez hasonló esetekben valóban a tf. visszaélészerű alkalmazásáról van szó, amit a *tulajdonból folyó következmények merev alkalmazása* idéz fel. És ez annál súlyosabban esik a latba, mert a védekezés ellene a vevő hitelezői részéről túlon-túl nehéz. Nem jöhet nevezetesen szóba az a megoldás, amire első pillanatban talán gondolni lehetne, t. i. hogy a hitelező közvetlenül az eladó kezéhez kifizeti a vételár hátralékban levő részét s ezzel elenyészteti utóbbinak fenntartott tulajdonát. Az eladó ugyanis visszautasíthatja a hitelező, mint harmadik személy részéről felajánlott fizetést abban az esetben, ha maga az alós (a vevő) ennek ellent mond. (Mtj. 1086. §. II.; BGB. 167. §. III.). Minden további nélkül nem lehet azt sem állítani, hogy az eladó csalárd módon járna el már annál fogva, hogy a vevővel való (fenntebb érintett) előzetes egyetértés folyományaként a hitelező részéről felajánlott fizetés visszautasításával elvonja a hitelezők elől annak a lehetőségét, hogy a gazdasági szempontból részben már a vevő tulajdonát tevő jószágból kereshessenek kielégítést.³³ Erről már csak azért sem lehet szó, mert az eladó a visszautasítás jogával nem merő önkényből, hanem a vevő helyzetén leendő se-

³² Mohl, id. m. 72. l.

³³ Hasonlóan: Stulz, id. m. 62 l.

gítés szándékával él, amihez viszont neki a kettőjük között fennálló üzleti összeköttetés fenntartására tekintettel jogos érdeke fűződik.

Végül nem hivatkozhatni — a most jelzett okon túl is — a magánjognak arra a szabályára sem, amely szerint a feltételt — a szóban levő esetben a tulajdonát ruházáshoz fűzött azt a feltételt, hogy a vételár teljes összegében kifizettessek — teljesülnie kell tekinteni, ha teljesülését az a fél, akire az hátrányos lenne, csalárdul megakadályozza. (Mtj. 990. §.; BGB. 162. §.). Ez a rendelkezés ugyanis csupán a feltétel beállása által közvetlenül érdekelt felet — jelen esetben a vevőt — kívánja védeni, miért is a vevő hitelezője — mint extraneus — nem hivatkozhatik arra, különösen nem abban az esetben, ha a feltétel be nem állása a közvetlenül érdekelt fél akaratával is találkozik.

Ehhez képest csak kivételesen fordulhat elő oly helyzet, amidőn az eset körülményeire tekintettel a kiigénylési jognak gyakorlását a tf.-os eladó részéről joggal való visszaélésnek lehet minősíteni. Így ha a vevő az eladóval egyetértésben a vételár egészen jelentéktelen töredékével marad hátralékban, nyilvánvalóan csak avégett, hogy a tf.-al eladott jószágot a kiigénylési jog gyakorlása folyamánként a hitelezők részére hozzáférhetetlenné tegye, úgy a hitelező részéről felajánlott fizetés visszautasítása az eladó részéről és a kiigénylési jog gyakorlása a tf.-os eladó részén „nyilvánvalóan csak károsítás céljából“ (Mtj. 1711. §.) megy végbe s mint ilyen vele szemben kártérítési kötelezettséget, a vevővel szemben pedig büntetőjogi felelősséget (1932. évi IX. t. c. 1. §.) alapít meg.

19. A kérdés megítélésében nézetünk szerint nem szabad szem elől téveszteni, hogy az *eladó kiigénylési joga* (igénykereset, visszakövetelési jog csődben, ill. csődön kívül) a *tf.-nak leglényegesebb alkotó eleme*, lévén ennek elsősorban az a célja, hogy lehetetlenné tegye a tf.-al vásárolt jószágnak idegen követelések kielégítése végett leendő igénybevételét. És addig, amíg a vevő a vételárnak jelentékenyebb részével még hátralékban van, nincs is belső jogosultsága annak a kívánságnak, hogy az eladó kiigénylési jogának érvényesítése elé akadályt gördítsünk. Csupán abban az esetben, midőn a vevő a vételárat jóformán a maga teljes összegében megfizette már s an-

nak csupán elenyészően jelentéktelen hányada vár még törlesztésre, lehet valóban a tulajdon fogalmából folyó „merevséget” s egyben méltánytalanságot látni abban, hogy az eladó igénykeresete, illetőleg visszakövetelési joga folytán még ezután is hozzáférhetetlen legyen a vevő hitelezői részére az a gazdasági érték, amely a tf.-al elidegenített, s bár jogilag nem is, de gazdaságilag már a vevő vagyonához tartozó vagyonértékben rejlik.

Erre a szempontra vezethetők vissza azok a javaslatok, amelyek részint a tf.-ban rejlő *külgényleési jognak korlátozására* részint a tf.-nak *törvényes elsőbbséget biztosító joggá* átalakítására irányulnak s úgy nálunk, mint külföldön, elsősorban a német és osztrák jogban ismételt megbeszélés tárgyai voltak.

A magunk részéről sem az egyiket, sem a másikat nem helyeselhetjük.

Az *előbbi* azt foglalná magában, hogy a fenntartott tulajdont nem lehet — legalább is a foglalást vezető hitelezővel szemben — abban az esetben érvényesíteni, ha a vételárnak bizonyos százalékát a vevő már megfizette.³⁴ Ez a gondolat jut kifejezésre tudvalevően az ú. n. gazdavédelmi rendeleteknek ama — ismételten megújított — rendelkezésében, amely ingó dolgok kiadására és általában nem pénzbeli szolgáltatásra irányuló tartozásokat kiveszi ugyan az általános végrehajtási tilalom alól, de a tulajdonjog fenntartásával eladott dolog visszaadására irányuló követeléseket csak akkor, ha a dolog vételárának még a fele sincs kifizetve. *Ez a rendelkezés rést tör azokon az alapelveken, amelyeken a tf.-nak bírói gyakorlatunk által kifejlesztett intézménye nyugodott.* Nem ismeri el ugyanis a restitutionális igényt s ezzel a tf. *lényegét kitevő külgényleési jogát* arra az esetre, ha a gazda egy fillérrel is többet fizetett mint amennyit a jószág vételárának fele kitesz.

Habár hazai irodalmunk a gazdavédelmi rendeleteknek eme váltásjogi rendelkezésében egy nagy jelentőségű és maradandó értékű reform kezdeményezését véli felismerni,³⁵ mégis

³⁴ Főképviseelője e nézetnek az osztrák Klang Excindierungstypen (1915.) c. munkájában s számos értekezésében.

³⁵ V. ö. Polgári Jog c. folyóirat következő számaiban megjelent cikkeket: 1931. évf. 10. sz. 493. l.; 1932. évf. 2. sz. 56. l.; 1934. évf. 2. sz. 73. l.; Magyar Jogi Szemle 1933. évf. 10. sz. 349. l.

a magam részéről a szóban levő rendelkezést nem látom olyan-
nak, amely a jövő fejlődés útját mutathatná. És ebben az állás-
foglalásban nem arra helyezem a súlyt, hogy az a tulajdonjog,
mint legfőbb dologi hatalom *fogalmával* kerül ellentétbe. Ha-
nem arra, hogy — miként fenntebb már érintettem — *a tf.-nak
jelentősége voltaképpen nem a felek belső viszonyában, hanem
harmadik személyek irányában lévén, addig, amíg a jog ezt az
intézményt ismeri és elismeri s az általa betölteni kívánt funk-
ció ellátására más jogintézményt (pl. ingó jelzálogjog) nem lé-
tesít, attól a — főként igényperekben és csődben — hatályo-
súlyó dologi erőt megtagadni nem lehet.* Ehhez járul, hogy a
javaslatba hozott — s a gazdavédelmi rendeletben szűk kör-
ben nálunk már is megvalósított — megoldás a tf.-nak a pub-
licitás hiányából folyó fenntebb érintett hátrányai közül csak
az egyiket enyhítené úgy amennyire, amennyiben a később
foglaltató hitelező posztóját — a tf.-al élt hitelező nyilvánvaló
hátrányával ugyan — javítaná.

Nézetem szerint abban a formában lehetne a felvetett
gondolatot értékesíteni, hogy jogszabály elrendelné, hogy a
tf.-al élt eladó igénykeresetét abban az esetben el kell utasí-
tani, ha a végrehajtással élő hitelező a maga részéről bizo-
nyítja, hogy az adott helyzetben a jószág vindikálása méltány-
talan eredményre vezet. Mert ennek bizonyítása esetében nyil-
vánvalóvá válik, hogy a felek a tf.-t nem biztosítási céllal kí-
vánják immár hatályban tartani. Ott pedig, ahol valóban ez a
helyzet, a tf.-t csakugyan nem lehet — harmadik személyek
irányában — hatályosnak ismerni. Nem szorul magyarázatra,
hogy a tf.-nak a kiigénylés formájában jelentkező visszaélés-
szerű használatát nem lesz könnyű bizonyítani. De viszont
úgy vélem, hogy *csak a gazdasági szempontból indokolatlan
tf. az, amely ellen küzdeni szabad és kell is.*³⁶

20. A fenntebb *második* helyen említett javaslatnak az a
lényege, hogy az eladó-hitelezőnek *törvénynél fogva elsőb-
bségi joga* legyen a vevő valamennyi hitelezőjével szemben ab-
ban az értelemben, hogy a vétel tárgyának elárverezése ese-
tében a vételár hátralékos része erejéig ismertessék el az ő el-
sőbbsege, tekintet nélkül arra, vajjon ő foglalást vezetett-e

³⁶ L. a kérdésre Mohl id. m. 87. köv. l.

vagy nem. Ez a gondolat, mely megvalósulást nyert Franciaországban és Belgiumban a Code de commerce 2102. cikke alapján, azokból a kétségtelenül fennálló nehézségekből táplálkozik, amelyeket a tulajdonból folyó visszavételi (és az ezzel kapcsolatos *elállási*) jognak minden korlátozás nélkül lehetséges érvényesítése *a felek belső viszonyában* felidéz. Bizonyos, hogy az áru visszavétele rendkívül méltánytalan lehet a vevőre, ha utóbbi a vételárnak jelentékeny részét már megfizette.

Ámde *mindenekelőtt*: nem lehet állítani, hogy bírói gyakorlatunk a tf.-ból folyó következményeket a maguk merevségében engedné alkalmazni mindaddig, amíg a vételár utolsó részlete is törlesztést nem nyert.³⁷ *Másrészt* a tf. intézményének súlypontja — mint már ki is emeltük — nem a felek belső viszonyában, hanem a külső viszonyban van. Már pedig a csupán elsőbbségi jognak biztosítása lényegesen hátrányosabb helyzetbe hozza az eladót, ami onnan is kitűnik, hogy a francia jogban is az eladó követelésének privilegizált jellege csak addig áll fenn, amíg az áru a vevő birtokában van. Bármennyire is indokolt lehet tehát a visszavételi (elállási) jognak adott körülmények között végbemenő korlátozása, ebből még *korántsem vonható le az a következtetés, hogy a pusztán elsőbbség már önmagában egyenértékű szirrogatuma lenne a kiigénylés lehetőségét magában foglaló tf.-nak*. Nem alap nélkül mondja Stulz id. munkájában (12. l.), hogy a francia jogban ismert privilegium csak „látszólagos hasonlóságot” (scheinbare Ähnlichkeit) tüntet fel a tf. intézményével. S csak a kiigénylési jognak a visszakövetelési jog pro foro interno megszabott korlátozása mellett is csorbíthatatlanul hatályosulni engedése értelmében tudom magyarázni a mezőgazdasági gép, varrógép és kerékpár részletfizetésre vételéről szóló (1937. évi) törvényjavaslat tervezetének azt a rendelkezését (4. §.), amely szerint

³⁷ Például szolgáljon a Kúriának P. V. 7507/1928. sz. ítélete (közölve Magánjogi Dtár XXII. 50.: „Ha adásvételi szerződés bontó feltételűül a felek a vételár meg nem fizetését kötötték ki, akkor, amennyiben a vételár lényeges részében kielégítettett és csak aránytalanul csekély része maradt fedezetlenül, úgy e tény nem szolgálhat alapul a szerződés felbontására, amennyiben a nyilatkozatból nem állapítható meg, hogy a felek ily *hajszálnyi pontos* teljesítést kötöttek volna ki feltételként.”

az eladó az árut a tf. alapján nem követelheti ugyan vissza, ha a vételárnak legalább fele részét megfizették, „egyébként azonban a tulajdonjog fenntartásának jogi hatálya fennmarad”.

21. Ehhez képest a fentebb jelzett azokat a kivételes eseteket nem tekintve, amelyekben a kiigénylési jognak gyakorlása nyilvánvalóan e joggal való visszaélésnek minősül, nézetünk szerint *nincs helytálló alapja azoknak a törekvéseknek, amelyek a szóban levő jog korlátozására s magának a tf.-nak pusztá elsőbbséggé lefokozására irányulnak.* A kiigénylés lehetősége épen a tf.-nak leglényegesebb funkciója. Ebből pedig az következik, hogy az eladó, aki ezt a jogát érvényesíti szabályszerűen teljesen jogszerűen jár el. Ez pedig nyilvánvalóvá teszi a fentebb már kiemelt azt a tételt, hogy a tf. intézményének — legalább is a nyilvános lajstromot nem ismerő jogrendszerekben — elkerülhetlen velejárója a publicitás hiányából folyó az a hátrány, amelyeket a tf.-os vevő hitelezőire nézve épen a kiigénylés lehetősége folytán felidéz.

22. A kiigénylési jog imént vázolt jelentőségére tekintettel sem lehet szerencsésnek mondanj a magánjogi kódexekben (BGB. 455. §.; Mjt. 1367. §.) foglalt azt a rendelkezést, amely — interpretatív módon ugyan — a tf. lényegét a törvénynél fogva beálló elállás jogában s az áru visszavételére vonatkozó jogban állapítja meg.

Tudvalevően kereskedelmi vétel esetében az elállás joga a vevő késedelme okából csak abban az esetben illeti meg az eladót, ha az áru még átadva nem lett,³⁸ míg az áru átadása után a vételár megfizetésén felül csak a késedelemből eredő kár követelésének van helye. Az uralkodó felfogás szerint ugyanez a helyzet magánjogi vétellel kapcsolatban is.³⁹ Azonban sem a kereskedelmi, sem a magánjogi vétel esetében nincs akadálya annak, hogy a felek szerződésileg kössék ki az elállás jogát arra az esetre is, ha az áru átadása már végbement.

Am az elállás eme joga korántsem azonos a tf.-al. Ellenkezőleg: *az elállási jognak magában tisztán kötelmi hatása van, míg a tf. ezen felül dologi hatásokat is kivált, sőt adott körülmények között,* nevezetesen az elállási és a visszavételi jogról történt lemondás esetében — aminek, mint látni fogjuk, nincs jogi akadálya — *csakis dologi hatásokat vált ki.* Épen ezért a tf. az elállási joggal szemben lényeges előnyöket tüntet fel: annak folytán, hogy időbeli caesurát létesít a birtokba adás és tulajdon átruházása között, *oly joghatásokat képes felidézni, amelyek az elállási joghoz nem fűződnek.*

³⁸ Kt. 352. §.; osztrák HGB. 354. §.

³⁹ L. Szladits, Vázlat, 5. kiad. II. 211. l.

E hatások *egyrésze* a *tf.* oly funkcióiban jut kifejezésre, amelyek az árúnak az adós birtokában megmaradását vannak hivatva biztosítani azzal, hogy *megszorítják a vevő rendelkező jogát az árú felett* — ő büntetőjogi következmények terhe mellett el van zárva attól, hogy a jószágot elidegenítse, zálogbaadja, elajándékozza, vagy akár csupán biztosítékul másnak tulajdonába adja — s mindennek eredményeként biztosítják azt is, hogy *a tf.-al eladott jószág az eladónak szolgáljon* (kizárólag) *végrehajtási objektum gyanánt*. Az utóbbi cél szolgálatában áll hazai gyakorlatunk által is nyomatékkal hangsúlyozott az az álláspont, amely — mellőzve a tisztán logikai szempontból felmerülhető aggályokat — elismeri azt a lehetőséget, hogy az eladó követelésének kielégítése végett végrehajtást vezessen a saját dolgára, anélkül, hogy ez a tény a tulajdonról való lemondást foglalná magában s a *tf.* hatályának megszüntét vonná maga után.⁴⁰ Ennek gyakorlati szempontból éppen azért van jelentősége, mert *eme lehetőség folytán nem kényszerül az eladó arra, hogy az árúnak rá nézve rendszerint amúgy is károsodással járó visszavételéhez kelljen folyamodnia*.

A *tf.*-hoz fűződő hatások *második csoportja* mindezekeken felül arra ad módot az eladónak, hogy *viSSzaverhesse harmadik személyek által az ő tulajdonát tevő tárgyra vonatkozóan intézett támadásokat* (végrehajtási lépéseket). Ennek a célnak szolgálatában áll éppen a csődön kívül és a csődben is hatályosuló *kiigénylési jog*.

23. Éppen azért, mert a *tf.-nak lényege a külső vonatkozásban hatályosuló kiigénylési jogban van*, míg az elállási jog és az árú visszavételére vonatkozó jog csupán a belső viszonyban szerepet játszó egyik, de korántsem leglényegesebb funkciója eme intézménynek, nem lehet a hazai jogunkban és a német-osztrák jogban elismert *tf.-al* azonosítani az egyes román jogú államok (Franciaország, Belgium, részben Olaszország) jogrendszerében az eladónak adott azt a *privilegiumot*, amely *csupán az árú visszavételére* és a belőle való elsőbbség kielégítésére ad jogot (l. fentebb — l. is). Ez a privilegium ugyanis éppen akkor mondja fel a szolgálatot, amidőn arra az eladónak legnagyobb szüksége lenne, nem lévén hatályos az árut lefoglaltató hitelezők irányában s a vevő vagyona felett nyitott csődben. Helyesen állapítja meg e részben is *Stulz*, (id. m. 13. l.), hogy amennyiben nem egyszer találkozhatni azzal a felfogással, mintha a francia jogban a *tf.* törvénynél fogva megadott kedvezmény lenne, ez csak arra a tévedésre vezethető vissza, mely egyenlősíti az árú visszavételére vonatkozó jogot a *tf.-al*, aminek azonban helytálló alapja nincs.

24. A *tf.-nak az elállási joggal és az árú visszavételére vonatkozó joggal való kapcsolata nem is szükségképi oly értelemben, hogy a tf. kikötése ipso jure magában foglalná az elállás jogának kikötését*. Erre utal már maga Mtj. id. §-a is, akkor, midőn csupán *kétség esetére* állapítja meg értelmezési szabállyal azt, hogy a *tf.* kikötése esetében az eladó

⁴⁰ Állandó gyakorlat L. *Szladits-Fürst*: Magyar bírói gyakorlat c. mű II. köt. 352. és 353 l. id. határozatokat.

elállásra jogosult. De következík az érintett tétel abból is, hogy a *tf. sokkal tágabb körű hatásokat kiváló intézmény lévén, mint az elállás joga, mi akadály a sem lehet annak, hogy a tf.-t kikötő eladó, csupán az elálláson túlterjedő (dologi) hatásokat kívánja csupán a maga részére biztosítani, míg az elállásról s az ebben rejlő visszavételi jogról, mint a tf.-al járó gyengébb hatásokról kifejezetten lemondjon.* Erre annál könnyebben határozhatja el az eladó magát, mert az árú visszavétele — különösen, ha a birtokba adástól már hosszabb idő telt el — közismerten rendszerint vagyoni áldozatot jelent ő reá nézve. Az elállás és az árú visszavétele az eladó szemében szabályszerint amúgy is mint ultima refugium szerepel csupán, amellyel lemondás hiányában is csak oly esetben él, midőn semmi más lehetőséget nem lát immár arra, hogy vételár követelését behajthassa. Mennél nagyobb összegű fizetést kapott az eladó követelésére, annál kisebb a valószínűsége annak, hogy ő az árú visszavételéhez ragaszkodik.

De az, hogy az elállás és az árúnak ezzel kapcsolatos visszavétele nem oly lényeges eleme a *tf.*-nak, hogy azok nélkül nem is lehetne szó a *tf.* által nyújtani célzott biztosításról s hogy éppen ezért a visszavételi és elállási jogról való *lemondásnak* sem lehet akadály, bizonyítja az is, hogy *vannak esetek* — s ezek éppen azok, amelyekkel kapcsolatban a *tf.* hatályának fokozására előfordulván, bennünket különösen érdekelnek — *amelyekben a tf.-nak a belső viszonyban jelentőséggel bíró imént érintett funkciója* (elállás, visszavétel) *elméletileg talán igen, gyakorlatilag azonban nem hatályosulhat.* A továbbadásra szánt dolgok tekintetében kikötött *tf.*-ra gondolok, aminek pedig bírói gyakorlatunk — mint már jeleztük — mi akadályát sem látja. Az ily jószágokkal kapcsolatban a visszavétel lehetősége már csak abból az okból sem játszhat jelentősebb szerepet, merthogy az árú továbbadása rendszerint korábban történvén meg, mint sem a lejárat a vételártartozás tekintetében bekövetkeznék, a vevő a késedelem beálltakor már nem tartja birtokában az árút, miért is annak hatálya (ekkor már) megszűnt.⁴¹ *Ha tehát elismerjük egyáltalában az ily áruk tekintetében a tf. kikötésének jogérvényességét,* — s ismételiük: ezt teszi bírói gyakorlatunk — úgy ennek *elsősorban* nem addig az időpontig van jelentősége, amíg az árú tényleg továbbadva nincs, hanem ezen az időponton túl. Ennek a célnak szolgálatában állanak éppen azok a törekvések, amelyek a *tf.* hatályának a továbbadás utáni időre vonatkozó meghosszabbítását kívánják biztosítani, más kérdés lévén az, hogy egyéb szempontokra tekintettel el lehet-e ismerni az ily kikötések jogérvényességét. (Erről később lesz szó). De a továbbadás időpontjáig is a *tf.*-nak itt eleve nem lehet célja az árú visszavétele, hanem csupán az, hogy annak visszteherrel járó elidegenítését biztosítsa s megakadályozza azt, hogy a vevő az áruval egyéb módon rendelkezék.

Ezt a célt pedig a *tf.*-unk a kiigénylésben rejlő funkciója biztosítja csupán. Ennek gyakorlásával az eladó azt akarja megakadályozni, hogy

⁴¹ L. erre s az alábbiakra *Mohl* fejtegetéseit is, id. m. 57. köv.; 65. köv. l.

harmadik személyek használják fel kielégítési alapként azt a jószágot, amelynek eladása útján befolyó vételárból kell a vevőnek vételártartozását kiegyenlíteni.

Mindez világossá teszi, hogy a tf.-hoz a belső viszonyban fűződő funkciónak (elállás, árú visszavétele, végrehajtás magára az árúra) inkább csak az oly jószágok tekintetében van jelentősége és értéke, amelyek rendeltetésüknek megfelelően hosszabb időn át maradnak a vevő birtokában. Amely áruk tekintetében azonban nem ez a helyzet — s ide tartoznak a nagykereskedő által a kiskereskedő részére, a termelő által a gyáros részére eladott javak — ott valamiként az egyébkénti büntetőjogi következmények nem nyerhetnek alkalmazást, legalább is az árúnak a rendes üzletvitel körében végbement eladása esetében — az eladás ilyenkor nem „jogtalanul” történik, a Btk. 355. §-ában megállapított sikerkasztás tényálladéka nincs betöltve —, éppoly kevésbé kerülhet a sor a tf.-nak az elállásban és a visszavételben kifejezésre jutó funkciójára. Ellenben előtérbe nyomulnak azok a funkciók, amelyek csődben és csődön kívül azt vannak hivatva elhárítani, hogy idegen hitelezők vonhassák ei az árúban rejlő fedezeti értéket a tf.-al élő hitelező elől.⁴²

Ebből pedig a visszavételi és elállási jognak a tf.-al kapcsolatban elfoglalt szerepe tekintetében fontos következtetést vonhatunk le. Ez pedig az, hogy ha képzelhető s tényleg van is tf., az elállás és a visszavétel joga nélkül, úgy nem lehet jogi hatálya annak sem, hogy az eladó előre levonja ennek a helyzetnek jogi konkvenciáját azzal, hogy már eleve lemond az árú visszavételére vonatkozó jogról — bizonyos fokú előzékenységet tanúsítva ezáltal a vevő irányában — mindamellett azonban fenntartja magának az ő érdeke szempontjából gyakorlati jelentőséggel bíró kiigénylés jogát.

25. De az elmondottakból az is következik, hogy a pusztán kötelmi hatállyal felruházott, *nem tulajdonképeninek nevezhető tf.*, amelyet éppen továbbeladásra rendelt árúk tekintetében szokás kikötni a kereskedelmi forgalomban ama állítólagos konstrukcionális aggályokra tekintettel, amelyek dologi hatályú, tulajdonképeni értelemben vett tf.-nak ily árúk tekintetében kikötése ellen felmerülnek⁴³ — korántsem ad a valóságos tf.-al egyenértékű védelmet az eladónak.

⁴² Prágnansul hangsúlyozza ezt a Kúria már idézett 3383/1928. sz. határozata (Grill Új Dt. XXII. köt. 1340. sz. hat.) „A tulajdonjog fenntartásával eladott árút az eladó a vevő csődtömegéből visszakövetelheti abban az esetben is, ha az árút további eladás végett is adta volt el”.

⁴³ A nagykereskedő eladó tudja, hogy a kiskereskedő vevő továbbeladás szándékával veszi meg tőle az árut s ehhez — hallgatólagosan bár — beleegyezését adja. Eppen ezért kétséges lehet ily esetben a tf. komolysága és gyakorlati értéke, különösen ha meggondoljuk, hogy harmadik jóhiszemű szerzők — a vásárló közönség egyes tagjai — ellen a tf.-al élő nagykereskedő nem fordulhat. Oly értelmet viszont lehetetlen adni a kikötésnek, hogy a kiskereskedőnek nem szabad az árút továbbadni; ily értelemmel az ő szempontjából gyakorlati értéke nem lenne. L. e szempontokra vonatkozóan alább 377. köv. l. is, s nálunk: Blau György: Jogászegyleti értekezések IV. évf. (1936.) XVI. sz. 532. l.

A nem tulajdonképeni — pusztán kötelmi hatályú — tf.-nál csupán arról van szó, hogy a vevő *kötelezettséget* vállal az eladó irányában a tekintetben, hogy addig, míg a vételárát teljes összegében ki nem fizeti, az árut el nem zálogosítja, sem másnak biztosítéskul tulajdonába nem bocsátja.⁴⁴ Az eladó itt a jószág átadása után immár nem tulajdonosa annak. Ám ebből nemcsak az következik, hogy ily esetben a vevő késedelme beálltakor már *fogalmilag* nem lehet szó az elállásról és az áru visszavételéről, hanem az is — *s ebben van az eltérés a tulajdonképi tf.-al szemben* —, *hogy az eladó sem igénykeresettel nem élhet idegen hitelezők által az áru-ra vezetett foglalással szemben, sem visszakövetelési jogot nem érvényesíthet a vevő csődjében vagy ez ellene folyamatba tett kényszeregyességi eljárásban*, tekintve, hogy a most említett mindkét jogosultság tulajdont tételez fel. A nem tulajdonképi tf. csupán *céljában* egyezik a (továbbeladásra szánt javak tekintetében alkalmazott) valóságos tf.-al: mindakettőnek célja az lévén, hogy az áru gazdasági ellenértékének a vevő vagyonában leendő megmaradását biztosítsák. Csak-hogy ezt a célt — a szóban levő áruk tekintetében — tisztán kötelmi erejű tf. sokkal tökéletlenebbül valósítja meg. A tulajdonképi tf.-hoz fűződő, fentebb (22. p.) kiemelt joghatások közül csupán a belső viszonyban hatályosuló kötelmi funkciókat veszi át, sőt ezek közül sem valamennyit,⁴⁵ ellenben a dologi hatásokat, nevezetesen az árúnak csődben és csődön kívül lehetséges kiigénylésére vonatkozó jogot s ezzel annak specialiter az eladó követelése biztosítására szolgáló objektumként megkötésére vonatkozó lehetőséget a nem tulajdonképeni tf. nélkülözi.

Épen ezért az elállás és visszavétel lehetőségétől megfosztott valóságos tf.-nak még mindig meg van az az előnye a tisztán kötelmi erejű tf.-al szemben, hogy a *dologi hatályú kiigénylési jog folyamánként biztosítja azt, hogy az áru mentes maradjon harmadik személyek végrehajtásától* s ezzel elérhető legyen épen az, hogy a vevő ne akadályoztatassék annak továbbeladásában s így előteremthesse a vételártartozás kiegyenlítéséhez szükséges vagyoni fedezetet.

26. A tf. funkciónak illetén elemzése meggyőzhet arról, amit már több ízben hangsúlyozottan kiemeltünk, hogy az elállás és a visszavétel joga korántsem a leglényegesebb funkciója a tf.-nak. Még a belső viszony szempontjából sem állítható ez, mert ebben a vonatkozásban is nem annyira az elálláson és a visszavétel jogán van a súly, mint azon a jogi lehetőségen, hogy az eladó követelésének kielégítése végett végrehajtást

⁴⁴ Csupán kötelmi hatályának ismeri el bírói gyakorlatunk a dolog átadása után kikötött tf.-t V. ö. Kúria P. VII. 7971/1929. (Id. Szladits-Fürst, id. m. 356. l.); Kúria V. 5260/1931. Jogi H. VI. 1123. „... bírói gyakorlatunkban kifejlődött jogszabály, hogy a tulajdonjog fenntartását *harmadik személyek irányában* csak akkor lehet hatályosnak tekinteni, ha az a vételi ügylet megkötésével egyidejűleg jött létre”.

⁴⁵ Csupán az elzálogosítás, biztosítéki tulajdonbaadás tilalmát, mint amely cselekmények diminuálják a vevőnek az eladó kielégítésére felhasználható vagyonát; de nem az elidegenítés tilalmát is, minthogy ez ellenértéket hoz a vevő vagyonába.

vezessen a saját dolgára. Am úgy ennek, mint az elállási és az ezzel kapcsolatos visszavételi jognak jelentősége inkább csak az oly dolgok tekintetében van, amelyek a vevő használatára lévén rendelve, huzamosabb időn át maradnak az utóbbi birtokában. Míg a továbbeladásra szánt jószágokkal kapcsolatban előtérbe nyomul az elzálogosítás (és biztosítéki tulajdonbaadás tilalmán felül) a csődben és csődön kívül hatályosuló kiigénylési jog.

V. A publicitási elv és az általános áruszállítási feltételek kapcsolata. A kézi zálogjogi elv megkerülése különösen a hatályfokozásnak a biztosítandó követelések halmozásával kapcsolatos módozata tekintetében.

27. Ha igaz az, hogy a tf.-nak velejáró főveszedelme — épen az ennek lényegét tevő kiigénylés jogánál fogva — a felismerhetőség hiánya a vevő (későbbi) hitelezői irányában, úgy nyilvánvaló, hogy ez a veszedelem és az ezzel járó hátrány csak fokozódik, ha a tf. hatályát a fentebb már jelzett kikötések révén ki lehet terjeszteni s különösen, ha ez a kiterjesztés végbemehet úgy is, hogy azokat az áruszállítással foglalkozó vállalatok általános szállítási feltételeikbe foglalják.

A tf. ilyen úton-módon lehetséges kiterjesztésének veszedelme abban áll, hogy ennek folytán — mintegy kerülő úton — a zálogjoghoz hasonló, ámde harmadik személyek előtt elrejtve maradó oly biztosítéki jog keletkezik ingó dolgokon, amely lényegileg teljesen egy tekintet alá esik a constitutum possessoriummal kapcsolatos biztosítéki tulajdonnak főként Németországban az utóbbi időben rendkívül elterjedt alakzatával.

Kétségtelen ugyan — erre már fentebb utaltunk —, hogy a felismerhetőség hiánya nem csupán a birtokbaadás nélkül végbemenő biztosítéki tulajdonbaadással kapcsolatban hatályosul, hanem az egyszerű (közönséges) tf. tekintetében is. Csakhogy *azok a hátrányok, amelyek a tulajdoni viszonyok fel nem ismerhetőségéből harmadik személyekre hárulóknak, sokkal nagyobbak és közelebb fekvők a tf.-nak tágitott (kiterjesztett) hatállyal lehetséges megállapítása esetében, mint akkor, ha a hatály fokozását célzó kikötéseket jogilag megengedettnek nem tekintjük.*⁴⁶

⁴⁶ Helyesen emelte ki ezt *Homburger*, id. m. 83. köv. 1.

Ha ugyanis a tf. csupán az illető jószágra vonatkozó vételárkövetelés biztosítására megengedett, illetőleg hatálya csak addig terjedhet, amíg a tf.-al eladott jószág a vevő birtokában van, úgy a tf. kiköthetőségének lehetősége mind tárgyi, mind időbeli tekintetben viszonylag szűk körre van szorítva. Épen ezért a kapcsolat a biztosított követelés és a biztosítékul szolgáló tárgy között meglehetősen szoros. Ennélfogva a tulajdoni viszonyok iránt való tájékozódásra — harmadik személyek részéről, regiszter hiányában is — aránylag könnyen és biztosan van mód és lehetőség. Ha ellenben a tf. hatályának fokozását jogilag megengedettnek ismerjük el, egyrészt azzal, hogy annak kikötését nem csupán az illető jószágra vonatkozó vételárkövetelés, hanem az eladó más — a vételtől különböző ügyletből fakadó — követeléseinek biztosítása végett is lehetővé tesszük, másrészt azzal, hogy annak hatályát kiterjeszteni engedjük a továbbeladás folytán harmadik személyek irányában keletkező követelésre, sőt az ezek alapján a vevő kezéhez befolyó vagyonértékre (pénzösszegekre) is, úgy meglazul a kapcsolat a biztosított követelés és a biztosítékul szolgáló tárgy között, az első esetben (követelés-halmozás) a biztosított követelés, a második esetben (hatály-meghosszabbítás) a biztosítékul szolgáló objektum okából. Ily esetben, vagyis ha harmadik személyeknek számolniuk kell azzal a lehetőséggel, hogy fokozott hatályú ily tf.-al találják magukat szemben, az eddiginél sokkal nehezebbé válik annak a felderítése, áll-e fenn egyáltalában tf. és ha igen, mely követelés biztosítására s mely tárgyi terjedelemben.

Oly jogrendszerben, amely, miként a miénk is, szigorúan igyekszik megvalósítani a zálogjoggal kapcsolatban a tényleges birtokbaadás kívánalmát, egyrészt annak biztosítása érdekében, hogy a hitelt nyújtani kívánó fél biztosan számíthasson mint fedezeti alapra a leendő adós birtokában meglevő vagyontárgyakra, másrészt annak megakadályozása végett, hogy a hitelezők elől később se lehessen álügyletekkel elvonni a kielégítési alapot, a tf. hatályának dologi hatállyal végbemenő kiterjesztését — amit a szóban levő kikötések elsősorban kívánnak biztosítani — nem lehet jogérvényesnek elismerni. Már pedig a *német gyakorlat* támogatva az elméleti irodalomtól, *nem csupán a felek belső vonatkozásában ismeri el az ily kikötéseket*

joghatályosnak — aminek akadálya szerintünk sem lehet,⁴⁷ hanem *harmadik személyek irányában is, vagyis dologi erővel.*⁴⁸ S ha itt-ott találkozhatni a német elméleti irodalomban is oly felfogással, amely veszedelmeket lát különösen a követelések halmozásával kapcsolatos tf.-ban, — mint pl. *Rühl* nézete, aki „elfajulásnak“ (Entartung) nevezi a szóban levő jelenséget, mert a legtöbb esetben jelentékeny megkárosításával jár azoknak a hitelezőknek, akik a tf.-os vevőnek készpénz-hitelt nyújtottak⁴⁹ — ez csupán de lege ferenda kifejezett kíváncsóság, anélkül, hogy de lege lata is kétségbe vonná a jogérvényesség kérdését. S ezen nem is csodálkozhatni, ha arra gondolunk, hogy egy *oly gyakorlat és elmélet, amely sarkaiból forgatta ki a német jogban is voltaképpen elfogadott* (BGB. 1295. §.) kézi zálogjogi elvet, azzal, hogy minden aggály nélkül ismeri el érvényesnek biztosítéki tulajdonnak alapítását harmadik személyek irányában a tájékozódást szinte teljesen lehetetlenné tevő constitutum possessorium alapján is, — *önmagához való teljes következtetlenség nélkül valóban nem támaszthatott jogi aggályokat a szóban levő „elfajulás“ ellen sem.*

Holott az imént érintett egyik lehetőség épúgy beleütközik, mint a másik a publicitást biztosítani hivatott kézi zálogjogi principiumba. A tényleges birtokba bocsátás kívánalmával a jogrend azt kívánja megakadályozni, hogy aki ingó javait biztosítékul más részére leköti, azokkal magát még a lekötés után is körülvehesse s ezáltal a viszonyokkal nem ismerős harmadik személyekben a hitelképesség látszatát kelthesse fel. Persze a hitelképesség látszatát nemcsak a kézi zálogjogi elvvel való szembehelyezkedéssel, hanem sok egyéb úton-módon is felkelthetni, pl. — mint fentebb már érintettük — azzal, hogy valaki nagyszámú értékes, de általa csupán kikölcsönzött vagy bérbevett ingó jószággal veszi magát körül. S voltaképpen

⁴⁷ Pl. annak a kérdésnek szempontjából, elállhat-e az eladó a szerződéstől e kikötés alapján abban az esetben, ha a szállított áru vételárát a vevő kiegyenlítette ugyan, de késedelmes azoknak az „egyéb követeléseknek“ fizetésével, amelyek biztosítására a tf. hatálya kiterjesztetett,

⁴⁸ V. ö. *Wedekind*, id. m. 29. s köv. l. id. bírói határozatokat és műveket; továbbá: *Düringer-Hachenburg*: Vorbemerkung zu §. 368, N. 124.; *Jacusi* id. m. 3. köv. l.; *Stulz* id. m. 17. l. „An der dinglichen Wirksamkeit derartiger Bestimmungen besteht...kein Zweifel“.

⁴⁹ Eigentumsvorbehalt u. Abzahlungsgeschäft, 79. l.

az egyszerű — a konkrét vételárkövetelést biztosító — tf. is épen ebből a szempontból esik — főként nyilvános lajstrom hiányában — kifogás alá. Minthogy azonban *maga az intézmény ma már a jogrend által vitátlanul elismert alakzat, amely ilyként a tényleges átadás elve alól megszabott kivétel gyanánt jelentkezik, a benne rejlő biztosítási funkciót csak arra a körre szabad szorítani, amelyre az eredeti rendeltetése szerint szolgált s azt kiterjeszteni nem szabad.*

28. Nem lehet ezzel szemben arra sem hivatkozni — amely szempont egyik leggyakrabban visszatérő érve a német gyakorlatnak⁵⁰ — hogy a törvényben a tf.-t érintő rendelkezést (BGB. 455. §.) nem lehet úgy felfogni, mintha az kényszerítő módon kívánta volna megszabni a tf. tartalmát és terjedelmét, lévén a vételi ügyletre vonatkozó törvényes szabályok általában dispositív természetűek; s hogy ehhez képest nem lehet jogi akadály annak, hogy a felek tf.-ra vonatkozó kikötésnek oly tartalmat adjanak, amely az ő érdekeiknek leginkább megfelel.

Jóllehet első pillanatra meggyőzőnek tűnhetik fel a *szerződési szabadságra* való hivatkozás; kissé közelebbi vizsgálat könnyen rávezethet ennek a nézetnek helyt nem álló voltára. Sajnos épen ebben a vonatkozásban ütközik ki annak a helyzetnek a fonákja, hogy mind a BGB., mind a Mtj. a tf.-ra vonatkozó rendelkezést a kötelmi jogban adja, amelynek szabályai — amennyiben a törvény kivételt nem állapít meg — általában valóban csakugyan dispositív természetűek.

Ámde — mint már láttuk — *a tf. az ingóhitelbiztosítás célját szolgáló, vagyis dologi jogi intézmény, amelynek a felek által végbemenő tartalmi kialakítása nem ütközhetik bele azokba az elvekbe, amelyek az illető jogrendszer dologi szabályainak az alapjául szolgálnak.* Ilyen alapelve jogunknak a tényleges birtokba bocsátást megkívánó zálogjogi principium. Épen ezért, hiába szabályozza a magánjogi kódex (javaslat) a tf. intézményét a kötelmi jogban, ez nem változtat azon a tényen, hogy *a tf.-ra vonatkozó kikötés lényegesen eltér a közönséges kötelmi jogi megállapodásoktól.* Míg utóbbiak általa-

⁵⁰ Legutóbb a Rg.-nek 1935. márc. 15. napján kelt ítélete, Entsch. in Zivils. 147. köt. 321. l.; közölve Jur. W. schrift, 1935. évi köt. 2272. l., N. 7.

ban csupán a bennük érdekelt felek jogviszonyait vannak hivatva rendezni, addig a tf.-nál — mint már kiemeltük — nem e belső vonatkozásokon van a súly, hanem azokon a dologi hatásokon, amelyeket harmadik személyek irányában életre-kelt, s amelyek tekintetében a jog a forgalom biztonsága érdekében más feltételeket szab meg s kell is, hogy szabjon.

Korántsem kívánjuk természetesen ezzel azt mondani, mintha az a kérdés, vajjon valamely norma kényszerítő vagy megengedő jellegű, attól függne, vajjon a dologi vagy kötelmi jogban van-e elhelyezve. Hiszen sem a BGB.-nek, sem a Mtj.-nek szerkezeti beosztása nem a jogszabályok kényszerítő vagy engedő természetének alapul vételével ment végbe. Tudvalevően a kötelmi jog is — amelynek pedig szabályai túlnyomórészt dispozitív jellegűek — szép számmal tartalmaz kényszerítő rendelkezéseket. Az a kérdés tehát, hogy valamely jogintézményre vonatkozó szabályok kényszerítő jellegűek-e vagy nem, egyedül attól függhet, fűződik-e a köznek is érdeke az illető szabályozásban adott elrendezéshez. Hogy a dologi jognak azok a szabályai, amelyek az ingó feletti jogok megengedhetőségét, és *megalapításuknak módozatait* állapítják meg, ebben az értelemben valóban kényszerítőek, — ahhoz a kifejtettek után alig férhet kétség.⁵¹

⁵¹ Az itt kifejezett álláspont világosan utal — úgy véljük — arra, hogy a tf.-nak a biztosítandó követelések halmozása útján végbemenő fokozását — amit a fentiekben elsősorban tartottunk szem előtt — *nem a jog általános elveire, nevezetesen nem a jóerkölcs szempontjára tekintettel kifogásoljuk*. Egymagában ugyanis az a tény, hogy a felek a tf.-t a konkrét vételár követelésen túlmenően egyéb követelések biztosítására is fel kívánják használni, nem teszi a tulajdonát ruházásra irányuló (dologi) ügyletet olyanná, amely a jóerkölcsbe ütköznék s mint ilyen semmis lenne (Mtj. 973. §.). Hiszen ha ez így állana, ez nem jelentene lényegileg egyebet, mint azt, hogy pusztán az a tény, hogy a felek valamely jogintézményt — eredeti gazdasági rendeltetésétől eltérve — új gazdasági szükségletek és célok szolgálatába állítják, már önmagában megállapítja a jóerkölcsbe ütközés kritériumát. Ehhez képest csupán különleges körülmények megléte szükséges ahhoz, hogy a szóban levő (követelés-halmozással kapcsolatos) kikötéseket már ebből a szempontból is érvénytelennek minősítsük. Ez lenne a helyzet, ha az ily kikötés folytán a tulajdon átszállása be nem látható időre tolódnék ki, anélkül, hogy módjában lenne a vevőnek a függő helyzetet megszüntetni. Ehhez képest oly kikötés, amelyben az eladó a vevőnek leszállított valamely jószágon mindaddig fenntartaná a tulajdont, ameddig a vevő a közöttük fennálló üzleti össze-

VI. A követelések halmozásával kapcsolatos hatályfokozás fizetésképtelenségjogi szempontból

29. A birtokbabocsátás kellékének inkább dogmatikailag jelentőséggel bíró szempontján kívül nehézségek merülnek fel a tf. fentebb jelzett mindkét irányú felfokozására (követelések kumulálása, hatály-meghosszabbítás) irányuló kikötések tekintetében akkor, ha a vevő vagyona csődöt nyitnak vagy kényszeregyességi eljárás indul meg. Míg egyébként a tulajdonát fenntartó áruhitelzőnek csupán a vevő egyes hitelezőivel a dologi biztosítás hatályossága érdekében folytatott küzdelemről van szó, addig a csődben és kényszeregyességi eljárásban az eladó a vevő (személyes) hitelezőinek közösségével (összességével) kerül szembe. A tf. hatályának később tárgyalandó meghosszabbításával kapcsolatban épen úgy a par conditio creditorum elve okoz — mint látni fogjuk — nehézségeket, akárcsak a követelések halmozásával kapcsolatos tf. kikötés esetében, amelyre az alábbiakban elsősorban fordítjuk figyelmünket. Emellett az utóbb említett kikötés különösen kivívóvá teszi a tf.-nak attól a céltól való eltávolodását, amelyre azt a bírói gyakorlat — nálunk épúgy, mint Németországban — életrehívta.

Alapelgondolása szerint ez az intézmény kétségen felül a legszorosabb kapcsolatban áll azzal a konkrét (vételár-) követeléssel, amely épen a fenntartással eladott jószágra vonatkozással illeti meg az eladót. Ehhez képest ha azon az állásponton van is valaki — miként a német elmélet és gyakorlat — hogy a csődön és kényszeregyességi eljáráson kívül az abban rejlő biztosítéki funkció kiterjesztésének (az eladó több, pl. az üzleti összeköttetésből kifolyóan őt illető valamennyi követelésre) nincs jogi akadálya, *lehetetlen ezt az engedékeny*

kötötésből eredően már fennálló vagy esetleg csak a jövőben keletkező minden kötelezettségének eleget nem tesz, érvénytelen lenne már a jóerkölcsbe ütközés okából annyiban, amennyiben a felek annak azt az értelmet tulajdonítanak, hogy a jószág tulajdonában marad az eladónak annak ellenére is, hogy a vevő *egy adott időpontban* fennálló valamennyi tartozását már kifizette. Az ily értelemben felfogott kikötés ugyanis lényegében nem jelentene mást, mint azt, hogy mindaddig az időig, amíg a felek egymással üzleti összeköttetésben vannak, a tulajdon átszállása nem következhetik be. V. ö. részletesen *Jacusiel* id. m. 18., 19. l.; *Homburger*, id. m. 46. l.

álláspontot — nem is szólva a kézi zálogjognak többször hangsúlyozott elvéről — fenntartani a közösség és a kiegyenlítő igazságosság szellemétől különösképen áthatott oly külön jogrendben, aminő épen a csőd és kényszeregyességi eljárás, ha annak keresztülvitele az áruhitelező kirívóan igazságtalan kedvezményezését eredményezné szemben a pénzhitelezőkkel.

Már pedig valóban ez a helyzet. Erről meggyőződhetünk, ha azt nézzük, mi az voltaképpen, amit az áruhitelező a követelések tekintetében kiterjesztett tf.-os kikötéssel a vevő csődjében és kényszeregyességi eljárásban a maga javára elérni óhajt. Nyilvánvalóan az, hogy *egymástól teljesen önálló több szállítási ügyletet egységes oly kétoldalú (kölcsönös) ügyletté foglaljon egybe, amely épen a kiterjesztett tf. még mindig ható erejére tekintettel a felek egyike részéről sem tekinthető teljesítettnek*⁵² s amely mint ilyen lehetővé teszi neki (a tf.-al élt áruhitelezőnek), hogy minden egyes — egyébként önálló — szállítási szerződésből eredő követelése alapján visszakövetelési jogot (cst. 42. §.), gyakorolhasson egy más ügyletből kifolyólag leszállított áru-ra vonatkozóan, *még pedig abban az esetben is, ha utóbbinak vételárát a vevő már teljes összegében kiegyenlítette*, amennyiben pedig az visszakövetelés tárgya már nem lenne meg a tömegben, külön kielégítési jogot gyakorolhasson a befolyó összegben. (Cst. 43. §.).

S valóban semmiben nem ütközik ki a tf. most szóban levő kiterjesztésének veszedelme erősebben, mint abban, hogy a német gyakorlat és irodalom egy része a kiterjesztés eme csődjogi konkvenciáinak levonásától sem riad vissza s *ezzel deklarálja azt, hogy a tf. immár jogilag is elismert eszköz arra, hogy jogilag teljesen önálló szállítási szerződéseket csőd- és kényszeregyességi jogi szempontból mesterséges egységként lehessen számba venni*.⁵³ A tulajdonát ruházásnak, mint dologi

⁵² Cst. 20. §.; az eladó is csak részben teljesített, mert bár újabb cselekményre részéről a vevő tulajdonszerzéséhez nincs szükség, de a kötött feltétel — a szóban levő esetben az ő valamennyi követelésének a kifizetése — bekövetkeztéig a vevő tulajdonszerzése még sem áll be (Leistungserfolg — szemben a Leistungshandlung-gal). V. ö. a kérdésre *Jacusié*, id. m. 40. köv. s az itt idézett állandó német bírói gyakorlatot.

⁵³ L. a kérdésre *Bley*: Der erstreckte Eigentumsvorbehalt, Z. der Akademie f. D. Recht, 1937. évf. 41. l. s az itt idézett további irodalmat és gyakorlatot.

ügyletnek az alapul fekvő kötelmi ügylettől a tulajdon absztrakt fogalmából levezetett oly fokú függetlenítését foglalja magában ez az álláspont, amelyet még a német jog szempontjából sem lehet helyeselni, amely szerint pedig az ingótulajdonátruházás tudvalevően a jogcímtől független dologi szerződés. Annál kevésbbé lehet szó arról a csődjogi hatályok közösségi érdekeket védő jellegét nem is tekintve egy oly jogrendszerben, fogalmában levezetett oly fokú függetlenítését foglalja magában amelyben — miként a mienkben is — a tulajdonátruházás jogcímes dologi szerződés. Itt még kevésbbé lehet szó arról, hogy a szerződési szabadság elvére hivatkozással oly mértékben függetlenítsük a tulajdonátruházást a kötelező ügylettől, amely a csőd- és kényszeregyezségi eljárás közösségi célját meghiusítani alkalmas eredményre vezet.

VII. Tulajdonfenntartás továbbeladásra szánt dolgok tekintetében.

30. Míg az eddigiekben a tf. hatályát a biztosítandó követelések halmozása útján fokozni kívánó kikötéseket tartottuk szem előtt, addig a következőkben a hatály-fokozásnak már fenntebb érintett másik módozatára fordítjuk figyelmünket. Ennél arról van szó, hogy a felek nem csupán a szállított árú feletti tulajdonjog átszállását teszik függővé a vételár megfizetésétől, hanem ezen túlmenőleg azt is megállapítják, hogy a tf.-al eladott jószág továbbeladása esetében a vevő vételárkövetelése a tőle vásárló harmadik személy(ek) irányában az eladót illeti meg.

Már utaltunk arra, hogy a követelés-halmozással kapcsolatos kikötés oly árúk tekintetében szokott előfordulni a gyakorlatban, amelyek huzamosabb időn át maradnak a vevő birtokában; a harmadik személyek ellen szerzendő követelés cessiójával kapcsolatos utóbb említett kikötés pedig oly árúkkal összefüggésben, amelyek rendeltetése az, hogy őket a vevő tovább eladja.

Mégis abban a kérdésben, vajjon jogosult-e a vevő tf. ellenére is az árút továbbadni, sok esetben *nem az árú termé- szete* (rendeltetése) szolgál támpontul, hanem *a vevő személye*. Természetesen, ha e tekintetben kifejezett megállapo-

dás létesült a felek között, úgy ez irányadó. A kérdés csupán arra az esetre vonatkozik, midőn ily kifejezett megállapodás nem létesült. Ebben az esetben pedig úgy áll a helyzet, hogy a kérdést nem az árú természete, hanem a vevő kiléte dönti el. Ha pl. egy magáember vásárol tf. mellett gépkocsit, úgy nyilvánvaló, hogy azt saját használatára, nem pedig továbbeladás végett vette. Ellenben ha ugyanily kikötéssel autókereskedő vásárol gépkocsit, vagyis olyan valaki, aki az illető árú forgalombahozatalával élethivatásszerűen foglalkozik, úgy oly esetben, midőn a vevő ebbeli minősége az eladó előtt ismeretes volt, külön megállapodás hiányában is nyilvánvaló, hogy a vevő az árút nem akarja megtartani, hanem tovább kívánja adni. Általában azt mondhatni, hogy *azt, aki valamely jószágot tf. mellett vásárol, mindannyiszor feljogosítottanak kell tekinteni kifejezett megállapodás hiányában is a továbbeladásra, midőn az illető jószág eladásával-vételével élethivatásszerűen foglalkozik s erről az eladó is tudomással bír vagy az adott körülmények között legalább is kell, hogy tudomással birjon.*

Már ez mutatja, hogy a tulajdonnak továbbeladásra szánt áruk tekintetében való fenntartása főként a gyárosnak a nagykereskedőhöz, az utóbbinak pedig a kiskereskedőhöz való viszonyában szokott előfordulni. Minthogy pedig az árú előállítója (termelő) és annak utolsó vevője közzé sok esetben bekapcsolódik nagy- és kiskereskedő egyaránt, kézen fekvő, hogy *tf. és továbbeladás nem oly ritkán kerülnek kapcsolatba, mint ahogyan ezt talán első pillanatra gondolni lehetne.* Természetszerűen nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a tulajdonnak ily áruk tekintetében való fenntartása rendszerint a vevő rendelkezési jogának lényeges megszorításával szokott együtt járni, főként ha a továbbeladásból származó követelésnek alább tüzetesen tárgyaladó anticipált cessiójával kapcsolják azt egybe. Épen ezért annak kikötése és tartalmának közelebbi kialakítása függ attól az erőviszonytól, amely a felek egymás közötti vonatkozása feltüntet.

31. Már fentebb (368. l.) utaltunk arra, hogy a továbbeladásra szánt árukkal kapcsolatban kikötött tf. esetében bizonyos fokig módosul a tf.-nak egyébkénti funkcionális jelentősége. Nevezetesen nem bír gyakorlati fontossággal ily esetben a tf.-nak a felek belső viszonyában egyébként leglényege-

sebb az a hatása, amely az elállásban és az árúnak ezzel kapcsolatos visszavételében jut kifejezésre. Még pedig — mint láttuk — azért nem, mert az árú továbbeladása rendszerint még a vételártartozás (részlet) esedékessé válása előtt megtörténvén, a késedelembe jutás időpontjában az már nincs a vevő birtokában, úgy hogy a tf.-t ebben az időpontban már megszűntnek kell tekinteni.

De ezen felül is van funkcionális eltérés a továbbeladásra és a vevő használatára rendelt jószágok tekintetében alkalmazott tf. között. Ez pedig abban van, hogy a tf.-nak a külső vonatkozásban egyébként hatályosuló az a szankciója, amelynél fogva a vevőnek tiltva van az árút *elidegeníteni*, itt természetesen ugyancsak nem kerülhet szóba.

Mint ahogy pedig az elidegenítés tilalma a tf.-nak egyik leglényegesebb oly hatása, amely az eladó büntetőjogi oltalmának is alapul szolgál, nem lehet csodálkozni azon, hogy van nézet, amely továbbeladásra rendelt jószággal kapcsolatban kikötött tf.-t hatálytalannak minősíti, tekintve, hogy az erre vonatkozó kikötés ellentétben áll a szerződés egyéb tartalmával s nincs összhangban a tf. céljával és rendeltetésével.⁵⁴

Mégis bizonyos, hogy a „dolog természetéből“ levont ez a következtetés nem támaszkodhatik sem nálunk, sem más jogrendszerekben valamelyes törvényes rendelkezésre s így annak helyessége korántsem tekinthető vitán felül állónak. Találón emeli ki *Stulz* is többször idézett munkájában, (23. l.) hogy az ily kikötés hatálytalanságát vitató — nézete szerint is helytelen — álláspont nem annyira jogi érvekre támaszkodik, mint inkább arra, hogy az gazdasági szempontból nem kívánatos következményekkel jár.

Nézetünk szerint sem *gazdasági*, sem *jogi* szempontok nem szólnak amellett, hogy a tf.-nak jogérvényességét a továbbeladásra szánt jószágokkal kapcsolatban kétségbe vonjuk, *legalább is annyiban, amennyiben a tulajdonnak csupán a továbbadásig leendő fenntartásáról van szó.*

⁵⁴ A konstrukcionális ellentmondásra, amely az ily tf.-ban leledzik, rámutat nálunk *Blau György*: Jogászegyl. Ért. 1936. évf. 4. sz. 532. l.; továbbá: *Komin Ferenc*: Tf.-al kötött vétel és az árú továbbeladása c. ért., Keresk. Jog, 1935. évf. 22. l. V. ö. továbbá *Klang*: Excindierungstypen, (1915.) s *Mohl* id. m. 43. köv. l.

32. *Gazdasági* szempontból kétség nem férhet hozzá, hogy mind az eladónak, mind a vevőnek jogszerű érdeke fűződik az ily kikötéshez. A vevő rendszerint csak az eladás útján képes megszerezni azt a vagyoni fedezetet, amelyből vételártartozását kifizetheti. Ami pedig az eladót illeti, neki nyilvánvaló érdeke, hogy az árú tényleges továbbadásáig itt is részesüljön ugyanabban a jogi oltalomban, amely őt a vevő állandó használatára rendelt jószágokkal kapcsolatban illeti meg. Semmi elfogadható oka nincs annak, hogy a helyzetnek fennjelzett stádiumában (eladást megelőzően) ezt az oltalmat az eladótól megtagadjuk. Miért ne legyen módjában az eladónak pl. az ügylettől való elállással kapcsolatban visszavenni az árut, ha az nincs még továbbadva, vagyis a vevő birtokában van még akkor, midőn a fizetési késedelem beáll. Továbbá miért ne hatályosulhasson itt is a tf.-nak az a funkciója, amelynél fogva tiltva van a vevőnek a tf.-al vásárolt jószágot *elzalogosítani*, biztosítéskul másnak tulajdonba adni vagy elajándékozni? És végül — miként fentebb már erre rámutattunk — fontos funkciót tölt be a tf. ily esetben is azzal, hogy módot ad az eladónak a (még meglevő) *árú* kiigénylésére harmadik foglaltató hitelezőkkel szemben és a vevő csődjében.

S nincs semmi ellentmondás abban, hogy mindennek ellenére magának a továbbeladásnak megtörténte is érdeke az eladónak is: ő csak ezen az úton-módon számíthat arra, hogy hozzájut követeléséhez. Annak, hogy a továbbeladásra jószág tekintetében abban az értelemben tartassék fenn a tulajdon, hogy a vevőnek az árut addig kell (raktáron) megtartani, amíg a vételár ki nem fizettetett, nem csak az eladó érdeke szempontjából nincs semmi gyakorlati jelentősége és értéke, de a vevő érdeke szempontjából sem, mert az nem jelentene egyebet annál, hogy az illető árú vételárának kiegyenlítéséhez szükséges fizetőeszközöket a vevő kénytelen lenne mindig valamely más árú eladása útján előteremteni.

Az viszont természetes — s ez hozzátartozik a gazdasági helyzetkép megismeréséhez — hogy az eladás csak bizonyos feltételek megtartása mellett mehet végbe. Az áruszállítási vállalatok általános feltételei rendszerint hangsúlyozzák, hogy az eladás csupán a rendes üzletvitel keretei között („im Rahmen des ordnungsmässigen Geschäftsbetrieb, „im regu-

lären Handel“, in ordinary course of business“) mehet végbe. Ez pedig nem csak azt jelenti, hogy csupán visszteher ellenében lehet eladni az árut, hanem azt is, hogy az ellenérték nem maradhat lényegesen alul az áru forgalmi értékénél.

33. Ami pedig a *kérdés jogi vonatkozásait* illeti, dologi jogi szempontból sincs semmi ellentmondás abban, hogy valaki fenntartja a maga javára a tulajdonjogot s ugyanekkor feljogosítja a vevőt az áru továbbadására. Hiszen nem jogosult személynek valamely tárgyra vonatkozóan tett rendelkezése is hatályossá válik, ha a jogosult a rendelkezést jóváhagyja, illetőleg abba beleegyezik. (Mtj. 1036. §.; BGB. 185. §.). Már pedig tf. kikötését továbbadásra rendelt árukkal kapcsolatban a fentt jelzett érdekszempontokra és az élet felfogására tekintettel nem lehet másként értelmezni, mint az eladó részéről való beleegyezést a továbbadásba a tf. ellenére. Éppen ezért *ennek a beleegyezésnek nem csupán kötelmi jelentősége van, hanem dologi hatálya is*: a harmadik személy, aki a jószágot a vevőtől megveszi, tulajdonossá válik még abban az esetben is, ha tudott a fenntartott tulajdonról. Az ő jóhiszeműségének a vevő tulajdonát illetően csak abban az esetben van jelentősége, ha a vevő túllépi a továbbadás tekintetében neki adott felhatalmazást.

Nem lehet kifogást emelni továbbadásra rendelt áruk tekintetében tf.-nak kikötése ellen azon az alapon sem, hogy ennek megengedése merőben felesleges, tekintve, hogy ugyanazt a célt, amit a felek ily esetben el kívánnak érni, elérhetik egyszerűbben az *eladási bizománynak* törvényileg is szabályozott intézményével. Ezt a nézetet prima vista alátámasztani látszik az a körülmény, hogy a tf. szóban levő eseteiben -- mint később még bővebben látni fogjuk -- az eladóval kötött megállapodás értelmében a vevő szabály szerint *saját nevében* jogosult rendelkezni a még mindig az eladó tulajdonát tevő áruval. Saját nevében azért, mert a tf.-nak felfedése és ezzel az áru beszerzési forrásának a vevőtől vásárló harmadik személy (másodvevő) irányában leendő megjelölése üzleti szempontból nem mutatkozik kíváncsnak.

De ezt nem is tekintve egyéb szempontból is hasonlóságot tüntet fel a tulajdonát továbbadásra rendelt jószág tekintetében fenntartó eladó jogállása annak a megbízónak a hely-

zetéhez, aki eladás végett másnak bizományba ad árút. A hasonlóság az, hogy mind az eladó, mind a megbízó tulajdonosai maradván a jószágnak, ebből a minőségükből folyólag bizonyos azonos jogok (kiigénylési, visszakövetelési jog) illetik meg őket.

Ezek a szempontok adtak tápot a fenntebb már érintett annak a felfogásnak, amely továbbeladásra rendelt jószágok tekintetében *feleslegesnek* véli a tf. megengedhetőségét.⁵⁵

Kissé közelebbi vizsgálat alapján könnyen meggyőződhetünk ennek a felfogásnak helytelenségéről, ha figyelemre méltatjuk azokat a *funkcionális eltéréseket*, amelyek a szóban levő két jogintézmény, nevezetesen a továbbeladással kapcsolatos tf., és az eladási bizomány között fennállanak.⁵⁶

a) A tf. mellett vásárló fél köteles a kikötött vételár-résztleteket megfizetni, tekintet nélkül arra, hogy eladja a jószágot vagy nem. Ezzel szemben az eladási bizományosnak csak az a kötelessége, hogy az általa *tényleg foganatosított* eladásokból befolyó ellenértéket kiszolgáltassa; azt az árut, amelyet nem tudott eladni, jogában van (természetben) visszaadni.

b) Azzal szemben, aki tf. mellett vásárol továbbeladásra szánt árut, rendszerint nem kötnek ki vételár-limitót; ha a kikötött vételár és az általa elért eladási ár között eltérés van, ez az ő nyeresége, illetőleg vesztesége. Ezzel szemben a bizo-

⁵⁵ A büntetőjogi következmények szempontjából is egy tekintet alá esik; ha az adós a neki akár tf.-al, akár bizományba adott árút ad el, anélkül, hogy a befolyó ellenértéket a hitelezőnek kiadná. A Kúria pl. B. III. 5490/1930. sz. ítéletében — közölve: Hítelvédelem, 1931. évf. 34. sz. — kimondta, hogy a vádlott bűnösségének elbírálása szempontjából nincs fontossága annak, hogy a konkrét esetben szereplő ügylet bizományi ügylet-e a Keresk. Törvény értelmében. — Az irányadó az, hogy az ügyletkötő felek megállapítható akaratának megfelelően az volt-e az ügylet jogi hatálya, hogy az ingók a vádlott tulajdonába mentek át, avagy az, hogy a sértett tulajdonjoga fennmaradt az ingókra, illetőleg az ennek helyébe lépő vételárra. — „Minthogy pedig — mondja kissé általánosítva az id. határozat — a „bizományi“ megjelölés a Kt.-ben meghatározott jogi elemek nélkül is a szó általános értelme szerint az átadó tulajdonjogának fenntartását jelzi, kétségtelen, hogy a sértett ..... a tulajdonjogot fenntartotta“.

⁵⁶ L. az alábbiakra különösen Weyss: Der Eigentumsvorbehalt, bécsi Gerichtszeitung, (1929. évf.) 7., 8. és 10. sz.; továbbá Mohl, id. m. 45. l.

mányos köteles a többletet a megbízónak kiadni s csupán készkiadásait, provízióját számíthatja föl.

c) A tf.-os vevő nem csak saját nevében, de saját számlájára is adván el a jószágot, nem tartozik elszámolást adni az eladónak. Mindennek ellenkezője áll a bizományos tekintetében.

Mindez világosan tanúsítja, hogy a továbbadásra szánt jószágok tekintetében létrejött tf.-os vétel és az eladási bizomány között ugyanaz a különbség áll fenn, ami különbség van általában a vételi és a bizományi ügylet között. Az eladó szempontjából előnye szemben a bizománnyal az, hogy ő eleve elhárítja magától az esetleges áresés rizikóját, ami eladási bizomány esetében őt (az eladót) terhelné. Viszont a vevő szempontjából az előnye, hogy az ő nyereségre vonatkozó kilátása nem korlátozódik a provízióra, hanem — elméletileg — korlátlan lehetőségek között érvényesülhet. Az eladó gazdasági és jogi helyzetét tekintve tehát a továbbeladásra rendelt tf.-os vétel középhelyet foglal el a fix vételár mellett kötött eladási és a bizományi ügylet között, miután egyesíti az eme ügyletek mindakettejével egybekötött előnyöket: egyrészt az áreséssel járó risiko kikapcsolását, másrészt a tulajdonra támaszkodó jogosultságokat (igénykereset, csődbeli kikövetelési jog).

VIII. A hatály-meghosszabbítás mögött rejlő érdekszempont. A jogi vonatkozások általában.

34. A továbbeladásra szánt áruval kapcsolatos tf. önmagában csak addig biztosítja az eladót, míg az elidegenítés be nem következik. Az eladó érdeke azonban, amelyet ő épen a tf.-al biztosítani kíván, ennél messzebb terjed. Az ő érdeke az, hogy valami módon rendelkező jogot nyerjen arra a *vagyoneértékre*, amelyhez a tf.-os vevő épen a neki tf. mellett eladott jószág továbbeladása útján jut. Az eladó azt akarja szabály szerint a tf. kikötésével megakadályozni, hogy az ezideig az ő biztosításául szolgáló áru továbbeladásából befolyó vagyoneérték adósának — a vevőnek — kezébe jusson, még pedig azzal a hatállyal, hogy utóbbi tetszése szerint rendelkezheessen azzal, pl. akként, hogy az eladó kielégítése helyett új árúk beszerzésére vagy egyéb hitelezőinek kielégítésére fordítja azt.

Ez ellen a lehetőség ellen azonban a *tf. önmagában* nem nyújt védelmet. Egy másik (pót-)megállapodásnak kell még a *tf.* kikötéséhez hozzájárulnia, amely biztosítja a *tf.*-os eladó követelésének a továbbeladásból befolyó ellenértékből leendő kielégítését.

Így merült fel a *tf.* hatálya *meghosszabbításának* gondolata, ami lényegileg abban a megállapodásban jut kifejezésre, amely szerint a vevő *az áru továbbeladásából előálló követelést már most* — a *tf.*-al egyidejűleg — *átruházza az eladóra, még pedig azzal a hatállyal, hogy a követelés keletkezése (születése) pillanatától kezdve már az eladót illeti meg, anélkül, hogy annak létrejövetelekor* (a továbbeladási ügylet megkötésekor) *külön újabb átruházási nyilatkozatra lenne szükség.*

A német általános szállítási feltételekben ma már rendkívül elterjedt, de hazai üzleti életünkben is jelentkező (l. 6. j.) eme megállapodás tartalma világosan utal arra, hogy a *tf. meghosszabbításában* rejlő biztosítási cél csak akkor érhető el, ha a hatály-meghosszabbítás egyet jelent a másod-vevő elleni követelésnek *dologi hatályú* engedményezésével, s nem csupán arról van abban szó, hogy a *tf.*-os vevő *kötelezettséget* vállal az említett követelésnek annak idején leendő átruházására.

Tekintve már most azt, hogy a másod-vevő, mint harmadik személy ellen irányuló követelés — szabály szerint — még nem is létezik akkor, midőn a felek között az érintett kiegészítő megállapodás létesül, nyilvánvaló, hogy a *tf.*-nak most szóban levő *meghosszabbítása*, mint a hatály-fokozásának a követelések kumulálása mellett második főeszköze, *nem jelent egyebet, mint egy még nem is létező, vagyis jövőbeli követelésnek előzetes* (anticipált) *engedményezését.* Ennélfogva a *tf.* hatály meghosszabbításának kérdése — amivel az alábbiakban kívánunk foglalkozni — elsősorban abba az általánosabb kérdésbe torkollik bele, érvényes-e jövőbeli követelésnek cessiója?

IX. Más megoldás hiánya. Az anticipált cessio folytán előálló jogi helyzet a német jogban,

35. Mielőtt az utóbb említett kérdésnek, valamit a vele összefüggésben felmerülő dogmatikai és gyakorlati nehézségeknek tárgyalására rátérnénk, rá kívánunk mutatni egyrészt arra, mi az oka annak, hogy épen az anticipált cessio-val kapcsolatos megoldás lépett előtérbe, mint olyan, amely alkalmas eszközként mutatkozik a tf. hatályának a továbbeladás utáni időre vonatkozólag is kiterjesztésére; másrészt arra, hogy mily jogi helyzet áll elő az említett kikötések folyamányaként a német jogban, mint a melynek bírói gyakorlata különösen kedvez e kikötések jogérvényessége elismerésének.⁵⁷

Ami az első kérdést illeti, az anticipált cessióval kapcsolatos megoldás előtérbe nyomulása azzal magyarázható, hogy egyéb megoldási módozatok, amelyekre első tekintetbe gondolni lehetne, mint különösen a *surrogatio* gondolata és a *bizományi megállapodás*, nem vezetnek célra.

A tf.-al eladott jószágnak továbbeladása *egymagában ugyanis nem vonja maga után azt, hogy a másod-vevő elleni követelés ipso jure a vétel tárgyának helyébe lép s hogy ehhez képest a tf.-al élő eladó minden további nélkül hitelezőjévé válnék a másodvevő elleni követelésnek*. A német jogban ugyanis éppannyira ismeretlen az általános *surrogatio*-nak gondolata, akár csak hazai jogunkban. A dologi hatályú *surrogatio* elve a mai jogokban csak egyes, többnyire oly esetekben talált törvényi elismerést, amelyekben külön vagyonoknak a képzéséről van szó. Az egyes esetekben külön kifejezésre jutó elvet azonban, épen minthogy a dologi jogba tartozó jelenségről van szó, nem szabad általánosítani.⁵⁸

De nem hivatkozhatik a tf. mellett eladó a bizományi jogviszonnyal kapcsolatos arra a törvényi rendelkezésre sem, (Kt. 374. §.; DHGB. 392. §. II.), amely szerint a bizományos által harmadik személyekkel kötött ügyletből eredő követelés-

⁵⁷ L. e. kérdésekre: Stulz, id. m. 25. köv. I.; Staehelin: Probleme aus dem Gebiete des Eigentumsvorbehaltes, (1937, Basel) 47. köv. I.; Jacusiel, id. m. 82. köv. I.; Wedekind, id. m. 42.

⁵⁸ L. a kérdésre Vági Józsefnek jeles tanulmányát a Jogászegyleti Értekezések VI. évf. 1. számában.

seket a bizományos és a megbízó belső viszonyában az átruházást megelőzően is a megbízó követeléseit gyanánt kell jogilag számításba venni. A tf. mellett vásárló fél — mint fentebb láttuk — *nem bizományos* (tehát nem is közvetett képviselő), hanem *vevő*, aki a saját számlájára adja el a jószágot. És ezen nem változtat a feleknek esetleges oly megállapodása sem, hogy a vevő mint bizományos adja tovább a jószágot, minthogy az ily megállapodás nem felel meg a felek valódi akaratának.

De ha *közvetett képviseletet* látnánk is a tf. mellett vásárló félnek eljárásában — aminthogy ismételten hangsúlyozzuk: ezt nem tehetjük — még ebben az esetben sem lehetne szó a közvetett képviselet körében közvetlen joghatályt megállapító idézett rendelkezésnek kiterjesztéséről. Az idézett rendelkezés ugyanis kivételes jellegű a jogrendszer körében, mert alkalmazhatóságának szorosan megállapított tényállás a feltétele: a harmadik személy beleegyezése közvetlen jogi vonatkozások létesítésébe, legalább abban az értelemben, hogy ő tud arról, hogy az ő irányában fellépő fél közvetítő csupán, aki másnak az érdekében (számlájára) jár el. Ez a feltétel a továbbeladásra szánt áruknak a tf. mellett vásárló vevő részéről végbemenő eladása esetében szinte kivétel nélkül *hiányzik*: a tf. kikötését a felek kifelé (harmadik személyek irányában) homályban hagyják. Eme kivételes tényállásoktól eltekintve pedig a közvetett képviseletnek az európai jogrendszerekben általánosságban érvényesülő alapelve az, hogy a közvetett képviselő által kötött ügyletek alapján jogi vonatkozások *a belső viszonylatban is* közvetlenül csupán a képviselő, nem pedig a képviselt személyében keletkeznek.⁶⁹

De arról sem lehet szó, hogy a Kt. ill. HGB. id. rendelkezéseinek alkalmazását a felek közvetlenül *kössék ki szerződésileg*. Nem lehetne érvényesnek tekinteni tehát az oly kikötést, amelynek értelmében az árúnak továbbeladása esetében a vevő személyében keletkező követeléseket egyfelől az eladónak, másfelől a vevőnek (és utóbbi hitelezőinek) egymáshoz való viszonyában a Kt. 374. §-ának megfelelően az eladó követeléseinek kell tekinteni. Nem lenne érvényes az ily kikötés.

⁶⁹ L. részletesebben Szerző: Fiduciárius jogátruházás és közvetett képviselet 29. és köv. l.

azért, mert ezzel a felek nem a másod-vevő(k) elleni követelésnek az eladóra leendő átszállását akarják, hanem az átszállásnak csupán *következményeit* kívánják életrehívni, amit azonban csak az engedményezés útján lehet elérni.

36. Ami a fentebb jelzett *második* kérdést, az anticipált cessio folyamatként — a német jogban — előálló jogi helyzetet illeti, abból kell kiindulnunk, hogy a szóban levő cessio a feleknek az alapügyletből (adás-vétel) kétségtelenül megnyilvánuló akaratahoz képest *nem végleges jogátruházást foglal magában az eladó, mint cessionárius irányában*, hanem csupán annak a követelésnek *biztosítására* szolgál, amely az eladót a vételi szerződésből folyóan illeti a vevő-engedményező ellen. Ehhez képest a szóban levő esetben a *fiduciárius cessionának* egy fajával állunk szemben, amelynek jellemzője az, hogy a cessionárius — az engedményezés önálló természetének megfelelően — teljes hitelezői jogot kap kifelé (harmadik személyek irányában), míg a vevőhöz való belső viszonyában *kötelmi jogilag kötve van* azoknak a korlátozásoknak a respektálására, amelyek az engedményezés alapjául szolgáló causából — bizonyíték-nyújtás — adódnak.

Ezek a korlátozások egyfelől a harmadik személyek *értékesítésére*, másfelől az engedményes *behajtási jogára* vonatkoznak. E korlátozások módjától és erejétől függ a német jogban az, vajjon joghatályosnak lehet-e tekinteni a szóban levő fiduciárius engedményezést. A kérdés nevezetesen azon fordul meg — mint alább látni fogjuk — vajjon az engedményes jogainak az imént jelzett vonatkozásokban végbemenő megszorítása csupán időleges, illetőleg bizonyos feltételeknek a be nem következésétől (a vevő nem fizetése) van-e függővé téve, avagy az véglegesnek, illetőleg minden feltételtől függetlennek van a felek részéről számításba véve.

Amiként maga a ff. (továbbeladásra rendelt jószágokkal kapcsolatban) rendszerint nem szokott kifelé kifejezésre jutni s nem kívánja a vevőt abban akadályozni, hogy az árút a rendes üzletvitel körében saját nevében eladhassa, épen úgy az anticipált cessióval kapcsolatban is az a felek akarata, hogy a másodvevő ellen szerzendő követelésnek átruházása is titokban, harmadik személyek által fel nem ismerhető módon menjen végbe.

Ez pedig nem csak azzal jár, hogy az engedményező-vevő mindaddig jogosult — ellenkező kikötés hiányában — a másod-vevő elleni követelést saját nevében érvényesíteni, ameddig eleget tesz az eladó irányában vállalt kötelezettségeinek, hanem maga után vonja azt a hallgatóságos megállapodást is, hogy az engedményezésről harmadik személyeknek az értesítése elmarad. Mindez azonban csak addig, illetőleg azzal a feltétellel van így, ha és ameddig a tf. mellett vásárló fél eleget tesz az eladó irányában vállalt vételár (részlet)-fizetési kötelezettségének s hogy ennek megfelelően a vevő késedelme esetében a tf.-os eladó lesz jogosítva a követelést érvényesíteni.

Nem lehet ehhez képest szó érvényes engedményezésről akkor, ha a vevő *minden megszorítás nélkül* nyer jogot a követelés behajtására s ha a felek megállapodása az, hogy az adós értesítésének egyszer s mindenkorra kell elmaradnia. Ily esetben csak látszólagos engedményezésről van szó, amellyel kapcsolatban a német irodalom egyöntetű állásfoglalása szerint is kézenfekvő az a feltevés, hogy annak nincs egyéb célja, mint a tulajdonát fenntartó eladó javára kedvezményes jogállásnak biztosítása a másodvevő elleni követelésre foglalat vezető (egyéb) hitelezőkkel szemben s főként a vevő csődjében.

Még kevésbbé lehet természetesen arról szó, hogy az eladó-cessionarius a behajtás jogát *kifejezetten* csupán arra az esetre tartsa fenn magának, ha az ő joga az engedményező egyéb hitelezői által vezetett végrehajtás vagy a vevő vagyosára leendő csődnyitás folytán veszélynek lenne kitéve.⁶⁰ Ehhez képest a német gyakorlat és elmélet kiindulása is az — s a későbbiek szempontjából ezt különösen nyomatékkal kell hangsúlyoznunk — hogy a fiduciarius cessio jogérvényessége megkívánja, hogy az valóságos (teljes) hitelezői jogot biztosítson az engedményes javára s *nem szabad csupán azt a célt szolgálnia, hogy a cedens érdekében hozzáférhetetlenné tegye az engedményezett követelést más foglalható hitelezőkre nézve.*

Ha azonban nem ez a helyzet, úgy *sem gyakorlat, sem elmélet nem lát a német jogban okot arra, hogy a rejtett enged-*

⁶⁰ L. a Rg.-nek ebben az értelemben mozgó gyakorlatára, különösen *Jacusiel*, id. m. 86. köv. 1.; *Wedekind*, 43. k. 1.

ményezésnek („Stille Zession“) érvényességét kétségbe vonja. Sem az értesítés elmaradása, sem az engedményes behajtási jogának megszorítása a jelzett korlátok között nem olyan, ami ellentétben lenne az engedményezésnek fogalmával és lényegével. Ami különösen a behajtási jognak reserválását illeti az engedményező részére, ez jogilag nem jelent egyebet, mint belegegyezést az eladó részéről abba, hogy a vevő az eladó vagyonaiba tartozó követelés felett épen annak behajtása útján saját nevében rendelkezheessen (BGB. 185. §.).

Jogi hatása a szóban levő fiduciárius cessionak, hogy *az engedményezett követelés már keletkezésének pillanatától kezdődően a tf.-os vevő minden további cselekménye nélkül is a tf.-al élt eladót illeti meg.* Ehhez képest a szóban lévő engedményezés — úgy ahogyan ez a német bírói gyakorlatban immár állandósult elismerést nyert, — *dologi megkötöttséget eredményez már a követelés létrejötte előtt is.* Ez vonja épen maga után a követelésnek ipso jure az eladó-cessionáriusra leendő átszállását s teszi hatálytalanná egyrészt magának a (tf.-os) vevőnek a már létrejött vagy ezután létrejövő követelést érintő esetleges egyéb rendelkezéseit, másrészt az ő hitelezői részéről a követelésre vezetett végrehajtási lépéseket. Ennélfogva, amiként nem lehet szó természetszerűen a másodvevő elleni követelésnek a tf.-al élt eladó részén való megszerzéséről abban az esetben, ha azt a vevő még a tf.-al kötött vételi ügylet megkötését megelőzően másra cedálta, épen úgy kétségtelen a német bírói gyakorlat (és elmélet) szerint az is, hogy *a fiduciarius cessio folyamányaként az eladó védve van a cedált követelésre vonatkozó rendelkezések és foglalások ellen, még pedig tekintet nélkül arra, hogy azok a továbbeladást megelőző vagy ezt követő időből származnak.*⁶¹

Jóllehet a továbbeladásból előálló követelésnek enged-

⁶¹ A dologi hatályú eme cessio teremtette jogi helyzettől lényegesen különbözik a fentebb (382. l.) érintett, de bennünket az alábbiakban nem érdeklő az az eset, midőn a tf.-os vevő *kötelezettséget* vállal csupán a majdani cessióra. De ez könnyen érthető okból nagyon ritkán fordul elő a (német) üzleti életben. Ha ugyanis valóban súlyt helyez a tulajdonát fenntartó eladó arra, hogy biztosítva legyen a továbbeladás folytán előálló követelés által, úgy rendszerint nem elégszik meg a vevő kötelmi erejű kötelezettségvállalásával, hanem nyomban a szövegben jelzett dologi hatállyal engedményeztetni az említett követelést magára.

ményezése — mint többször említettük — *csupán biztosítékadás* célját szolgálja, s habár arról a másodvevő értesítést nem kap is — legalább is addig, míg a tf.-os vevő eleget tesz az ő fizetési kötelezettségének —, mégis Németországban elmélet és gyakorlat *valóságos engedményt* lát a szóban levő kikötésben s azt nem a követelés zálogbaadásának tekinti. Ezt nem is teheti annál fogva, hogy a követelés elzálogosításának érvényességéhez szükség van az értesítésre (BGB. 1280. §; ép így Mtj. 898. §.), amit pedig a felek — egyelőre és átmenetileg legalább — mellőzni óhajtanak.

Az engedményezés konstrukciójának következménye épen, hogy a tf.-os eladó *alanyává válik a követelésnek*, még pedig mind harmadik személyek, mind a vevőhöz való vonatkozásban. Épen ezért ő elvileg jogosult a reá engedményezett követeléssel behajtás, átruházás, elzálogosítás vagy bármi más módon rendelkezni. Ámde az *engedményezés biztosítási céljának megfelelően* az eladó a vevőhöz való viszonyában *kötelmi jogilag kötve van* abban az értelemben, hogy ő a cedált követelést csak annyiban fordíthatja a maga javára, amennyiben ez a biztosítás céljával összeegyeztethető. Ennélfogva, köteles a követelés értékesítésében a vevő érdekeire tekintettel lenni, ha a vevő őt (a tf.-os eladót) teljesen kielégítette, köteles utóbbira a követelést visszaruházni, ha pedig a követelést behajtotta, a behajtás útján hozzá befolyó (pénz)összegnek az ő vételárkövetelését meghaladó részét a vevőnek kiszolgáltatni.

A továbbeladás folytán előálló követelés fiduciarius engedményezésével kapcsolatban előálló jogi helyzet vázolásának teljessége érdekében kell rámutatnunk arra is, hogy a *Rg. újabb gyakorlata büntetőjogi oltalmat is ad* az engedményezés (tf.-os eladó) javára.⁶² Mint láttuk a tf.-al vásárló fél rendszerint fel van jogosítva arra, hogy az eladó részére biztosítás céljából engedményezett követelést maga hajtsa be. Természetes, hogy ez a feljogosítás azzal az akár kifejezett, akár csak hallgatólagosan bennértetődő megszorítással van egybekapcsolva, hogy a vevő a kezéhez befolyó pénzösszeget nyomban köteles az eladónak kiadni. Ha már most a vevőnek már a to-

⁶² L. az idevonatkozó határozatokat Stulz, id. munkájában 75. l.

vábbeladás alkalmával az a szándéka, hogy a hozzá e címen befolyó összegeket nem fordítja a tartozásának törlesztésére, úgy *magá továbbeladás jogellenes* s a Rg. gyakorlata szerint megállapítja a *sikkasztás* tényálladékát. Ha pedig a továbbeladás időpontában még meg volt a vevőben a szándék arra vonatkozólag, hogy kötelezettségének eleget tegyen s ezt a szándékát csak utóbb, a behajtásig *változtatja meg*, úgy cselekménye mint hűtlen kezelés esik — a német Btk. 266. §. 2. p. értelmében — büntetés alá. Ő ugyanis a követelés behajtásában az eladó megbízottjaként jár el s mint ilyen a megbízó hátrányára rendelkezik akkor, ha a hozzá befolyó vételárat szerződésellenesen magának tartja meg.⁶³

⁶³ Látni való, hogy a német bírói gyakorlat erőteljesebben részesíti a (fiduciárius) engedményezést büntetőjogi oltalomban, mint hazai gyakorlatunk teszi ezt, újabban a Kúriának 208/1935. sz. jogegységi s az ennek nyomán kelt II. 3652/1936. sz. határozata óta, annak megállapításával, hogy az engedményezett követelésnek az engedményező részéről saját céljaira végbemenő felhasználása sikkasztásnak nem minősíthető. — A német állásfoglalással való egybevetésre különösen az szolgáltat alapot, hogy az engedménynek, mint hitelezés alapjául szolgáló ügyleti formának gazdasági jelentősége hazai gazdasági életünkben is két körülménnyel áll szoros kapcsolatban. Az *egyik az*, hogy az engedményezésről az adós rendszerint nem kap értesítést, vagyis az engedmény ú. n. fiduciárius engedmény (ilyen engedményre vonatkoznak a Kúriának fentt idézett határozatai is). A *másik a* gyakorlatunk által évtizedeken át elismert büntetőjogi sankció, amelyben bízva számított eddig az engedményes hitelező arra, hogy az engedményező kezéhez befolyó, őt illető összeghez minden körülmények között hozzá fog jutni. Helyesen mutatott rá *György Ernő* (Polgári Jog 1936. évf. 702. k. l.) arra, hogy a Kúria álláspontjának jelentősége nem annak érintett jogdogmatikai vonatkozásaiban, hanem abban van, hogy *büntetőjogi védelem hiányában az engedmény elveszti a hiteléletben eddig elfoglalt jelentőségét*. A Kúria állásfoglalásának vagy az lesz valóban a gyakorlati kihatása, hogy az engedmény egészen megszűnik mint ügyleti forma, vagy az — ami gyakorlatilag ugyanarra megy ki —, hogy a hitelező kénytelen lesz ragaszkodni az adós értesítéséhez. Ezek a szempontok adják magyarázatát annak a szokatlanul nagyszámú irodalmi hozzászólásnak, amelyek nálunk a Kúria id. határozatait követték.

Megegyzem, hogy még a Kúria eme határozatai figyelembevételével sem lehet azt állítani, hogy jogunkban követelés sikkasztás tárgya nem lehet. Az ugyanis vitátlan, hogy *bíróilag lefoglalt* (letiltott), nem pedig csupán magánúton engedményezett követelésnek felvétele a végre-

37. A német gyakorlat által a tulajdonát fenntartó eladó javára az anticipált cessio útján nyújtott védelem gyakorlati értékének megítélése szempontjából, nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy — nem tekintve az ép imént említett büntetőjogi oltalmat — *magánjogi vonatkozásban ez az oltalom sem végleges, hanem csupán átmeneti.* A benne rejlő biztosíték ugyanis veszendőbe megy, míhelyt a tf.-os vevő ügyfele — a másodvevő — solutórius hatállyal fizet a vevő kezéhez.

Ennél is erősebb civiljogi védelmet az eladó csak úgy nyerhet, ha valami úton-módon sikerül arról is gondoskodnia, hogy a másodvevő által kézhez vett *pénzen magán (közvetlenül) tulajdont szerezzen.* Annálfogva, hogy a surrogatio, mint általános elv, a német jogban sem hatályosul (l. fentebb is 383. l.), *nem lehet szó arról, hogy a másodvevő által fizetett pénz minden további nélkül az eladóra engedményezett követelés helyébe lépne.* Ehhez képest annak biztosítása végett, hogy az áru továbbeladásából befolyó pénzbeli ellenérték ne a vevő, hanem közvetlenül a tf.-os eladó tulajdonába kerüljön, szükség van — ha egyáltalán szó lehet erről — a felek *újabb külön megállapodására.*

A Rg. gyakorlata jogi szempontból lehetségesnek tartja azt a megoldást, hogy a vevő a hozzá befolyó pénz tulajdonát anticipált constitutum possessoriumnak megállapításával már a tf. kikötését tartalmazó vételi szerződésben az eladóra ruházza át azzal a hatállyal, hogy az eladó nyomban tulajdono-

hatást szenvedő részéről, gyakorlatunk szerint is sikkasztás. (V. ö. Harmath Jenő: Magyar Jogi Szemle, 1936. évf. 214. köv. l.).

Egyébként a Kúriának büntetőjogi szempontból elfoglalt álláspontja nincs összhangban azzal a szemlélettel, ahogyan a Kúria polgári tanácsai ítélik meg a fiduciárius engedményező jogállását. Jellemző erre a P. V. 1989/1937. sz. ítélet (közölve: Polg. Jog 1937. évf. 9. sz. 512. l.), amely a következő kijelentéseket tartalmazza: „Ha a hitelező valamely követelését nem kielégítésül, hanem olyképp ruházza át az ő saját hitelezőjére, hogy az az ő hitelezője követelésének biztosítékául (fedezetül) szolgáljon, az engedményes a reáruházott követelésből szerezhetsen kielégítést annyiban, amennyiben az engedményező a vele szemben fennálló tartozását ki nem elégíti. Bár az engedményező joga aziránt, hogy a követelés behajtása iránt felléphessen, ennek folytán nem szűnik is meg, de mégis korlátozódik olyképp, hogy „az engedményező e joggal mindaddig, amíg az engedményes vonatkozó követelése kielégítve nincs, csak az engedményes javára, annak fizetendőleg élhet”.

sává válik a vevő kezéhez fizetett pénzdaraboknak, anélkül, hogy szükség lenne részéről újabb átruházó cselekményre.⁶⁴

Nyilvánvaló, hogy e konstrukció mellett az eladó (közvetlen) tulajdonszerzése feltételezi, hogy a vevőnek a cedált követelés alapján fizetett pénzdarabok a vevő egyéb pénzétől elkülönítve kezeltessenek, mert ellenkező esetben közös tulajdon áll elő.⁶⁵

Épen ez a körülmény az, amely ezt az elméleti szempontból sem teljesen tiszta megoldást gyakorlatilag szerfelett nehézkesé teszi. Ez a megoldás annyit jelent gyakorlatilag, hogy a vevő, aki több szállítótól a most jelzett megállapodás szerint és feltételek mellett vesz árukat, minden egyes eladó részére külön pénztárt lenne kénytelen tartani. Külön kifejezett irányú kötelezettségvállalás nélkül valóban alig lehet a vevőtől méltányosan elvárni azt, hogy ily súlyos megterhelésnek magát alávesse csak azért, hogy az eladó részére tulajdont biztosítson a vétel tárgyának (pénzbeli) ellenértékén.

De különben is nagyon gyakorlatlan az említett megoldás. A kereskedő, aki árut hitelbe vásárol, rendszerint nem abból a pénzből fizet eladójának, amely épen az illető árunak eladásából folyt be hozzá! Rendszerint ezt a pénzt arra fordítja, hogy már esedékessé vált egyéb tartozásait kiegyenlítse. Már pedig a Rg. által is szankcionált megoldási módozat azt foglalja magában, hogy a hitelbe vásárló kereskedő a hitelbe vett áru eladásából hozzá befolyó pénzt még abban az esetben is köteles az eladóhoz nyomban tobbábitani, ha utóbbinak követelése még nem is vált esedékessé. Fel lehet-e tételezni, hogy a kereskedő, aki ily kötelezettséget vállalt magára, annak valóban eleget is fog tenni akkor, ha őt egyéb hitelezői szorongatják, vagy készpénzfizetés mellett különösen kedvező vásárlásra kínálkozik számára alkalom? Épen ezért az ilyen kikötés rendszerint olyan, amely *túlön-túl aláássa az adós (a vevő) gazdasági szabadságát, s mint gúzszerződés érvényesnek már ebből az okból sem ismerhető el.*⁶⁶

⁶⁴ L. a német gyakorlatra *Jacusiel*, id. m. 90. k. l.; *Mohl*, id. m. 53. l.

⁶⁵ BGB. 948. §.; Optk. 371. §.; Mjt. 600. §.

⁶⁶ Hozzájárul mindehhez, hogy a magánjogi érvényesség elismerése esetében a vevő, aki a hozzá befolyó pénzzel másként rendelkezik, büntetőjogi következményeknek is kiteszi magát. Ez különösen aggályossá

X. A jövőbeli követelés átruházhatóságának kérdése a német bírói gyakorlatban és elméleti irodalomban.

38. Az eddig előadottak világosan utalnak arra, hogy a továbbeladásból származó követelés fiduciárius átruházhatóságának kérdésében a német bírói gyakorlat valóban engedékeny és a tf.-al élő aladóra messzemenően kedvező álláspontot foglal el. Minthogy pedig a szóban levő helyzetben még csak ezután létrejövő, vagyis jövőbeli követelésnek engedményezéséről van szó, a német bírói gyakorlatnak álláspontját csak úgy érthetjük meg, ha figyelemmel vagyunk arra, hogy az — különösen a BGB. életbelépése óta — *rendkívül tág körben ismeri el jövőbeli követelések átruházásának jogi lehetőségét.*

E vonatkozásban a német bíróságok gyakorlata arra utal, hogy a BGB. semmi közelebbi rendelkezést nem tartalmazván a szóban levő kérdésben, nincs alap annak a feltevésére, hogy a BGB. el kívánt volna térni a korábbi jogállapottól, amelyben pedig az átruházhatóság kétségtelenül el volt ismerve.⁶⁷ Különben is az átruházás megengedése gyakorlati szükségnek felel meg s korlátja csupán abban van, hogy az átruházandó követelés ne legyen teljesen *határozatlan*.

Az első határozatban, amelyben a Rg. a BGB. életbelépése után először ismerte el jövőbeli követelések átruházhatóságát, a *határozottság* követelményének közelebbi feltételeiről nem volt ugyan szó. Mégis a határozat, amely 1903-ból való s a Rg. döntéseit magában foglaló hivatalos gyűjteménybe „Ist die Arbeitung künftiger — nur als möglich vorausgesetzt — Forderungen zulässig?“ cím alatt van felvéve,⁶⁸ elvi jelentőségű, nem csak azért mert beszédesen bizonyítja azt a rendkívüli engedékenységet, amelyet a Rg. a szóban levő kérdés tekintetében tanusít,⁶⁹ hanem azért is, mert a benne kifejezésre

teszi a szóban levő kikötést, mert adott körülmények között a teljesen jóhiszemű vevőt is büntetőjogi üldözésnek teheti ki.

⁶⁷ Süß: Abtretung künftiger Ansprüche (1910) 11. l. szerint is „...die Abtretbarkeit künftiger Ansprüche... war im gemeinen Recht allgemein anerkannt“.

⁶⁸ Bd. 55., 334. l.

⁶⁹ A határozat oly vállalkozási szerződésből eredő követelésnek átruházását ismerte el érvényesnek, amely a cessió időpontjában meg nem volt kötve, csupán megkötése kilátásba volt helyezve.

jutó — fenntebb röviden előadott — alapgondolatokra a későbbi bírói határozatok ismételten is hivatkoznak.

A jövőbeli követelés *határozottságának a kérdése* a Rg. csak pár évvel (1907) később hozott határozatában nyomult előtérbe.⁷⁰ E határozatban a bennünket foglalkoztató probléma — a tf. hatályának fokozása továbbeladásra szánt jószágokkal kapcsolatban anticipált engedményezés útján — tényállásához hasonlóan arról volt szó, hogy az adós nem csak már fennálló — határozottan körülírt — künnlevőségeit ruházta át biztosíték gyanánt hitelezőjére, hanem mindazokat a követeléseket is, amelyek őt a csak ezután foganatosítandó áruszállításokból kifolyólag fogják — egyelőre teljesen bizonytalan — harmadik személyek irányában megilletni. A jövőbeli jog (követelés) felett való rendelkezés jogérvényessége e határozat szerint csak azt kívánja meg, hogy az *átruházandó jog kellőképpen individualizáltassék* abban az értelemben, hogy (már) az átruházás (engedményezés) időpontjában kétséget kizáró módon meg lehessen állapítani azt, hogy mely követelés átruházásáról van szó.

Bár a konkrét esetben a határozottság, illetőleg a *meghatározhatóság* (Bestimmbarkeit) szempontját a Rg. nem látta is fennforgatónak, ez még sem változtat azon a tényen, hogy a Rg. eme határozatában kifejezett felfogás alapján álló bírói gyakorlat a BGB. történelmi értelmezésével *nem csak nem látta akadályát a jövőbeli követelés engedményezésének, hanem egyre tágabb keretek között ismerte el az ily cessio jogi lehetőségét* annak folytán, hogy a *meghatározhatóság* (felismerhetőség) kívánalmát *mindinkább lazábban értelmezte*. Ez a lazítás főként két irányban jelentkezett.

Először abban, hogy amíg korábban — az imént idézett felsőbírósági döntésből is kivehetően — a határozottság, illetőleg meghatározhatóság megléte vagy hiánya szempontjából az *engedményezési szerződés megkötésének* időpontját vette a gyakorlat irányadóul, később már a jövőbeli követelés keletkezésének időpontjára vonatkozással ítéli meg a kérdést, úgy hogy ha a bár kezdetben — az átruházási szerződés kötésekor — kellően nem individualizált követelés a jelzett későbbi

⁷⁰ Entscheidungen, 67. köt. 166. I.

időpontban kellőképpen meghatározottnak tekinthető, ez elégséges ahhoz, hogy az anticipált cessio jogérvényesnek legyen elismerhető.

Másodszor abban jelentkezik az említett lazítás, hogy míg az idézett határozat meghozatalának idejében s az ezt közvetlenül követő években kétséges volt legalább az, vajjon nem hozza-e magával a meghatározhatóság postulátuma az átruházás (rendelkezés) *tárgyának megjelölésén* túlmenőleg a *leendő adós személyének* megnevezését is, addig a későbbi gyakorlat kellően meghatározottnak (individualizáltnak) minősíti az oly követelést is, amellyel kapcsolatban a jövőbeli adós személye — egyelőre — teljesen bizonytalan. Hogy épen az ebben az irányban mozgó tágítás mennyire bizonytalanná, elmosódottá teszi a „határozottság“ fogalmát, — alig igényel bővebb megvilágítást.

Világosan hozza kifejezésre e változást az imént jelzett mindakét irányban a Rg.-nek 1932. évből kelt egyik határozata,⁷¹ amely szerint:

„Bei Abtretung künftiger Forderungen ist das Erfordernis der Bestimmtheit oder Bestimmbarkeit des abgetretenen Rechts von besonderer Wichtigkeit. Der Bestimmbarkeit steht es aber nicht entgegen, dass im Zeitpunkt der Abtretungserklärung *die Person des Schuldners* oder der Inhalt des abgetretenen Anspruchs noch nicht bezeichnet werden können. *Es genügt vielmehr, dass dies im Zeitpunkt der Wirksamkeit möglich ist*“.

Látni való mindebből, hogy a német bírói gyakorlat az anticipált cessio jogérvényességének kérdését a követelés határozottsága, illetőleg meghatározottsága szempontjából tette vizsgálat tárgyává. Ez a szempont mindenesetre az, amely középpontjában áll az e tárgyban kelt bírói megnyilatkozásoknak.

39. Az *elméleti* irodalomban ezzel szemben egyrészt a „rendelkezés“, másrészt a „jövőbeli jog“ fogalma az, amelyek körül mozognak az e tárgyat érintő fejtegetések.

Fenntebb utaltunk már arra, hogy a BGB. életbelépését megelőző idők elméleti irodalma minden kétségen felül állónak

⁷¹ Entsch. 136. köt. 100. 1.; közölve Jur. Wochenschrift 1932. évf. 1965. 1.

tekintette jövőbeli követelések átruházásának jogérvényességét.⁷² *Windscheid*⁷³ pl. annyira megy, hogy érvényesnek ismeri el oly jövőbeli követelésnek az átruházását is, „zu welcher noch nicht einmal der Grund gelegt ist“. (pl. oly kölcsönszerződésből eredő követelés cessiója, amellyel kapcsolatban csak pactum de mutuando létesült.)

A probléma elméleti nehézségei csak akkor kezdtek kibontakozni, midőn egyrészt *Eccius*,⁷⁴ másrészt *Tuhr*,⁷⁵ végül *Ohmeyer*⁷⁶ a kérdésre rávilágítottak.

Eccius szerint a német jog szempontjából a rendelkezés fogalma ellene szól annak, hogy jövőbeli követelés engedményezése érvényesnek legyen elismerhető. A rendelkezés ugyanis *fogalmilag* már létező (existens) objektumot tételez föl, mint olyant, amelyre a rendelkezés (közvetlenül) hatni akar. A rendelkezési *hatalom* megléte nem tartozik ugyan a rendelkezés fogalmához: nem jogosult személy rendelkezése is konvencióálódhatik a jogosult utólagos jóváhagyásával (BGB. 185. §.). Ám ennek feltétele, hogy a rendelkezés hatályos lett volna akkor, ha a rendelkezőnek a rendelkezés idejében meg lett volna a hatalma a rendelkezésre. Erről azonban nem lehet szó abban az esetben, ha a rendelkezés tárgya, a jog, csak később jön létre.

Ezzel szemben *Tuhr épen a rendelkezés fogalmából* kiindulva jutott arra az eredményre, hogy jövőbeli követelésnek átruházását, mint a követelés felett való anticipált rendelkezést, általában érvényesnek kell elismerni, ha csak a törvény ezt kifejezetten ki nem zárja.⁷⁷

Tuhr szerint a rendelkezés fogalmához nem tartozik hozzá, hogy a tárgy (Gegenstand), amelynek jogi sorsára hatni kíván, a rendelkezés időpontjában már existens legyen. S ebből a szempontból nem tehető különbség a szerint, hogy

⁷² L. Süß fenntebb idézett munkáját; továbbá: *Schantz*, id. m. 13 l.

⁷³ Pandekták, 4. kiad. 225. §. 6. j.

⁷⁴ Gruchots Beiträge, 48. köt. 465. l. közölt „Wesen der Verfügung des Bürg. Gezetzbuchs“ c. tanulmányában,

⁷⁵ D. Jur. Zeitung 1904. évf. 426. k. l.; később (1914.) Allgemeiner Teil, II. köt. 38—40., 387—395. l.

⁷⁶ Verfügung über Künftige Rechte. Zugleich ein Beitrag zur Theorie der künftige Rechte (1909).

⁷⁷ Miként épen a BGB. pl. a 533., 1614. (I.); 1658. (II.) §-aiban.

jövőbeli *dolgokról* vagy *jogokról* van-e szó. Rendelkezni ugyanis csak joggal lehet, miért is a (jövőbeli) dolog felett való állítólagos rendelkezés sem egyéb, mint rendelkezés jövőbeli jog — tulajdonjog vagy birtok — tárgyában. Azután: jövőbeli jog (követelés) felett való rendelkezés lényegileg egy jogi tekintet alá esik *idegen* követelés tárgyában tett rendelkezéssel, amelyre vonatkozóan pedig maga a BGB. ad szabályt. Miként az *idegen* jog tárgyában tett rendelkezés konvaleszkódhatik, (a jogosult jóváhagyásával), épen úgy a *még nem létező jog* tárgyában tett rendelkezés is hatályossá válik annak folytán, hogy a jog a rendelkező személyében utólag előáll.

Míg *Eccius* és *Tuhr* — bár ellentétes eredménnyel — a *rendelkezés fogalmából* kiindulva próbáltak közeledni a probléma megoldásához, addig a jövőbeli jog felett való rendelkezés jogérvényességének kérdését a német irodalomban talán a legszélesebb alapon kifejtő *Ohmeyer* a „jövőbeli jog” fogalmára helyezte a súlypontot, abból indulva ki, hogy a rendelkezés fogalma — miként ezt épen *Eccius* és *Tuhr* példája mutatja — nem enged kényszerítő módon következtetést levonni sem a rendelkezés megengedettsége ellen, sem a mellett.

„Jövőbeli jog” alatt *Ohmeyer* oly jogot ért, amely jelenleg még nem áll fenn, miután a létrejöveteléhez a törvény szerint megkívtént tényállási elemek vagy egyáltalában nem, vagy csupán részben valósultak meg. Ez alapon a jövőbeli jogoknak két csoportját különbözteti meg: a még „nem kész” jogokat („unfertigen”, „werdenden” Rechte) és a (csupán) „remélt” jogokat („gehofften” Rechte). Az előbbiek azok a jövőbeli jogok, amelyek tekintetében a rendszerint fokozatosan (successive) megvalósuló jogalapító (keletkező) tények csak részben valósultak meg. Az utóbbiak oly jogok, amelyek a pusztá várakozás stádiumán még nem jutottak túl, s épen ezért a jelen jogi viszonyaival még semmi néven nevezendő kapcsolatuk nincs. (pl. bérkövetelés, amely egy jelenleg még bérbe nem is adott ház bérbeadásából fog majd előállani.) Míg az utóbbi csoportba tartozó jogokkal kapcsolatban csak bizonyos valószínűsége van meg a jog-keletkezésének, addig az előbbi csoportba tartozó jogok tekintetében a megalapítási folyamat már megindult ugyan, de az alapításhoz megkívtént tényállás még nem teljes, nem befejezett.

Ha az *Ohmeyer* által fölállított e kategóriákat a tf. hatályának meghosszabbítását célzó anticipált cessióval hozzuk kapcsolatba, első pillanatra nyilvánvaló, hogy itt nem csupán a valószínűség stádiumán még túl nem jutott — *Ohmeyer* szerint: remélt — jogok engedményezéséről van szó, hanem olyanokról is, amelyekkel kapcsolatban a jogalapításhoz szükséges tényállás egyes elemei már a megvalósulás stádiumába jutottak. Ám akár az egyik, akár a másik esetről van is szó, *Ohmeyer* mindegyik tekintetében elismeri, hogy azok nem csupán kötelmi erejű kötelezettségvállalás (kötelező ügylet), hanem dologi hatályú rendelkezés tárgyai is lehetnek. Ennek az utóbbiak szempontjából *Ohmeyer* csak egy korlátozást tart szükségesnek: nem ismeri el a rendelkezés jogérvényességét a jövőbeli jogoknak általa felállított egyik kategóriája tekintetében sem, ha nem lehet *kétséget kizáró módon* megállapítani a jövőbeli jognak a rendelkezés időpontjában szem előtt tartott joggal való azonosságát (identitálását) „Es müssen — mondja — ihre (d. i. der zukünftigen Forderung) charakteristischen Merkmale soweit vorweg feststehen, dass über die Identität einer nacher begründeten Obligation mit der heute ins Auge gefassten rechtlich kein Zweifel sein kann“. Az azonosság fennforgásának megállapításához szükséges jellemvonások közé pedig mindenesetre odatarozik szerinte egyrészt annak a *személynek* ismerete, aki ellenében a jövőbeli jog (követelés) fenn fog állani, másrészt az a *jogcím*, amelyből a követelés fakadni fog.

Ha *Ohmeyer* fejtegetéseinek a szemszögéből nézzük a bennünket foglalkoztató problémát, úgy tüzetesebb vizsgálat nélkül is két körülmény az, ami a figyelmet megragadja.

Az *egyik* az, hogy a német bírói gyakorlat, amely szinte minden megszorítás nélkül ismeri el jövőbeli követelés átruházásának jogérvényességét, anélkül, hogy a jövőbeli jog határozottságának *Ohmeyer* által említett kritériumaira tekintettel lenne, meglehetősen messze eltávolodott attól a felfogástól, amely az idevonatkozó elméleti kutatások eredményeként szűrhető le.

A *másik* az a megállapítás, hogy *Ohmeyer* felfogásának elvi alapján állva, azoknak az eseteknek, amelyekben a felek a tf. hatályának meghosszabbítása végett folyamodnak az anti-

cipált cessione, egy jelentékeny része eleve kiesik abból a körből, amelybe az érvényesnek elismerhető cessioniok beletartoznak. Nevezetesen mindazok az esetek, amelyekben egész általánosságban arról van szó, hogy a tf. mellett vásárló kereskedő azokat a künnlevőségeit engedményezi az eladóra, amelyeket egyelőre teljesen bizonytalan vevők irányában fog szerezni.

Az eddig említett irodalmi megnyilatkozásokkal voltaképpen le is zárul azoknak a munkáknak köre, amelyek a német irodalomban figyelemre érdemes (új) szempontokat érvényesítenek a jövőbeli jog engedményezése kérdésében. Bár az megállapítható, hogy az irodalom túlnyomó többsége nem látja jogi akadályát az ily engedményezés érvényessége elismerésének,⁷⁸ sem a rendszeres tan- és kézikönyvek — amennyiben egyáltalán foglalkoznak a kérdéssel — sem a kérdést csupán más összefüggésben érintő értekezések nem érvényesítenek újabb szempontokat.

XI. A kérdés megítélése tekintetében hazai jogunk körében irányadó szempontok általában.

40. Ha ezek után hazai jogunk szempontjából kívánunk állást foglalni jövőbeli jogok engedményezése kérdésében s ezzel egyben ítéletet akarunk alkotni a tf. hatályát a most szóban levő módon fokozni kívánó kikötések jogi megengedettsége tárgyában — még pedig nem jogpolitikai szempontból, hanem de lege lata —, úgy nézetünk szerint nem követelhetjük azt a *módszert*, amely valamely jogi *fogalomból* — aminő éppen a „rendelkezés“ vagy a „jövőbeli jog“ fogalma — kiindulva próbál a kérdés megoldásához hozzáférközni. Hanem tekintettel kell lennünk egyrészt arra, hogy — amennyiben a fogalom-elemző alapon nyert eredmény szerint nem lenne is jogi akadály a szóban levő kikötések jogérvényességének — nem ütökzik-e ez az állásfoglalás *gyakorlati szempontból* nehézségekbe; másrészt arra, hogy milyen érdekek azok, amelyeket a tf.-nak ily természetű felfokozása érint, s hogy ezek az érdekek milyen értékelésben részesülnek a fennálló jog szabályaiban.

⁷⁸ V. ö. Schumann: Die Forderungsabtretung im deutschen, französischen u. englischen Recht (1924.) 108. köv. I.; Schantz id. m. 20., köv. I.

Az ugyanis nyilvánvaló, hogy a *tf.*-al élő eladóval szemben — akinek érdekét szolgálják természetesen (legalább is elsősorban) a szóban levő kikötések — *vannak mások is, akiknek érdekeit érinti a tf. hatályának szóban lévő meghosszabbítása* (kitolása) s akiknek érdekei *ellentétesek* az eladó érdekeivel. Ilyen *ellenérdekű* személy elsősorban maga a vevő, akinek érdeke — az ő rendelkező jogának fenntebb már érintett (rendszerint erős) megszorítottságára tekintettel inkább azt hozná magával, hogy az ily természetű kikötések jogérvényessége ne ismertessék el. De ellenérdekű személyek — még pedig elsősorban — a vevőnek egyéb, *tf.*-al nem védett — sőt adott körülmények között az ilyennel védett — *hitelezői* is. Kapcsolatban van ez azzal, hogy — mint alább még rá visszatérünk — a *tf. hatályának* szóban levő meghosszabbítása és az anticipált cessió szabályszerint csak a vevő fizetőképzetlensége (csődje,) esetében válik praktikus jelentőségűvé, amikor az eladónak, mint a vagyonbukott vevő egyik hitelezőjének *egyéni* érdeke a hitelezők *összességének közösségi érdekével* kerül szembe.

Nyilvánvaló ebből, hogy megnyugtató álláspontot a benünket foglalkoztató kérdésben csak úgy nyerhetünk, ha figyelemre méltatjuk azt, hogy a fennálló pozitív jog miként értékeli a többi hitelezőnek érdekét az eladó egyéni érdekével szemben.

Mindezekre tekintettel a szóban levő kikötések megengedhetőségét vizsgálat tárgyává kell tennünk a következőkben *A) a rendelkezés fogalma, B) a jövőbeli jog fogalma, C) a gyakorlati keresztülvihetőség és végül D) a hitelezői érdekek szempontjából.*

XII. A „rendelkezés” fogalmából vonható következtetések különösen.

41. *A)* nincs terünk arra, hogy a rendelkezés tanával *ex assé* foglalkozzunk s így nem térhetünk ki annak a kérdésnek taglalására sem, vajjon tekinthető-e immár a rendelkezés *elméleti fogalma* olyan kikristályosodott egységes fogalomnak, amely a hozzáfűződő gyakorlati következményekre tekintettel

egységes szabályozást igényel a törvényhozó részéről.⁷⁹ De *felesleges* is lenne ez annyiban, amennyiben a mi problémánk szempontjából a rendelkezésnek csupán a *kötelmi jogban* alkalmazásra kerülő jelentőségéről van szó, s ebben a részben is csupán annak abban a vonatkozásában, *vajjon hozzátartozik-e a rendelkezés fogalmához a jogtárgy megléte (existenciája), amelyre épen a rendelkezéssel (közvetlenül) hatni kívánunk?*

E szempontból pedig elég annak a megállapítása, hogy bármennyire is szerteágaznak a nézetek a rendelkezés fogalmát illetően, abban mégis találkoznak, hogy a rendelkezés olyan jogügylet, amelynek célja és egyben eredménye is *közvetlenül változást előidézni valamely vagyoni jogban vagy jogviszonyban*. Ennélfogva maga az engedmény is, — amely tudvalevően tipikus megjelenő formája a követelések felett való rendelkező ügyletnek — azt célozza, hogy, a *követelésnek valaki vagyontá-
hoz való hozzátartozásában idézzon elő közvetlen hatállyal változást*. Ez a közvetlen hatály pedig nem jelenthet egyebet, mint azt, hogy a kötelmi kapcsolat, amely eddig hitelező és adós között állott fenn, most már az eddigi hitelező személyétől elszakad, de egyben más valakinek — épen az új hitelezőnek (az engedményesnek) — személyében jön létre.⁸⁰

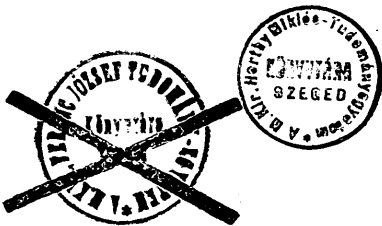
Ehhez képest a rendelkezés fogalmával elválaszthatatlan az, hogy annak hatása közvetlenül álljon be valamely jogra vagy jogviszonyra. Ahol e közvetlen hatás bekövetkezése nem lehetséges, ott — ismétlem: az e részben vita tárgyát nem tevő — fogalomból kifolyóan rendelkezésről nem lehet szó. Alkalmazva ezt az engedményre: ott ahol még nem is existens a jogi kötelék, amelyet épen az engedmény, mint rendelkező ügylet lenne hivatva felbontani, de ugyanakkor egyben újólág létesíteni, nem beszélhetni engedményről.

Ha tehát valaki azon az állásponton van is, — mint *Almási*⁸¹ — hogy a rendelkezés tanának megállapítása *Wind-*

⁷⁹ E kérdést illetően utalok a Magyar Jogászegyletben pár évvel ezelőtt lefolyt vitára, *Almási* és *Nizsalovszky* előadásaira, *Meszlény Á.* felszólalására.

⁸⁰ Így *Schantz* is id. m. 51. köv. l.

⁸¹ Hozzászólás *Nizsalovszky* előadásához, *Jogászegyleti Ért.* 1931. 121. füzet, 269. l.

scheid, nem pedig *Sohm* érdeme, mégseim zárközhátik el a *Sohm* tanításának lényegét tevő ama megállapítás helyességének elismerése elől, hogy *a rendelkezés fogalma elválaszthatlan kapcsolatban van a jogtárgy (Gegenstand) fogalmával*, azaz a hozzáadással természetesen, hogy „Gegenstand“ alatt nemcsak (testi vagy testetlen) dolgokat, sőt egyáltalában nem dolgokat szabad érteni, lévén a rendelkezés tárgya dolgok esetében is az ezekre vonatkozó jog (tulajdonjog, birtok), míg engedmény esetében a „tárgy“ maga az átruházandó követelés.

A rendelkezés *fogalmából* kiindulva, a jogtárgy hiányától még ama formális okoskodással sem tekinthetünk el, hogy szétválasztjuk a *cselekvést* („Einwirken“) magától az *eredménytől* („Einwirkung“) azt mondva, hogy *más a rendelkező cselekmény és más annak az eredménye*. A józan életfelfogásnak semmiképen nem felelhet meg a joghatás — a jogváltozás — beállásához szükséges folyamatot ilyként elemeire felbontani, hanem helyesebb az egész folyamatot egységes egészként felfogni, épen annál fogva, hogy a rendelkező közvetlenül kíván behatást gyakorolni a jogra. Ha pedig egységes egész gyanánt tekintjük azt a folyamatot, amely előidézi a rendelkezéssel célbavett eredményt, úgy lehetetlen a rendelkezés tényállását maradék nélkül betöltöttnek venni oly időben, midőn a „közvetlen hatás“ tárgya még nem is existál.

Annak természetesen nem lehet akadálya, hogy valaki már most *kötelezettséget* vállaljon arra vonatkozóan, hogy majd később fog valamely csak a jövőben keletkező jog felett ilyen vagy olyan módon *rendelkezni*. De lehetetlenség már most rendelkezni, vagyis közvetlenül változást előidézeni egy oly jogban, amely nem praesens, mert csak a közelebbi vagy távolabbi jövőben fog létrejönni.

*A rendelkezés fogalmából kiindulva tehát nem juthatunk más eredményre, mint arra, hogy jövőbeli követelést engedményezni nem lehet.*⁸²

⁸² Hogy a tisztán konstruktív megfontolások alapján nyert ez az eredmény mennyire ki nem elégtő, arról meggyőződhetünk, ha arra gondolunk, hogy ez kizárná azt, hogy valamely jövőbeli jogra vonatkozó későbbi behatást (átruházást) — tehát épen rendelkezést — jogügyleti nyilatkozattal akként lehessen már most *előkészíteni*, hogy az illető sze-

XIII. „A jövőbeli jog“ fogalmából folyó következmények.

42. B) Másként áll azonban a helyzet, ha nem a rendelkezésnek, hanem a „jövőbeli jogunk“ fogalmából kiindulva közeledünk a bennünket foglalkoztató problémához, s arra vagyunk figyelemmel, *mikor lehet valamely jogot* (követelést) *létrejöttnek tekinteni*? Vajjon a jogi oltalma, elismerése megkívánja-e azt, hogy a jog keletkezéséhez szükséges tényállási elemek a maguk összességében megvalósultak legyen, vagy pedig a jogot — legalább bizonyos vonatkozásban — létrejöttnek lehet tekinteni olyankor is, amidőn az annak megalapításához szükséges tényállási elemek közül csak egyesek vagy talán csak egyetlen valósult meg, míg a többi még hiányzik.

Ebben a kérdésben az elméletben kialakultnak az a felfogás tekinthető, hogy a jog védelme és elismerése visszavetődhetik arra az időre, amidőn az annak keletkezéséhez szükséges valamennyi tényállás még nem valósulván meg, *fogalmilag* jog(osultság) létezéséről még nem lehet szó. A jogi oltalom fennforoghat már olyankor is, midőn csupán *csonka tényállással* állunk szemben a jelzett értelemben. Ezen alapul pl. a *váromány*, ami alatt a jogszerzésnek már megalapozott azt a lehetőségét értjük, amelytől a várományost az ellenér-

mély közreműködésére a jövőben immár egyáltalában ne legyen szükség. A nehézséget a megkötöttség, illetőleg visszavonhatóság kérdése okozza. Nyilvánvaló ugyanis, hogy ezt a kérdést nagy mértékben befolyásolja az, vajjon a „Gegenstand“ existenciáját hozzátartozónak tekintjük-e a rendelkezés fogalmához s hogy ennek megfelelően az engedményezésnek, mint kötelmi jogi rendelkező ügyletnek tényállását betöltöttnek vesszük-e az engedményezendő követelés létrejötte előtt avagy nem vesszük ilyennek. Ha ugyanis a fogalomból kiindulva, a rendelkezés tényállását nem vesszük betöltöttnek, úgy a jövőbeli követelés felett való „rendelkezést“ (engedményt) nem lehet abban az értelemben kötelező erejűnek tekinteni, hogy azt ne lehetne utóbb visszavonni, lévén ez az ú. n. anticipált „engedményezés“ jogi hatályt nélkülöző ügylet. E felfogás mellett nincs joghatályos rendelkezés, miért is nincs kizárva annak a jogi lehetősége, hogy ugyanarról a jogról (követelésről) utóbb — most már joghatályosan — lehessen rendelkezni. Ha ellenben a rendelkezés tényállását az engedményezendő követelés létrejötte előtt is betöltöttnek vesszük, úgy újabb rendelkezésről nem lehet szó, minthogy joghatályos korábbi rendelkezéssel állunk szemben, amely mint ilyen kizár ugyanarra a tárgyra vonatkozó későbbi rendelkezést.

dekü fél többé meg nem foszthatja.⁸³ Ily várományi helyzetben van épen a tf.-os vevő, mielőtt a vételár (részletek) egész összegének megfizetése folytán a tf.-os eladó (időleges) tulajdonjoga rászáll.⁸⁴

Hazai bírói gyakorlatunk több vonatkozásban adta kétségtelen bizonyítékát annak, hogy a jogi oltalom szempontjából nem ragaszkodik a tényállás befejezettségéhez. *Beck Salamon* éles szemmel mutatott rá bírói gyakorlatunknak tisztán fogalmi (logikai) alapon le nem vezethető ama megnyilatkozásaira, amelyekben az még létre nem jött jogot oltalomban részesítette bizonyos azt veszélyeztető cselekmények ellen.⁸⁵

De hogy *nem csak a bírói gyakorlat*, hanem maga a törvényhozó is védelemben részesíti a még csak csirájában meglévő jogot, arra *épen az engedményezés* szolgáltat bizonytságot.

Abban a kérdésben ugyanis, hogy engedményezés esetében mely kifogásokat hozhat fel az adós az engedményes ellen, sem a Mtj. (1929. §.) sem a BGB. (404. §.) nem kívánják meg azt, hogy a *beszámítás* útján érvényesíteni kívánt követelés már fönnálljon, hanem megelégszenek azzal, hogy a követelés „alapja” legyen már meg. Jellemző e tekintetben az, amit a Polg. Tkv. I. Tervezetének indokolása⁸⁶ mond: „Nem szükséges, hogy az engedményezés idejében a kifogás hatályossá váltsanak tényleges előfeltételei már beállottak legyenek; de szükséges, hogy a *kifogás jogalapja* már létezzék, mikor az adós az engedményezésről értesítettik”.

Ennek felel meg, hogy a Mtj. épúgy, mint a BGB. *téltévén a rendelkezés fogalmából logikai úton folyó, fenntebb érintett következményeket*, ha nem ismerik is el kifejezetten jövőbeli követelések engedményezésének jogi lehetőségét, de mégis oly rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek *feltételezik* a jövőbeli követelések átruházhatóságát. Így a Mtj. 1526. §-a (BGB. 573. §.) lehetségesnek tartja csak a jövőben előálló bér-

⁸³ Szladits, Vázlat, 5. kiad. 123. l.

⁸⁴ L. a tf.-os vevő várományi jogára: Schantz: Zur Frage des Anwartschaftsrechts des Abzahlungskäufers Jur. W. 1931. évf. 501. l.; Letzgus: Die Anwartschaft des Käufers unter Eigentumsvorbehalt, (1938.) Tübingen.

⁸⁵ V. ö. a Polgári Jog 1930. évf. 144., 221., 259. és 464. lapjain közölt cikkeket.

⁸⁶ A Mtj. id. §-ának megfelelő 1262. §-al kapcsolatban.

követelés felett való rendelkezést. Általában el van továbbá ismerve e kódexek körében a jövőbeli követelések *zálogbaadásának* jogi lehetősége, holott jog (követelés) zálogbaadása nem jelent egyebet, mint épen azt, hogy a jogosult a joggal való *rendelkezést* ruházza át a hitelezőre utóbbinak kielégítése céljából. (Szladits). Hogy jövőbeli követelések általában lehetnek a forgalom tárgyai, ez kitűnik az 1927: XXXV. t. c. 2. §-ából, amely szerint jelzálogjogot *jövőbeli* követelés biztosítására is lehet alapítani.

Annyira persze nem megy sem hazai jogunk, sem a német jog, hogy jövőbeli *dolog* felett való rendelkezést is érvényesnek ismerné el. *Jövőbeli dolog tulajdonát pl. nem lehet érvényesen másra átruházni.* Csakhogy ennek koránt sem az a konstrukcionális szempont az oka, mintha a jogrendszer ezt a rendelkezés logikai fogalmából folyólag („Gegenstand“ hiánya) tartaná lehetetlennek. Hanem az, hogy a tulajdonát ruházáshoz a megegyezésen kívül szükség van a dolog testi átadására is (Mtj. 562. §.), ami jövőbeli dolog esetében természetesen nem valósítható meg. Ellenben a *jogokkal* (követelésekkel) *kapcsolatban* a testi átadás szüksége nem kerülhetvén szóba, az *átruházás jogérvényességéhez semmi másra nincs szükség, mint a felek megegyezésére* (Mtj. 1218. §.). Azt ellenben, hogy már az átruházó szerződés megkötésekor legyen lehetséges az ez által célzott joghatás (nyombani) beállása, sem a Mtj., sem a BGB. nem kívánja meg. Figyelembe véve ezt és a fentebb elmondottakat, nyilvánvaló, hogy *fennálló jogunk szempontjából ott is lehet szó érvényes engedményről, ahol az engedményezendő követelés még létre sem jött.*

A tulajdonát ruházás és az engedmény érvényességének előfeltételei tekintetében fennálló, a szövegben említett különbségek folyománya az, hogy a megegyezés kötelező erejének és visszavonhatatlanságának fentebb (82. j.) már érintett kérdését sem szabad azonos szempontok szerint megítélni jövőbeli *követelés* és jövőbeli *dolog* tulajdonának átruházása (helyesebben: az erre vonatkozó megegyezés) tekintetében. Miként a követelés átruházással kapcsolatban, épen úgy a dologi jogban a tulajdonát ruházással összefüggésben felmerül az a kérdés, melyik az az időpont, amelyben a megállapodás kötelező erejét — a visszavonhatatlanság értelmében — már beállottnak kell tekinteni. Vajon elegendő-e már a megegyezés ahhoz, hogy a megkötöttség (a jelzett értelemben) bekövetkezzék, vagy pedig ennél többre is szükség van.

Ingatlan tulajdonának átruházása tekintetében a kérdés nem vitás, minthogy mind a Mtj. (296. §.), mind a BGB. (873. §.) kifejezetten úgy rendelkeznek, hogy a jogváltozás csak a telekkönyvi bejegyzéssel áll be. *Ingók tulajdonának átruházásával kapcsolatban azonban a kérdés a kódexekben nyitva van.* Gyakorlati jelentőségűvé abban az esetben válik, ha itt is *anticipált megegyezésről*, vagyis oly megegyezésről van szó, mely időileg megelőzi a tulajdonváltáshoz megszabott tényállás másik elemének, a traditionnak, vagy az ezt pótló valamely cselekménynek a bekövetkeztét.

A német irodalomban — ahol ez a kérdés tüzetes megvitatásban részesült — általánosnak mondható az a nézet, hogy a felek megegyezésében kifejezésre juttatott egyetértésnek a tulajdon átszállását illetően változtatlanul fenn kell abban az időben is állania, amelyben a második tényállási elem, nevezetesen a testi átadás vagy ezt pótló valamely más cselekmény végbemegy.⁸⁷ Ennélfogva nem lehet szó a tulajdonátruházás végbemeneteléről és illetőleg befejezettségéről, ha a felek valamelyike az imént jelzett második tényállási elem megvalósulása előtt felismerhető módon kifejezésre hozza azt, hogy ő nem kívánja most már a tulajdonátmenetelét, vagyis beleegyező nyilatkozatát visszavonja. E felfogás szerint a korábbi beleegyező nyilatkozathoz való kötöttség csak akkor áll be, ha végbement az átadás vagy az ezt pótló valamely cselekmény.

Ez a jogi helyzet adódna abban az esetben, ha a felek tf.-nélkül, vagyis feltétlenül egyeznek meg ugyan az adásvételi ügylet megkötésekor a tulajdonnak átszállásában, de akkor, midőn (később) a dolog átadására kerül a sor, az eladó (egyoldalúan) kijelentené, hogy ő a tulajdon átszállását a vételár (teljes) kifizetésétől teszi függővé. Ahhoz természetesen nem férhet kétség, hogy az eladó ily eljárásával megszegi a vételi szerződésből eredő azt a kötelezettségét, hogy az eladott dolgot a vevő tulajdonába bocsássa (Mtj. 1353. §.), ha csak maga a vevő is utólag bele nem egyezik a tulajdon fenntartásába. De az ettől a kötelmi jogi kérdéstől teljesen független azt a kérdést, vajjon tulajdont szerez-e a vevő az eladó ily szerződésellenes fenntartása esetében — nemlegesen lehet csak eldönteni, tekintve, hogy a tulajdonátruházáshoz szükséges megegyezést (Mtj. 562. §.) nem lehet adottnak venni akkor, ha a vevő feltétlenül akarja megszerezni a dolog tulajdonát, míg az eladó csak a vételár megfizetésétől feltételezetten kívánja azt a vevőre átruházni.

A Rg. gyakorlata ezt az elvi felfogást követi az ingó feletti tulajdon átruházásának a követelés anticipált cessiojával sok tekintetben rokonságot feltűntető abban az esetében, midőn a tulajdonátruházás a dolog kiadására irányuló, valamely harmadik személy irányában fennálló igény átruházásával (cessio vindicationis) megy végbe. (v. ö. Mtj. 562. és 451. §.; BGB. 931. §.). Egyik nem rég hozott ítéletében⁸⁸ elbírált esetben arról volt szó, hogy egy kereskedő hitelezőjének *biztosíték* céljából tulajdonul

⁸⁷ L. Különösen: *Staudinger-Kober*, 10. kiad., ad: BGB. 929. §. IV. 1. b.; *Stulz*, id. m. 15. l., *Schantz*, id. m. 49.

⁸⁸ Közölve: *Entsch.* 135. köt. 366—368. l.

átruházott bizonyos jószágokat egy raktártartó vállalat irányában őt illető kiadási igény átruházásával; mégpedig oly időben, amidőn az illető árúk még nem voltak a raktártartó birtokában, az azok kiadására vonatkozó igény tehát fenn sem állhatott. Mielőtt most már az árúk a raktártartóhoz kerültek volna, az adós azt a szándékát juttatta kifejezésre, hogy a biztosítéki tulajdonbaadást immár nem kívánja. A megoldásra váró azt a kérdést, vajon átszállottnak lehet-e tekinteni a (biztosítás célját szolgáló) tulajdont a traditio szóban levő surrogatumának alkalmazása esetében, ha a megegyezés meg volt ugyan a felek között a tulajdon átmene-
telét illetően, de a traditio surrogatuma: a jószág kiadására vonatkozó igény a megegyezés idejében még nem is létezett, amidőn pedig ez az igény existenssé vált, a megegyezés immár nem állott fenn többé — a Rg. nemlegesen döntötte el. „Im Falle des §. 930. BGB. (a traditio a birtok v. birtoklás fenntartásával — constitutum possessorium — való pótlása) — mondja az ítélet indokolása — muss, wenn die Einigung u. die Vereinbarung des Besitzmittlerverhältnisses vorgenommen sind, ehe die Sache im Besitz des Veräußerers war, die Übertragungswille auch noch zu der Zeit vorhanden sein, wenn der Veräußerer den Besitz erwirbt... Ebenso muss im Falle des §. 931. BGB. (cessio vindicationis), wenn die Einigung und die Abtretung des Herausgabeanspruchs vorgenommen wurden, ehe die Sache in den Besitz des Besitzmittlers gelangte, der Übertragungswille noch zu der Zeit vorhanden sein, wenn der Veräußerer den mittelbaren Besitz erwirbt. Die im Liegenschaftsrecht zum Eigentumsübertragung erforderliche Einigung ist zwar bindend, wenn sie in bestimmten Formen vorgenommen worden ist. (§. 873. Abs. 2. BGB.). Für die Einigung beim Übergang von Eigentum an beweglichen Sachen ist aber keine entsprechende Bestimmung gegeben; sie ist also frei widerruflich“.

Bár ingó tulajdonának a cessio vindicationis-sal kapcsolatosan végbemenő átruházása hasonlóságot tüntet fel jövőbeli követelésnek engedményezéséhez, mégis nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy *ez a dologi jogi helyzet még sem azonos azzal a tisztán kötelmi (engedmény-) jogi helyzettel, amelyről épen a ff. hatályának meghosszabbításával kapcsolatban van szó.* Épen ezért a megkötöttség beálltának időpontja tekintetében a vázolt dologi jogi helyzettel összefüggésben kifejezésre juttatott (ismeretett) álláspontot — helyességének elismerése esetében sem lehet egyszerűen átvinni az engedményezés tiszta kötelmi jogi tényállására. A különbség egyfelől ingó dolog tulajdonának átruházása, másfelől követelés átruházása (engedményezése) között épen abban van, hogy míg az *előbbi két tényállási elemből* (megegyezés + traditio, vagy az ezt pótló valamely cselekmény) *tevődik össze*, addig az *utóbbihoz elegendő a felek (puszta) megegyezése.*

Másként állana a helyzet abban az esetben, ha az engedmény hatályosságához szükség lenne az adós értesítésére, minthogy ebben az esetben az engedmény tényállása is két elemből tevődne össze. Ám sem a német, sem hazai jogunk szempontjából nem ez az eset: annak hatályosságához az adósnak nem csak beleegyezésére, de *tudomására* sincs szük-

ség.⁸⁹ Ez magyarázza meg, hogy oly jogrendszerben, amelyekben az engedmény hatálya függ az adós értesítésétől, — miként a *román* jogokban általában —, a továbbeladásra szánt áruk eladásából harmadik személyek ellen keletkező követelések anticipált cessiója már abból az okból sem ismerhető el érvényesnek, mert a másodvevő személye a tf.-os vételi ügylet megkötésekor rendszerint nem lévén ismeretes, a denunciatio sem mehet végbe.⁹⁰

A jog (követelés) jövőbelisége okából tehát nem lehet kifogást emelni a tf.-nak a másodvevő ellen annak idején előálló követelés anticipált cessiója útján végbemenő kiterjesztése ellen. Ezt a követelés is lehet létrejötté előtt engedményezni, annyiban illetőleg ama feltételek megtartása mellett, amennyiben, illetőleg amely feltételek mellett jövőbeli követelések átruházását általánosan megengedettnek lehet tekinteni.

Bár *joggyakorlatunk* nem foglalkozott bővebben a jövőbeli követelés engedményezésének kérdésével, mégis alig férhet kétség hozzá, hogy nem látja hazai jagunk szempontjából sem ennek akadályát. Elég e tekintetben utalni a kir. Kúria Pk. V. 2201/1933. sz. végzésére, amely kimondja, hogy még nem esedékes házbérkövetelést is le lehet ingók módjára foglalni.⁹¹

⁸⁹ Szladits: Vázlat II. köt. 130. l.

⁹⁰ V. ö. Stulz, id. m. 29. l.

⁹¹ Az irodalom a Kúria ezt a határozatát helyesléssel fogadta. L. a Jogtud. Közlöny 1933. évi kötetének 183. lapján és a „Jogesetek a perenkívüli eljárások köréből“ c. folyóirat III. kötetének 116. lapján megjelent cikkeket. S meg kell jegyezni, hogy annak, hogy a még nem esedékes bér- vagy haszonbérkövetelés lefoglalásának ez a módja bírói gyakorlatunkban meghonosodhassék, tételes jogi alapja is van jogunkban. A végrehajtási eljárás szabályainak a jelzálogjogról szóló 1927: XXXV. t. c. életbelépésével kapcsolatban szükséges kiegészítése és módosítása tárgyában 24.000/1929. I. M. sz. rendelet 10. §-a ugyanis arról rendelkezik, hogy mi legyen az eljárás oly esetben, midőn oly bér- vagy haszonbérkövetelést foglalnak le ingók módjára, amely csupán a lefoglalás *után* jár le s erre az esetre a Vht. által az ingók módjára lefoglalt követelés behajtása és a felosztása tekintetében követendő eljárásnak alkalmazását rendeli. Ebben implicide bennefoglaltatik annak az elismerése, hogy még esedékessé nem vált bérkövetelés is lefoglalható ingók módjára a rendelet szerint. A 16.400/1933. M. E. sz. rendelet 5. §-a pedig közigazgatási (adóügyi) végrehajtás körében az említett elvet *kifejezetten* is kimondja.

**XIV. A követelés meghatározhatóságának szempontja.
Különösen az általános áruszállítási feltételek jelentősége
ebben a vonatkozásban.**

43. C) Ilyképen az *anticipált cessio joghatályosságát érintő probléma középpontjában nem is annyira az ily engedményezés elvi meg- vagy meg nem engedettsége áll*, mint inkább azok a *nehézségek*, amelyek a jövőbeli követelés *határozottsága* vagy inkább *meghatározhatósága* szempontjából merülnek föl. Femtebb láttuk, hogy maga német gyakorlat is nem mutat fel egyértelműséget ama *mérték* alkalmazása tekintetében, amelyet a „Bestimmbarkeit“ meglétéhez megkíván.

Mint utaltunk már rá, a másodvevő ellen előálló vételárkövetelésnek a tf.-al kapcsolatos engedményezése esetében nem csak az utóbbinak — mint adósnak — a kiléte bizonytalan az esetek túlnyomó többségében, hanem bizonytalan *magának az átruházásnak tartalma* (terjedelme). Úgyszólván az *egyedüli ismertetőjele a cedált követelésnek az az árú*, amely ellenértékének fizetésére fog maga a követelés irányulni.

Már az is nagy kérdés, vajjon ez az egyedüli ismertetőjel elégséges támpontot nyújt-e az individualizálásra, nevezetesen a (most) cedált követelés és a (később) valóban előálló követelés azonosságának a megállapítására, aminek hiányában természetesen a határozottság kritériumáról szó sem lehet. Vannak esetek — s ezek nem is annyira ritkák — amelyekben *már ebből az okból* nem ismerhető el a cessio joghatályosnak. Főként helyettesíthető dolgok eladása esetében nem lehet szó a cedált követelés oly határozott megjelöléséről, amely kétséget ne hagyna az identitás fennforgását illetően. Ha pl. A. bizonyos mennyiségű lisztet szállít B. részére tf. mellett⁹² s a továbbeladásból keletkező követelés egyidejű átruházásával s B. ugyanazon minőségű lisztet ad el C.-nek, úgy a második eladás időpontjában egyáltalában nem bizonyos az, hogy B. valóban a A.-tól megvett lisztet adta tovább. Sőt szinte teljes bizonyossággal azt lehet állítani, hogy ennek az ellenkezője áll, miután

⁹² A tf. kikötését ily *elhasználható* dolog tekintetében — aminő épen a liszt — kizártnak nézetem szerint nem lehet tekinteni. Rendeltetés-szerű használata nem csak elfogyasztásban, hanem feldolgozásban vagy elidegenítésben is áll. (Mtj. 435. §. II.). — V. ö. *Slezák Lajos* cikkét a Keresk. Jog. 1929. évi 3. számában.

fajlagos vétel esetében — amiről itt is szó van — nem előre meghatározott jószágok alkotják az adás-vétel tárgyát. Ilyen és hasonló esetekben azt megállapítani, vajjon B. csakugyan az A.-tól vásárolt lisztet adta-e tovább C.-nek s hogy ehhez képest az előre cedált követelés valóban azonos-e a C. irányában utóbb szerzett követeléssel, csak annak utánna lehet, s ezzel az azonosság kérdését is tisztázni, ha B. épen az A.-tól kapott lisztet választotta ki teljesítés céljára.⁹³

De ha ilyen esetektől eltekintünk is, az előre végbement *cessio* tárgyának meghatározása, illetőleg meghatározhatóságának szempontja sok esetben fog nehézséget okozni.

Elkerülhetetlenül előáll ily nehézség ebből a szempontból azokban az esetekben, amelyekben a tf. mellett vásárló fél a neki leszállított árut (nyersanyagot) — esetleg feldolgozás vagy mások által szállított áruval való egyesítés, összekeverés után — *többek részére* adja tovább. Ily esetben teljesen bizonytalan, micsoda voltaképen az, ami az anticipált *cessio* tárgyát alkotja: vajjon a tf.-os vevőnek a másod-vevők valamennyie irányában keletkező követelése, még pedig a maga teljes összegében, úgy hogy a tf.-os eladó (egyetlen) követelésének biztosítására több — akár egyenlő, akár különböző — vételárköveteléshez jut hozzá; vagy pedig a több másodvevő ellen előállható követelés csak abban a részében tárgya az engedménynek, amely rész e követelés értékében megfelel a tf.-al vélt eladó által az első vevő részére leszállított s utóbbi által az eladott új jószágba belefördítött (oda felhasznált) nyersanyag értékének, úgy hogy a tf.-os eladó (még fennálló) vételárkövetelését fel kell osztani a másodvevők irányában szerzendő követelésekre abban az arányban, amely az eladott új jószágba belefördítött, különböző eredetű nyersanyagok értéke között áll fenn.

Jellemző, hogy újabban maga a Rg. mutatott rá e nehézségekre több határozatában;⁹⁴ ami azért nevezetes, mert e ha-

⁹³ Mtj. 1102. §. III.; BGB. 243. §. II.

⁹⁴ Pl. 1933. szept. 19. napján kelt hat. közölve: Entsch. 142. köt. 139—143. 1. („Die künftige Forderung einer Fabrik gegen ihre Abnehmer insoweit abzutreten, als in ihr das Entgelt für das Rohmaterial eines Lieferanten steckt, ist rechtlich nicht möglich.“) Ugyancsak: 1935. okt. 18-án kelt hat., 149. köt. 95. köv. 1.

tározatokban először jut kifejezésre bizonyos *tartózkodó óvatosság* azzal a szinte rendkívüli engedékenységgel szemben, amelyet a korábbi német bírói gyakorlat a tf.-nak anticipált cessione útján végbemenő kiterjesztése irányában tanúsított.

S valóban e nehézségeket teljesen kiküszöböltnek csak oly árú(szállítmány)-val kapcsolatban lehetne tekinteni, amelylyel kapcsolatban egészen ki van zárva gyakorlatilag annak a lehetősége, hogy azt *többek részére* lehessen eladni. (Pl. egy rádiókészüléket állagának sérelme nélkül valóban nem lehet több részre felosztani s részeiben többek részére elidegeníteni). Minthogy azonban ez az eset viszonylag ritka, miután az esetek túlnyomó többségében meg van annak a lehetősége, hogy a tf. mellett vásárolt árú (nyersanyag) többek részére adassék tovább, a *cessio tárgyának határozottsága, helyesebben: meghatározottsága tekintetében újabban a Rg. által is táplált aggodalmakat nem lehet merőben teoretikus jelentőséggel bírónak minősíteni.*

De még a tisztán elméleti szempontra való hivatkozás lehetősége is elesik azokban az esetekben, amidőn nem arról van szó, hogy a több különböző forrásból származó árut (nyersanyagot) feldolgozás, (összekeverés, vegyítés) után *több különböző személy* részére idegeníti el a tf.-os vevő, hanem csak arról, hogy a különböző eredetű több árut *egységes szerződés alapján összvételárban egy és ugyanazon személy részére.*

Helyesen mondja Schantz (id. m. 46.), hogy az ebből a helyzetből adódó nehézség még kevésbé eliminálható. Míg ugyanis oly árú képzelhető s van is, amelyet sem egyéb jószággal vegyíteni, új jószággá feldolgozni, sem pedig többek részére elidegeníteni nem lehet, addig oly árú, amelyet más (hasonló) áruval *egységes szerződéssel összvételárban* ne lehetne szóbahozni, — valóban nincs. Pl. egy rádióapparátus tekintetében, amelyet a vevő a tf. hatályát meghosszabbítani célzó kikötéssel vásárolt, s amelyről ép előbb állapítottuk meg, hogy azt állagának sérelme nélkül többek részére nem lehet továbbeladni, szintén nem tekinthető kizártnak az, hogy a rádiókereskedő egyéb — más forrásból (gyártól) eredő — készülékekkel együtt egységes kötés alapján pausál-árban adja tovább.

Ily esetben pedig sem arra az álláspontra nem lehet helyezkedni, hogy az egységes eladás alapján előálló vételár-

követelés a *maga egészében* azt az eladót illeti meg, aki *elsőként* adott el a tf. hatályát fokozni hivatott ily kikötéssel árút, — tekintet nélkül arra, hogy a továbbeladás alapján előálló követelés értéke mily alkotóelemek összehatása gyanánt állott elő; sem pedig azt az álláspontot nem lehet elfoglalni, hogy a továbbeladásból származó követelést *csupán bizonyos hányadában* tekintjük a hasonló tf.-os kikötéssel élt különböző eladókra átruházottnak, tekintve, hogy eme hányad számszerű megállapítására nincs semmi alap.

Mindez kétségtelenné teszi azt, amire fentebb már utaltunk — hogy *az anticipált cessióval kapcsolatban valóban nehézségek állhatnak elő a cessio tárgyának határozottsága szempontjából*, olyanok, amelyek — legalább is az illető konkrét esetben — kizárják a cessio érvényességének elismerhetését.

44. Kérdés azonban, vajon *egymagában* az a körülmény, hogy *konkrét esetben* nehézségek merülhetnek fel a cedált követelés határozottsága tekintetében, jár-e messzebb menő követelményekkel; nevezetesen maga után vonhatja-e, vagy helyesebben: maga után kell vonnia azt is, hogy épen a nehézségekre tekintettel *általában* tagadjuk meg a jogérvényességet a jövőbeli követelések cessiója tárgyában kelt tf.-os kikötésektől?

Arra lehetne gondolni, hogy ha a cessióval kapcsolatos tf.-os kikötéseket — a vizsgálat tárgyává tett esetekben — azért kell jogi szempontból kifogásolni, mert azok nem nyújtanak kellő támpontot a „határozottság“ kérdése szempontjából döntő jelentőségű annak a kérdésnek megítélésére, hogy a továbbeladásból származó követelést, mely terjedelemben kell a tf.-os eladóra átszállottnak tekinteni s mi ehhez képest magának a cessiónak tárgya, úgy az ebből eredő bizonytalanságot ki lehet küszöbölni azzal, hogy a tf.-t magában foglaló kikötést mentesítjük eme fogyatékoktól, annak határozott megállapításával, hogy a továbbeladás folytán akár egy, akár több személy irányában keletkező követelés a *maga teljes összegében* illeti meg a cessio alapján a tf.-al élő (első) eladót, még pedig tekintet nélkül arra, hogy az általa tf.-al eladott jószág (nyersanyag) értékén kívül mily tényezők (feldolgozás, összekeverés, pausalirozás) gyakoroltak jogi szempontból jelentős befolyást a továbbeladás folytán előálló követelés nagyságának

kialakítására. Ily kikötés mellett valóban nem lehet kétség abban a tekintetben, mi volt az átruházás tárgya, miért is a határozottság, illetőleg meghatározhatóság szempontjából nem lehet kifogást emelni az ily kikötés ellen.

S valóban Németországban azt látjuk, hogy amióta a bírói gyakorlat a Rg. fentebb idézett határozatai óta bizonyos aggodalmakat kezdett táplálni épen a határozottság (helyesebben: meghatározhatóság, Bestimmbarkeit) követelménye szempontjából a szóban levő tf.-os kikötések ellen, az áruszállítási vállalatok általános feltételeikben azzal próbálják eme aggodalmakat elhárítani s ezzel a szóban levő kikötések jogérvényességét biztosítani, hogy a tf.-os vevő által a továbbeladásból szerzendő — jövőbeli — követelésnek teljes összegben („in voller Höhe“) való átszállását szabják meg.⁹⁵ Jól megfigyelendő e tekintetben az, hogy bár a továbbeladásból előálló követelés a kereskedelmi forgalomban rendszerint nagyobb összegű, mint a tf. mellett kötött vételi ügyletben megállapított követelés s bár épen ezért a tf.-os eladó a továbbeladásból eredő követelésnek rendszerint csupán egy részére tarthat igényt, mégis a szóban levő kikötések értelme épen az, hogy a követelés a maga teljes összegében szálljon át az eladóra.⁹⁶ Az átszállásnak az eladó még hátralevő vételárkövetelése összegében („bis zur Höhe der Rest-Kaufpreisforderung“) való megállapítása helyett épen azért folyamodnak az áruszállító vállalatok a fentebb jelzett értelmű kikötéshez, hogy ezáltal *eleve* kirekesszenek minden tényezőt, amely a cessio tárgyának határozottsága tekintetében bizonytalanságot vihet be a felek jogviszonyába s ezzel kétséggé teheti magának a cessióval kapcsolatos tf.-os kikötésnek érvényességét.

⁹⁵ Rendszerint a következő klauzulát használják (közölve *Schantz*, id. m. 29. l.): „Im Falle der Weiterveräußerung der von uns gelieferten Waren vor oder nach deren Verarbeitung gehen zur Sicherung unserer Ansprüche alle Forderungsrechte an Abnehmer unseres Käufers, die aus der Weiterveräußerung, gegebenenfalls auch einschliesslich Verarbeitung der von uns unter Eigentumsvorbehalt gelieferten Waren herrühren, in voller Höhe — also auch einschliesslich des im Forderungsrecht des Käufers stehenden Gewinnes oder anderwertiger Gegenwerte — ohne weiteres auf uns über“.

⁹⁶ *Jacusiel* id. m. 84. köv. l.

S ahhoz valóban nem is férhet kétség, hogy az ily záradék alkalmazásával az átruházás tárgyát tevő követelést illetően a határozatlanság ki van küszöbölve. Viszont az ily kikötés más szempontból, nevezetesen a *tf.* mellett vásárló fél egyéb pénz- és áru hitelezőinek érdeke és a csőd- és kényszer-egyességi jogunkat átható *par conditio creditorum* alapelve tekintetében támaszt súlyos jogi aggodalmakat, miként erre még alább visszatérünk.

Ha pedig a cedált követelés határozottságát biztosítani (egyedül) alkalmas eme megoldási lehetőséget kikapcsoljuk — aminthogy ki kell kapcsolnunk, ha csak nem akarunk tudatosan szembehelyezkedni a közösségi gondolatra felépülő fizetéseképtelenségi jog alapelveivel — úgy nincs más hátra, mint újólág is azt megállapítani, hogy *a tf.-al kapcsolatos anticipált cessio esetében elkerülhetetlenül adódnak esetek, amelyekben a cessio tárgyának határozatlansága okából* a *tf.* hatályát fokozni hivatott ily kikötést jogérvényesnek nem lehet elismerni.

45. Abból a szempontból most már, hogy az egyes esetekben adódó ez a lehetőség miként hat ki a szóban levő kikötések jogi megítélésére *általában*, döntő súllyal esik a latba a korábban már érintett az a körülmény, hogy a szóban levő kikötések az áruszállítási vállalatok *általános feltételeibe* vannak belefoglalva.

Addig ugyanis, míg csupán egyes izolált szerződésekben fordul elő a szóban levő kikötés, arra az álláspontra lehet helyezkedni, hogy annak jogérvényessége esetenként elbírálandó kérdés, amelynek mikénti eldöntése azon fordul meg, képes-e az engedményes-eladó a reá — előzetesen — engedményezett követelés határozott voltát a konkrét esetben *bizonyítani*.

Megváltozik azonban a helyzet abban a pillanatban amikor a szóban levő kikötések az általános szállítási feltételek alkotó elemeivé válnak. Most már ugyanis a szóban levő kikötések érvényességének és horderejének kérdését nem lehet és *nem szabad csupán a konkrét eset egyedi sajátosságaira tekintettel vizsgálat tárgyává tenni*, hanem a konkrét eset egyedi jellegzetességeinek kikapcsolásával csakis a feltételeknek — mint a hasonló esetek széles körét rendezni hivatott „normáknak” — tartalmára szabad figyelemmel lenni s ha

e tartalom értelmezése alapján arra a meggyőződésre jutunk, hogy bár nem egy kiragadott esetben, de általában valamely elképzelhető esetben nehézség merülhet fel a határozottság szempontja tekintetében, úgy ez egymagában elégséges ok arra, hogy az általános feltételeknek szóban levő kikötését a határozottság (meghatározhatóság) hiánya s ezzel a gyakorlati kivihetőség leküzdhetetlensége okából kétségbe vonjuk.

Látni való, hogy az előbb felvetett kérdés az áruszállítási vállalatok feltételei hatályosságának és mikénti értelmezésének általánosabb problémájával van kapcsolatban s azzal a funkcióval, amelyet az ily természetű *tömegszerződések* betölteni hivatva vannak. Annak folytán, hogy az ily feltételek csak külső megjelenésükben szerződések, lényegileg azonban azok tartalmát csupán a felek egyike (a szóban levő esetben az áruszállító vállalat) állapítja meg, anélkül, hogy a tartalom kölcsönös alkudozás tárgya lehetne,⁹⁷ annak következtében továbbá, hogy az ily „szerződéseknek“ feladata nem merül ki egyetlen eset elrendezésében, hanem arra irányul, hogy azok *alapjául szolgáljanak a vállalat jövőbeli nagyszámú* (hasonló) *jogviszonyainak*, önként folyik az, hogy *azok jogérvényessége megítélésében és értelmezésében nem szabad a konkrét esetre gyakorolt hatásra szorítkozni*, hanem általánosságban — az egyes eset alapjául szolgáló tényállás különlegességeitől elvonatkozással — szükséges mérlegelés tárgyává tenni a következőket, amelyek azok nyomán bármely elképzelhető esetben beállhatnak.⁹⁸

Ezek a módszertani elvek elismerést nyertek — a rtg. (és szövetkezet) alapszabályain felül, amelyek szintén „kötött tartalmú“ szerződések a jelzett értelemben — különösképen a biztosító magánvállalatok általános feltételei tekintetében.

Az alapszabályok szempontjából ez a jellegzetesség csilán fel bíróságaink több határozatából, amelyek a közforgalom biztonságának szempontjából és az azokat magában foglaló okiratnak „közhasználatra szánt“ minőségét hangsúlyoz-

⁹⁷ *Szladits*, id. m. II. 32. „kötött tartalmú“ „adhéziós“ szerződéseknek nevezi őket.

⁹⁸ L. a kérdésre vonatkozóan a 17. j.-ben idézett munkákat; különösen Schantz, id. m. 43. köv. l.

zák;⁹⁹ még inkább pedig a Rg. számos döntéséből, amelyek azt emelik ki, hogy az alapszabályokkal kapcsolatban sem pusztán individualis jogi vonatkozásokról van szó, miért is az egyes részvényes azok *egységes, tehát mindenkire egyformán kiterjedő* értelmezésével számolhat.¹⁰⁰

Ami pedig a biztosítási feltételeket illeti, elméletben és gyakorlatban általánosan elismert elv, hogy azok értelmezésének nem a konkrét eset egyedi sajátságaira, hanem arra *a typikus* helyzetre kell tekintettel lennie, amelynek általános elrendezésére azok hivatva vannak. *Hagen*¹⁰¹ szerint az ált. biztosítási feltételek jogi és gazdasági lényegének a Rg. gyakorlatában is meggyökeresedett az a felfogás felel meg egyedül, hogy e feltételeket *törvény módjára* kell magyarázni, vagyis *nem azt kell elvileg kutatni, mire irányult a felek akarata a konkrét esetben, hanem azt kell megállapítani, mi a rendelkezésnek értelme a maga általános kihatásában.* A Rg. állandó gyakorlatából pedig elég talán az említett alap gondolatot prägnansan kifejező arra a határozatra hivatkozni, amely még 1912-ben kelt s a hivatalos gyűjtemény 81. kötet. 117. s köv. lapjain olvasható. E szerint „....soweit das Verhältnis durch die allgemeinen Verticherungsbedingungen geregelt wird, ist für eine Auslegung der Bedingungen an der Hand des für den Einzelfall besonders zu ermittelnden Vertragswillens kein Raum. Die Frage ist vielmehr dahin zu stellen, welchen Sinn die betreffende Bestimmung in ihrer allgemeinen Geltung hat; in dem so zu ermittelnden Sinne ist sie für und gegen jeden Versicherungsnehmer, der den Vertrag auf dieser Grundlage eingegangen ist, massgebend“.

Minthogy az áruszállító vállalatok általános feltételei ugyancsak oly „szerződések“, amelyeket a tartalom „typizálása“ jellemez a már jelzett abban az értelemben, hogy bizonyos jogi vonatkozásokat egységes alapon, előre számba nem vehető nagyszámú szerződésre kiterjedő hatállyal kívánnak rendezni, csak természetszerű, hogy az említett alapelvnek

⁹⁹ L. a határozatokat *Túry*: Hiteltörvények gyűjteménye II. köt. (1. fele) 107. l.

¹⁰⁰ L. a sok közül különösen az *Entsch.* 83. köt. 319. l. közölt határozatot.

¹⁰¹ *Versicherungsrecht*, I. 43. l.

irányadónak kell lennie a szállítási feltételek bennünket foglalkoztató ama kikötéseire is, amelyek a tf. hatályának anticipált cessio útján végbemenő meghosszabbítására irányulnak.

Épen e szempontból rendkívül figyelemre méltó a Rg.-nek fenntebb (94. j.) már hivatkozott két döntése, amelyek a biztosítási feltételek értelmezése tekintetében régóta kifejezsedett elveket alkalmazva az áruszállítási vállalatok általános kikötéseire, e szempontból teszik megítélés tárgyává a tf.-al kapcsolatos szóbanlevő kikötéseket is. Az 1935. okt. 18. napján kelt ítélet rendkívül világossággal mutat rá eme alkalmazás következményeire „Das hat zur Folge — mondja a döntés — dass sie (t. i. az áruszállítási feltételek) der freien Auslegung des Gerichts unterworfen sind. *Bei ihrer Auslegung muss dann aber ... alles Zufällige des einzelnen Streitfalles beiseite bleiben und die Auslegung nur aus dem Inhalte der Bedingungen selbst erfolgen*“.

Ennek az elvi álláspontnak alkalmazása a tf.-al kapcsolatos cessiók kikötésekre azt foglalja magában, hogy e kikötések érvényessége a határozottság, illetőleg meghatározhatóság szempontjából azon fordul meg, *fennáll-e egyáltalában — a konkrét eset egyedi tényállásától teljesen függetlenül — annak a lehetősége, hogy a cessio tárgyát nem lehet szabatosan (határozottan) előzetesen* (t. i. a tf. kikötése alkalmával) *megállapítani*. Annyiban ugyanis, amennyiben ez a lehetőség fennáll, a kikötés jogérvényesnek el nem ismerhető.

Minthogy pedig fenntebb láttuk, hogy a továbbadásból eredő minden követelésnek „teljes összegben“ történő cessióját *nem tekintve*, ez a lehetőség meg van s azt kiküszöböltnek tekinteni nem is lehet, *végeredményben azt kell mondanunk, hogy a meghatározhatóság hiánya folytán megdől a szóban levő kikötések gyakorlati keresztülvihetősége s azokat — a fenti elvi álláspontból kifolyólag — jogérvényesnek nem ismerhetjük el.*

XV. A kérdés fizetőképтелenségjogi vonatkozásai.

46. D) Fennebb utaltunk már arra, hogy az anticipált cessió kikötések ellen épen a „Bestimmbarkeit“ kritériuma szempontjából az újabb német gyakorlat által támasztott kifogások arra indították az áruszállítással foglalkozó vállalatokat, hogy módosítsák feltételeiket oly irányban, amely nézetük szerint alkalmasnak mutatkozott az érintet kifogás elnémítására. A módosítás abban állott, hogy most már a feltételek a másodvevő(k) ellen előálló követelés(ek)nek *teljes összegben* (in voller Höhe) való átszállását állapítják meg, tekintet nélkül arra, hogy mely tényezők hatottak a követelés összegének (értékének) kialakítására. (Pl. más termelőtől is kapott a gyáros nyersanyagot, amelyet ugyanabba az új árúba beledolgozott s azután továbbadott).

A nehézség, amely az ily kikötés jogérvényessége tekintetében előáll, — mint már említettük — nem a cessio tárgyának határozatlanságában, hanem abban van, hogy a tf.-al vásárló fél fizetőképтелenné válása (csőd, kényszeregyességi eljárás) esetében *oly kedvezményes biztosítását foglalja az magában az ily kikötéssel szállító áruhitelezőnek, — ha pedig ezek többen vannak, közülök az elsőnek — amelyet sem közgazdasági, sem jogi szempontból nem lehet megengedettnek tekinteni.*

Hogy szemlélhetővé tegyük a helyzetet, induljunk ki a Schantz által (id. m. 47. l.) említett s általa tipikusnak nevezett következő esetből. A. áruszállító cég 1937. március hó 1. napján kapott rendelés alapján 5000 P értékű nyersanyagot szállít Gy. gyáros részére a továbbeladásból származó követelésnek előzetes cessióját oly értelemben megállapító kikötéssel, hogy ez a követelés a maga teljes összegében megy át A.-ra. Ugyancsak Gy. gyáros részére B. nyersanyagtermelő is szállít árut az egy hónappal később (1937. ápr. 1.) nyert megrendelés alapján 8000 P értékben s a tf. hatályát fokozni kívánó ugyanoly kikötéssel. Mindakét rendelet követőleg Gy. gyáros megbízást kap C.-től valamely mű elkészítésére, amelyet 15.000 P értékben el is készít az A.-tól és B.-től kapott anyagok felhasználásával. Annakutánna, hogy C. a mű elké-

szítése közben 7000 P-t már Gy. kezéhez befizetett — (amit utóbbi időben üzlete körében már fel is használt) — Gy. fizetőképtelenné válik. Kérdés kit illet meg A. és B. közül a biztosítékul mindakettőjükre cedált az a követelés, mely 8000 P erejéig Gy.-t C. ellenében még megilleti?

A kérdés elől nem lehet kitérni azzal s azt elintézettnek venni arra utalással, hogy a C. irányában előálló követelésnek anticipáltan végbement cessiója A.-ra — az első árúszállítóra — nem lehet joghatályos, már csak azért sem, mert a cessio időpontjában hiányzott a cessiónak tárgya, a C. ellen (utóbb) kezelt követelés.

Egyrészt: — miként fentebb láttuk — mi alapja sincs annak a tisztán konstruktív természetű szempontnak, hogy a követeléssel való rendelkezés tényállásához hozzátartoznék a cedált követelésnek megléte s hogy ehhez képest a C. elleni követelés létrejöttét megelőzően nem is jöhetett Gy. személyében létre oly értelmű megkötöttség, amely az A. részére történt állítólagos cedálás visszavonhatását kizárná.

Másrészt: ha honorálnók is a most említett konstruktív szempontot — aminthogy ismételjük: nem lehet azt honorálni — s ha ehhez képest elismernők is az A. részére történt cessio visszavonásának jogi lehetőségét, akkor meg az lenne a helyzet, hogy ugyancsak a követelésnek utóbb B. részére történt átruházása folytán most már A. mellett B. is participálna a C. elleni követelésben, tekintve, hogy a visszavonó nyilatkozatot az élet józan felfogása szerint aligha lehetne másként értelmezni. Minthogy azonban a részesedési arány megállapítása A. és B. között ugyanazokba a nehézségekbe ütköznék, mint amelyekre fentebb már rámutattunk, eme — általunk ismételjük: helytelennek tartott — utóbbi felfogás mellett úgy az A., mint a B. részére végbement cessiót hatálytalannak kellene vennünk a cessio tárgyának határozatlansága okából.

Ha pedig a másodvevő (C.) elleni követelésnek A.-ra maga teljes összegében való átruházását a rendelkezés fogalmára alapított konstrukcionális szempontból nem kifogásoljuk s ezzel elimináljuk azokat az aggályokat, amelyek az anticipált cessio jogérvényessége ellen a *határozottság* tekintetéből felmerülhetnek — hiszen láttuk, épen ez volt a célja a legújabb

német üzleti gyakorlatban nagyon elterjedt „in voller Höhe“-féle kikötéseknek, — úgy oly jogi helyzetet idézünk fel, amely most már *nem az árúhitelezőnek a pénzhitelezőkhöz*, hanem *az árúhitelezőknek egymásközötti viszonyában* kerül élesen szembe a fizetőkép telenségi jog alapgondolatát tevő par conditio creditorum elvével, mert semmivel nem indokolható kedvezést alapít meg egyedül ama árúhitelező javára, aki *először* élt a tf. hatályát hatványozottan fokozni kívánó ily különleges kikötéssel.

47. Annak megértéséhez, hogy a most vázolt helyzet különösen Németországban felidéződött, szükséges egy oly körülményre röviden rámutatni, amely az árúszállítással foglalkozó vállalatokat — a fentebb (6. és 34. p.) már ismertetett *általános* szempontokon felül — különösen indították arra, hogy a tf. hatályának a másodvevő ellen szerzendő követelés anticipált cessione útján leendő meghosszabbításával megpróbálkozzanak. Ez a körülmény a bírói gyakorlatnak abban a kérdésben — még pedig az árúszállítási vállalatokra kedvezőtlen irányban — elfoglalt álláspontja volt, vajjon igénybeveheti-e a tf.-al árút eladó fél a csődjogban¹⁰² és a kényszeregyességi jogban¹⁰³ a visszakövetelési jog *pótléka* gyanánt megadott jogot a visszakövetelési tárgy helyébe befolyó vagyonérték (követelés) kiadására abban az esetben is, ha a tf. mellett eladott árú elidegenítése *az eladó tudtával és beleegyezésével*, tehát jogszerűen ment végbe — ez az eset éppen a továbbeladásra szánt áruk tekintetében — vagy pedig ez a pót-visszakövetelési jog csak arra az estre vonatkozik, ha az elidegenítés jogellenesen ment végbe.

A német bírói gyakorlat az idézett törvényes rendelkezések céljának és az azzal védeni kívánt érdeknek helyes értékelésével az utóbbi irányban döntötte el a kérdést s így útját vágta annak, hogy gyakorolható legyen a visszakövetelési jog a tf. mellett eladott árú eladásából előálló ellenértékre abban az esetben, ha a tulajdonát fenntartó eladó kifejezetten hozzájárult a továbbeladáshoz avagy ezt a hozzájárulást az eset kö-

¹⁰² Cst. 43. §.; német KO. 46. §.

¹⁰³ 1410/1926. M. E. r. 98. §.

rülményeire tekintettel (l. fentebb 376. l.) megadottnak kell tekinteni.

Hazai bírói gyakorlatunk nem foglalt ugyan kifejezetten állást a felvetett kérdésben. Tekintettel azonban arra, hogy a mi csődtörvényünk a német KO. hatása alatt készült s annak idézett rendelkezéséből nem tűnik ki az eltérés szándéka, azt hiszem, nem tévedünk, ha a két rendelkezés célját és alapgondolatát s az ebből folyó következményeket azonos módon ítéljük meg.¹⁰⁴ A Cst.-ek idézet rendelkezése *nem kíván új igényeket* teremteni, hanem *csak a már meglévőt erősíteni*. Az e rendelkezés csak (a közzadóstól) *meghíusított* visszakövetelési jogért kíván kárpótlást nyújtani.¹⁰⁵ Már pedig az eladó, aki előzetesen vagy utólagosan hozzájárul a tf.-al eladott tárgynak a vevő részéről történő továbbadáshoz, *önmaga mondott le* a természetben leendő visszaadás jogáról s ehhez képest *ennek pótlékáról is*. Az ily eladónak eleve számolnia kell azzal, hogy a vevő az árút elidegeníti s így az a csődtömegben nem is lesz feltalálható.

A szóban levő rendelkezés nyilvánvalóan kivételes jellegű a csődjogi rendszerben. A mi fizetésképtelenségi jogunknak — egyezően a német és az ennek nyomán kialakult jogrendszerekkel — vezető gondolata *a hitelezők egyenlő elbánásának elve*. Ez az elv korántsem jelent ugyan feltétlen (teljes) egyenlőséget; nem jelenti tehát azt, hogy a vagyonbukott valamennyi hitelezőjét minden körülmények között egyenlő jogi elbánásban kellene részesíteni. De jelenti azt, hogy a jogilag relevans ha-

¹⁰⁴ Bírói gyakorlatunk a bizomány esetében — ahol szintén továbbeladásra szánt jószágokról van szó —, elismeri ugyan a megbízó visszakövetelési jogát a csődnytitás után befolyt érték kiadására (Pl. Kúria 4232/1928., Jogi Hírlap, III. 1002.), de ebből — épen tekintettel a bizomány és a továbbeladásra szánt árukra vonatkozóan kikötött tf. között jogi és gazdasági szempontból egyaránt fennálló — fentebb érintett — különbségekre, nézetem szerint nem lehet azt a következtetést levonni, hogy ez tf. esetében is így áll. A már idézett 3383/1928. sz. kúriai ítéletnek az a kijelentése, hogy a tf.-al eladott *árút* az eladó a csődtömegből visszakövetelheti, még pedig akkor is, ha az árút továbbeladás végett adta volt el, — nem nyújt erre alapot.

¹⁰⁵ Így most *Jaeger* is, Kommentar 6. kiad. 815. l. 3. j. (eltérve a korábbi kiadásoktól).

sonló tényállásokat hasonlóan bíráljuk el abból a szempontból, hogy mely mérvű kielégítést kaphat valamely hitelező az adós vagyonából.

A törvény szerint egyenlőnek minősített bizonyos tényállást kedvezőbb megítélésben csak abban az esetben szabad részesíteni a kielégítés mértéke szempontjából, *ha a törvény ezt külön megengedi*. Ilyen a törvényben külön kiemelt és kedvezőbb elbírálásban részesíteni engedett tényállás épen az, ha a visszakövetelhető jószágok a tömegben természetben nincsenek meg, *még pedig azért, mert a vagyonbukott fizetőképlessé válása* (a csőd nyitása) *előtt még jogellenesen elidegenítette azokat*. A tulajdonosra ebből előálló hátrányon akarnak az idézett rendelkezések segíteni a visszakövetelési jog elvesztéseért adott pótlék megteremtésével. De nem lehet szó erről a kivételes kedvezményről abban az esetben, midőn a hitelező — mint épen a továbbeladásra szánt árukkal kapcsolatban ez az eset — maga járul hozzá az elidegenítéshez.

Az imént vázolt csődjogi helyzet volt az oka annak, hogy az áruszállítási vállalatok továbbadásra rendelt jószágok tf. mellett történő esetére is utat-módot kerestek kedvezményes (külön) kielégítés biztosítására s az erre a célra elvezető eszközt épen a másodvívő ellen szerzendő követelésnek anticipált átruházásában vélték felfedezni. Minthogy ugyanis a *törvény* maga csak annyiban ismeri el kedvezményes kielégítésre jogosultnak a tf. mellett eladót, amennyiben az ily módon eladott jószág a vevő birtokában van vagy azt jogellenesen idegenítette el, nem maradt más lehetőség hátra, mint az, hogy *üzleti megállapodás alapján* biztosítsassék a kívánt csődbeli kedvezmény az áruszállító-hitelezők javára.

48. Kezdetben ez akkép ment végbe, hogy a fiduciárius cessiót az általános szállítási feltételek kifejezetten csupán a vevő csődbe jutása (illetőleg egyességi eljárás megindulása) esetére kötötték ki. Minthogy azonban kézenfekvő volt, hogy a kizárólag a vevő fizetőképtségének esetére beállított ezt a biztosítási módozatot a bíróságok nem fogják jogérvényesnek elismerni,¹⁰⁶ később az üzleti feltételek *elejtették ezt a korláto-*

¹⁰⁶ Amint ahogy valóban nem is ismerték el, l. fentebb 386. l.; és a Jur. W.-schrift 1933. évf. 40. l. között felsőbbírói döntést.

zást s *azt általában* állapították meg, nem téve függővé *azt* a fizetőképtelenségnek, mint feltételnek a beálltától.

S a feltételeknek ez az ügyes átsztilizálása elég volt ahhoz, hogy a német bírói gyakorlatot engedékennyé tegye fizetőképtelenségjogi vonatkozásban a szóban levő cessiók kikötések irányában. Míg a kifejezetten a csőd esetére szóló ily cessiót a gyakorlat a csődjogi szabályok céljába ütközőnek látta; amely mint ilyen érvényesnek nem ismerhető el,¹⁰⁷ addig *semmi jogi nehézséget nem lát abban, hogy az általánosságban mozgó kikötéseket érvényesnek ismerje el*. Önmagában az a tény, hogy a feltételek mellőzték a korábban szokásos *azt* a kikötést, hogy a tf.-os eladó a behajtási jogot csak egyéb hitelezők részéről jövő foglalás vagy csőd esetében gyakorolhatja, elégséges volt a bíróságok eddig táplált jogi aggodalmainak eloszlatására: „Semmi sem kényszerít arra, — mondja a Rg. egyik határozata¹⁰⁸ — hogy ebben az értelemben (t. i. hogy az csak csőd esetére szól) magyarázzuk a kikötést. Egy szó sincs a feltételekben arról, hogy mikortól áll be a behajtási jog“.

Pedig alig férhet kétség ahhoz, hogy a feltételek szövegezésbeli módosításon átmentek ugyan, de a lényegben mi sem változott a korábbi helyzettel szemben.¹⁰⁹ Az újonnan megállapított kikötésnek sincs egyéb célja — bár kifejezetten nem mondja meg — mint az, hogy igénykeresetet, illetőleg csődbeli külön kielégítési jogot biztosítson a tf.-al élt eladó javára. *Tisztán teoretikus* szempontból a Rg. talán igaza lehet. *Gyakorlatilag* azonban úgy áll a helyzet, hogy csak a vevő ellen vezetett foglalkozások során és a csődnnyítás után, vagyis a fizetőképtelenség beállásakor áll elő a tf.-os eladó azzal, hogy a másodvevő elleni követelést a (köz)adós már eleve (dologi hatállyal) reá engedményezte s csak a dolgok jelzett stádiumában értesül a másodvevő arról, hogy az ő igazi hitelezője nem is az (első) vevő, hanem annak eladója, akiről viszont ő eddig nem is tudott. (Schantz.)

Mindez mutatja, hogy *a fizetőképtelenség esetére providedáló s az ily providedálást kifejezetten nem tartalmazó (anti-*

¹⁰⁷ L. a fentebb idézett határozatot.

¹⁰⁸ Entsch. 142. köt. 139—143. l.

¹⁰⁹ V. ö. Schantz alapos fejtegetéseit is. Id. m. 32. köv. l. és 55. l.

cipált) cessiók kikötések között jogi szempontból nem lehet különbséget tenni. Célja az utóbbinak épen úgy mint az előbbinek az, hogy a hitelezők egyenlő elbánása csődjogi elvének megkerülésével oly kedvezményt (külön kielégítési jog) biztosítson jogügyleti úton a tf.-os eladónak, amelyet a csődjogi szabályok nem ismernek. Ha ugyanis helyes az a kiindulópont — aminek pedig helyességéhez (a Rg. szerint sem) férhet szó — hogy az anticipált cessió a csődjogi törvények céljába ütköző voltánál fogva — mint kerülő ügylet — nem ismerhető el jogérvényesnek abban az esetben, ha kifejezetten a vevő fizetőképzetlensége esetére van beállítva, úgy nem látható be miért szabadna más jogi elbírálásban részesíteni a szóban levő kikötést abban az esetben, ha *nem ugyan kifejezett szóhangzata, de célja szerint* ugyancsak a csődjog alapelvét tevő par. conditio creditorum elvének kijátszására irányul.

49. De ha a korábban szokásos anticipált cessiók tekintetében — amelyek nem tartalmazzák a vevő továbbeladásából kifolyóan előálló valamennyi követelésnek teljes összegben („in voller Höhe“) leendő átruházását — valaki esetleges mégis kétkedve fogadná az imént kifejtett okfejtést — (bár ennek a kételynek nézetünk szerint mi alapja sem lenne) — minden kételyt kizáró a helyzet a tf. hatályát hatványozottan fokozni kívánó most érintett cessiók kikötések tekintetében, amelyeket — mint tudjuk — az újabb német üzleti gyakorlat a határozottság kritériuma szempontjából egyébként komolyan felmerülhető aggályok elhárítása érdekében alkalmaz.

Ez utóbb említett kikötésekkel szemben mind tárgyi, mind alanyi szempontból súlyosabb a helyzet. *Tárgyi* szempontból annyiban, hogy míg a közönségesnek nevezhető anticipált cessiók kikötések csupán a pénzhitelezők hátrányára foglalnak törvényes alapot nélküli kedvezményt magukban az áruhitelező-tulajdonos javára, addig az utóbb említett kikötés *kiáltó egyenlőtlenséget teremt valamennyi áruhitelezővel szemben is annak az egyetlen áruhitelezőnek javára, aki a körülmények véletlen alakulása folytán először* jutott abba a helyzetbe, hogy ily kikötéssel árut szállítson. *Alanyi* szempontból a helyzet itt annyiban eltérő, hogy az ily kikötéssel élő áruhitelezőt illetően a legtávolabbról sem merülhet kétség a tekintetben, ismerete-

sek-e előtte a fizetőképтелenségi jog alapelveibe ütköző azok a következmények, melyekre fentebb már rámutattunk. Az ily kikötéssel nem csak a határozottság kívánalmának kíván az eladó eleget tenni, hanem teljes tudattal oly kedvező positiót akar az adós (vevő) fizetőképтелensége esetére a maga javára biztosítani, amely őt jog szerint nem illeti meg.

Ez az állapot jogi anarchiát teremt, mert az elvileg egyébként ugyanazon csoportba tartozó hitelezők, nevezetesen az *áruhitelezők egymásközötti viszonyában* idéz: fel oly jogi következményeket, amelyek a hitelezőknek közösségi gondolatból fakadó sorsközösségével semmiképen nem férnek össze. Az ily kikötés folytán nem csak a pénzhitelezők érdekei szenvednek csorbát, hanem mindazon áruhitelezők érdekei is, akik történetesen később kaptak rendeltetést a később bajbajutott vevőtől áruszállításra. S mindez egyetlen áruhitelezőnek érdekében.

A mai jogfejlődéssel, amely mind erőteljesebben hangsúlyozza ki ugyanazon adós több hitelezői között — még csődön kívül is hatályosuló — *érdekközösség gondolatát* s vonja le ennek következményeit,¹¹⁰ semmiképen nem férhet össze a *merőben individualis-liberalis* alapszemléletből táplálkozó az a jogi elrendezés, amely félretéve a csőd- és kényszeregyességi jognak a művelt államok jogrendszerében régóta elismert és bevált alapelvét, a par conditio creditorum elvet, oly *különleges fizetőképтелenségi jogot* teremtené, amelyben a kielégítés mértéke merőben az *időbeli prioritástól* lenne függővé téve.

XVI. Összefoglalás

50. Ha kifejtettek alapján összefoglaló választ kívánunk adni a dolgozatunk elején (4. p.) felvetett arra a kérdésre, vajon hazai jogunk szempontjából érvényesnek ismerhetjük-e el a tf. hatályának fokozását célzó — a fentiekben tüzetesen tárgyalt — kikötéseket, úgy azt kell megállapítanunk, hogy sem azokat a kikötéseket, amelyek a hatályfokozást a *biztosítandó követelések halmozásával* (kumulálásával), sem pedig azokat, amelyek ugyanezt a cél a tf. hatályának továbbeladásra ren-

¹¹⁰ L. erre Szerző: A biztosítási jog jelentősége a kötelmi jog fejlődésének újabb irányai szempontjából (1936.) Grill kiad.

delt jószágokkal kapcsolatban a másod-vevő ellen szerzendő követelés *előzetes (anticipált) dologi hatályú engedményezésével* kívánják elérni — fennálló jogunk szempontjából érvényesnek nem lehet elismerni.

A kikötések *első* helyen említett faja tekintetében útjában áll ennek a *kézi zálogjogi elvnek* hazai gyakorlatunkban is következetesen érvényesülő ereje. A hatályfokozásnak a biztosítandó követelések halmozásával kapcsolatos megengedettsége lényegileg ennek az elvnek a megkerülését foglalná magában; az nem jelentene egyebet, mint azt, hogy az ily kiterjesztés folyományaként — kerülő úton, tekintettel különösen az áruszállítási vállalatok általános feltételeire — ingó dolgokon a zálogjoghoz hasonló, ámde harmadik személyek előtt elrejtve maradó oly biztosítéki jog keletkezhetnék, amely lényegileg egy tekintet alá esik a *constitutum possessoriummal* kapcsolatos biztosítéki tulajdonbaadásnak főként Németországban az utóbbi időben rendkívül elterjedt alakzatával.

A hatályfokozásnak az *anticipált cessióval* kapcsolatos, fentebb *második* helyen említett módozatát illetően a *cessio* tárgyának *meghatározhatósága* tekintetében merülnek fel nehézségek. Ily *cessióval* kapcsolatban ugyanis elkerülhetetlenül adódnak esetek, amelyekben lehetetlen a *cessio* tárgyát úgy meghatározni, hogy semmi kétség ne merülhessen fel az előre engedményezett és a másod-vevő ellen utólag tényleg megszerzett követelés azonossága (identitása) tekintetében. Az ennek folytán, bár *nem szükségképen* minden esetben, de mégis *egyes* esetekben bennrejlő bizonytalanság kizárja azt, hogy az *anticipált cessió*s kikötéseket érvényesnek ismerhessük el. Folyománya ez annak, hogy a szóban levő kikötéseknek az általános áruszállítási feltételekbe történő felvétele következményeként az ily kikötések jogérvényességének kérdését nem szabad immár csupán a konkrét eset egyedi sajátosságaira tekintettel vizsgálat tárgyává tenni, hanem a feltételeknek, mint a konkrét eset egyedi sajátosságaitól elvonatkoztatott „normák”-nak tartalmát szabad csupán figyelembe venni s ha e tartalom értelmezése alapján arra a meggyőződésre jutunk — már pedig ez a helyzet —, hogy nagyon könnyen elképzelhető esetekben valóban nehézség merülhet föl a határozottság (meghatároz-

hatóság) kelléke tekintetében, úgy ez önmagában elég alap arra, hogy a szóban levő kikötésektől a meghatározhatóság hiánya és ezzel a gyakorlati keresztülvihetetlenség okából a jogérvényességet megtagadjuk.

Ezen felül mindakét féle kikötésnek eredendő hibája és egyben *veszedelme* a tf. mellett vásárló fél *csődjében* és az ellene folyamatba tett *kényszeregyességi* eljárásban az, hogy a *hitelezők egyenlő elbánása elvének* (par conditio credituum) *áttörésével* az árúhitelezőnek — ha pedig ezek többen vannak, közülök az elsőnek — jogügyleti úton leendő oly kedvezményes biztosítását foglalja magában, amelyet a tételes jog szabályai nem ismernek s amelyet sem jogi, sem közgazdasági szempontból megengedettnek nem lehet tekinteni.

